Leszek Zugaj

HISTORIA ADMINISTRACJI W GMINIE RZĄŚNIA

LUBLIN 2013

WSTĘP

Współczesna gmina Rząśnia funkcjonuje już 40 lat, a w obecnym kształcie od lat 20. Jednak początki samorządu gminnego sięgają drugiej połowy XIX wieku i reform z czasów zaboru rosyjskiego. To wtedy powołano także gminę Rząśnia – odpowiednik współczesnej Gminy.

Tamte gminy, formalnie samorządowe, podlegały kontroli ze strony urzędników carskich. Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości w 1918 roku, do już ustanowionego systemu samorządu gminnego, dodano rady gminne. W 1933 roku weszła w życie reforma samorządu gminnego jednolitego dla całej II Rzeczpospolitej (tak zwana ustawa scaleniowa).

W czasie I i II wojny światowej gminy wykonywały ściśle polecenia władz okupacyjnych.

Po II wojnie światowej stopniowo ograniczano samorząd, aż do jego zniesienia w 1950 roku. W czasach PRL przeprowadzono zupełnie nieudaną reformę podziału kraju na gromady (1954–1972).

Od 1973 roku zaczęto naprawiać błędy i ustanowiono większe gminy. Ówcześnie ustanowiony podział gminny w większości funkcjonuje do dziś, co stanowi dowód na to, że się sprawdził. Właśnie w 1973 roku powołano współczesną gminę Rząśnia.

Od 1990 roku gminy funkcjonują według nowych norm prawnych ustalonych w ustawie z 8 marca 1990 roku o samorządzie gminnym.

Praca niniejsza ma na celu przedstawienie dziejów administracji i samorządu obszaru gminy Rząśnia na przestrzeni ostatnich 150 lat.

GMINY WOKÓŁ RZĄŚNI W LATACH 1809-1863

Samorząd gminny został zapoczątkowany w 1809 roku w czasach Księstwa Warszawskiego. Utworzono gminy miejskie wiejskie, mające pewne formy samorządu, ale pod ścisłą kontrolą właścicieli ziemskich, którzy sprawowali również obligatoryjnie urząd wójta. Każda wieś stanowiła oddzielną gminę wiejską.[1]

Organizacja gmin wiejskich w Królestwie Polskim (po 1815 roku) pozostawała praktycznie taka sama jak w czasach Księstwa Warszawskiego.[2] Dopiero w 1859 roku władze przeprowadziły ważną reformę ustroju gminnego. Od tej pory gmina musiała składać się z przynajmniej 50 dymów[3] pod zarządem jednego wójta. Powołano zatem większe jednostki terytorialne.

Jeżeli jeden właściciel ziemski miał co najmniej 50 dymów i posiadał kwalifikacje (sprawna umiejętność czytania i pisania), to zostawał wójtem. Mniejsze majątki ziemskie mogły być połączone w jedną gminę. Właściciele ziemscy sami wybierali spośród siebie wójta i przedstawiali do zatwierdzenia przez Komisję Rządową do Spraw Wewnętrznych. Jeżeli przedstawiony kandydat nie miał kwalifikacji, właściciele musieli przedstawić inną osobę. W razie kłopotów ze znalezieniem kandydata, wójta wyznaczała Komisja Rządowa na koszt właścicieli. Do pomocy wójt miał radnych wybranych przez mieszkańców zatwierdzonych przez naczelnika powiatu. Na wsiach powołano sołtysów wybieranych przez społeczność wiejską.[4]

W ten sposób każda wieś w okolicy Rząśni funkcjonowała jako osobna gmina.

Rząśnia należała do województwa kaliskiego i następnie do guberni kaliskiej (1836). W 1844 roku gubernia kaliska została zlikwidowana i włączona do guberni warszawskiej.

---

[1] Dekret z 23 lutego 1809 roku (Dziennik Praw Księstwa Warszawskiego, tom I, s. 201-209)
[2] Mencel T., *Gmina dominalna w Królestwie Polskim przed uwłaszczeniem* [w:] *Gmina wiejska i jej samorząd,* pod red. H. Brodowskiej, *Warszawa 1989*, s. 109.
[3] Inaczej domów.
[4] Tamże, s. 118-119.

Rząśnia na mapie Królestwa Polskiego z 1826 roku[5]

[5] *Mapa jeneralna województwa kaliskiego ułożona według najlepszych źródeł przez Juliusza Colberg*, Warszawa 1826.

Fragment mapy Królestwa Polskiego z 1839 roku[6]

[6] *Topograficzna Karta Królestwa Polskiego,* Warszawa 1839, kolumna 2, sekcja 2 (fragment)

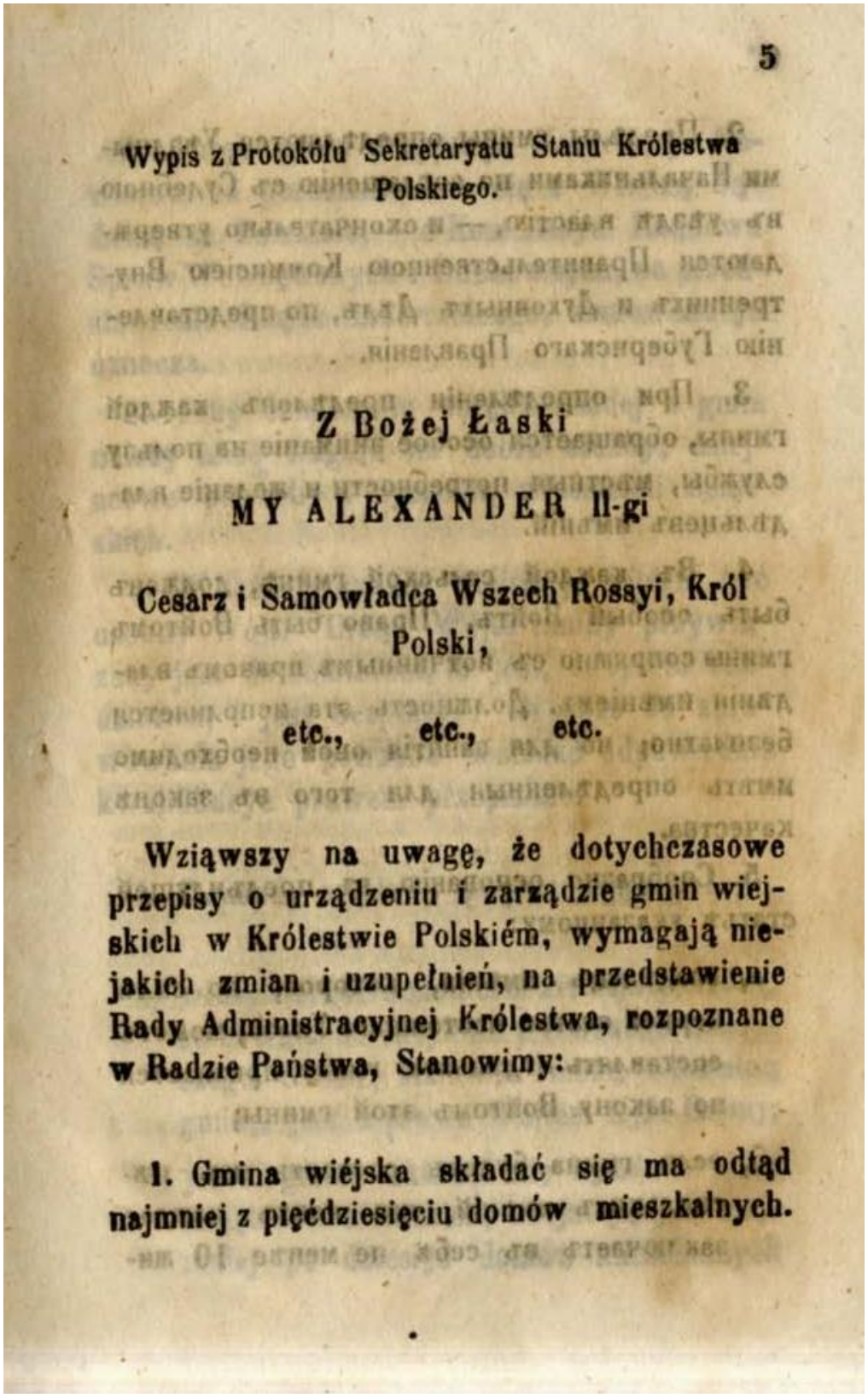

5

Wypis z Protokółu Sekretaryatu Stanu Królestwa Polskiego.

Z Bożej Łaski

MY ALEXANDER II-gi

Cesarz i Samowładca Wszech Rossyi, Król Polski,

etc., etc., etc.

Wziąwszy na uwagę, że dotychczasowe przepisy o urządzeniu i zarządzie gmin wiejskich w Królestwie Polskiém, wymagają niejakich zmian i uzupełnień, na przedstawienie Rady Administracyjnej Królestwa, rozpoznane w Radzie Państwa, Stanowimy:

1. Gmina wiéjska składać się ma odtąd najmniej z pięćdziesięciu domów mieszkalnych.

Fragment dziennik Praw Królestwa Polskiego z 1859 roku. Dekret o reformie podziału gmin wiejskich (*Dziennik Praw Królestwa Polskiego*, 1859, s. 5).

GMINA RZĄŚNIA W LATACH 1864-1918

W 1863 roku wybuchło powstanie styczniowe. Władze carskie w rok po wybuchu powstania przystąpiły do uwłaszczenia ziemi dworskiej, aby w ten sposób odciągnąć chłopów od walki. Ziemia dworska użytkowana przez chłopów stała się ich własnością. W każdej wsi przystąpiono do wymierzania gruntów. Powstały *Tabele Likwidacyjne* osobne dla poszczególnych miejscowości, w których dokładnie określono ilość gruntów należących do każdego gospodarza. Powstały szczegółowe mapki gruntów. Chłopi musieli spłacić otrzymaną ziemię, ale otrzymywali ją na własność. Zmieniło to zupełnie stosunki własnościowe na polskiej wsi.

Drugą reformą władz carskich było powołanie samorządowych gmin wiejskich. Ukaz carski z 1864 roku zupełnie zmienił ustrój gminny na polskiej wsi. Po raz pierwszy gmina miała charakter samorządowy i została oddzielona od władzy właścicieli ziemskich (dziedziców). Władze preferowały na urzędach gminy ludzi chłopskiego pochodzenia.[7] Gminę tworzyły zarówno grunty włościańskie (chłopskie), jak i dworskie (folwarki).

Ukaz carski wprowadzający ustrój samorządu gminnego został podpisany w dniu 19 lutego (2 marca) 1864 roku.[8] Od tej pory każda gmina składała się z wiosek, kolonii, folwarków i dworów, niezależnie od podziałów własności dworskiej. Utworzono gromady wiejskie na czele z zebraniem gromadzkim i sołtysem.[9]

Jak wspomniano wyżej, w 1864 roku nadano nowy ustrój gminom funkcjonującym od 1859 roku. Ich granice początkowo pozostawały bez zmian. Najważniejsze było to, że nowe gminy zbiorowe były wyłączone spod władzy właścicieli ziemskich.

W 1866 roku przystąpiono w Królestwie Polskim do reformy administracji państwa. Miało to na celu unifikację tego kraju z Cesarstwem Rosji. Z początkiem 1867 roku zreorganizowano podział na gubernie. Powołano gubernię piotrkowską wraz z powiatem *radomskim* (zwanym też przez Rosjan noworadomskim).[10]

Wraz z reformą „gubernialno-powiatową" przeprowadzono nowy podział na gminy wiejskie w ramach guberni i powiatów. Mniej więcej z dwóch gmin, z czasów 1859 roku, powołano jedną nową gminę. Zmiany zostały ogłoszone z końcem 1866 roku (19/31 grudnia) i weszły w życie z początkiem 1867 roku.

W ramach powiatu noworadomskiego powołano 25 gmin wiejskich, wśród nich była także gmina Rząśnia[11] położona na zachodnich krańcach powiatu.

---

[7] Szumski J., *Chłopi a gmina w guberni łomżyńskiej*, *Studia Łomżyńskie*, tom IV, s. 39.
[8] *Dziennik Praw Królestwa Polskiego,* 1864, s. 37 i następne.
[9] Tamże.
[10] *Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich pod red. F. Sulimierskiego, B. Chlebowskiego, W. Wawelskiego*. Tomy I-XIV. Warszawa 1880-1902, tom IX, s. 465.
[11] Dziennik Praw Królestwa Polskiego, 1867, s. 366-367.

Fragment mapy Królestwa Polskiego z przełomu XIX i XX wieku[12]

[12] *Podział administracyjny Królestwa Polskiego, według map Centralnego Komitetu Statystycznego*, Warszawa 1917.

— 279 —

W Imieniu Najjaśniejszego

ALEXANDRA II-go,

CESARZA I SAMOWŁADCY WSZECH ROSSYJ, KRÓLA POLSKIEGO,

WIELKIEGO KSIĘCIA FINLANDZKIEGO,

etc., etc., etc.,

Komitet Urządzający w Królestwie Polskiém.

Na zasadzie uwagi do art. 2-go NAJWYŻÉJ zatwierdzonej dnia 19 (31) Grudnia 1866 r. Ustawy o Zarządzie Gubernijalnym i Powiatowym w Królestwie Polskiém, Komitet Urządzający, na przedstawienie Kommissji Rządowej Spraw Wewnętrznych i Duchownych, postanowił i stanowi:

Art. 1. Powiaty wyszczególnione w dołączonym do art. 2-go pomienionej Ustawy Rozpisie podziału gubernij na powiaty, składają się z miast i gmin niżej wymienionych:

Nagłówek aktu powołania gmin wiejskich na przełomie 1866 i 1867 roku (*Dziennik Praw Królestwa Polskiego*, 1866, s. 279)

Сельскія гмины: Братошевице, Добра, Несулковъ, Дмосинъ, Мрога-дольна, Николаевъ, Липины, Галковъ, Бендковъ, Лазновъ, Ціоспы, Лазиска, Бяла, Бедонь, Попень, Длуге.

3. Равскій уѣздъ.

Города: Рава, Бяла, Нове-място, Иновлодзъ.

Сельскія гмины: Маріановъ, Валовице, Былины или Богушице, Желехлинъ, Будзишевице, Стара-весь, Регновъ, Черневице, Любохня, Ржечица, Гартатовице, Любаня, Гура.

4. Лодзинскій уѣздъ.

Города: Лодзь, Казимержъ, Александровъ, Згержъ, Константиновъ, Тушинъ, Ржговъ.

Сельскія гмины: Люцьмержъ, Дзержонзна, Накельница, Лагевники, Белдовъ, Бабице, Бружица-велька, Ромбень, Ршевъ, Радогощъ, Новосольна, Хойны, Пучневъ, Брусъ, Вискитно, Господаржъ, Бруйце, Жеромпнъ, Гурки, Чарноцинъ.

5. Ласкій уѣздъ.

Города: Ласкъ, Видава, Щерцовъ, Лютомерскъ, Пабіяница.

Сельскія гмины: Заполице, Водзерады, Балучъ, Прушковъ, Домброва-видавска, Хоцивъ, Домброва-русецка, Дзбанки, Выгелзовъ, Воля-венжикова, Зелювъ, Бучекъ, Ласкъ, Лютомерскъ, Видзевъ, Гурха-пабіанска, Вымысловъ, Длутовъ.

6. Новорадомскій уѣздъ.

Города: Новорадомскъ, Паенчно, Бржезница, Плавно, Конецполь.

Сельскія гмины: Ржонсня, Паенчно, Дворшовице, Замосце, Сульмержице, Бр удзице, Добросшице, Радзѣховице, Прусецко, Ржеки, Конары, Радомскъ, Гарнекъ, Гидле, Дменинъ, Гославице, Пржеромбъ, Кобѣле, Житно, Домброва, Конецполь, Малюшинъ, Вельгомлыны, Масловице, Крушина.

7. Ченстоховскій уѣздъ.

Города: Ченстоховъ, Крженице, Клобуцкъ, Мстовъ, Пржировъ, Ольштынъ, Яновъ.

Сельскія гмины: Липе, Поповъ, Барглы, Венгловице, Ванцержевъ, Медзно, Панки, Пржистайнь, Камыкъ, Мыкановъ, Рендзяны, Грабовка, Дзбовъ, Старополе, Каменица-польска, Кузничка, Ренкшовице, Опатовъ, Ольштынъ, Потокъ-злотый, Гута-стара.

8. Бендинскій уѣздъ.

Города: Бендинъ, Севѣржъ, Козо-гловы, Жарки, Мржиглодъ, Влодовице, Челядзь, Модржеевъ.

Fragment ukazu carskiego o powołaniu gmin w ramach guberni piotrkowskiej (Dz. Praw Królestwa Polskiego, 1867, s. 366- wersja rosyjska) - pozycja 6 – powiat noworadomski

Gminy Wiejskie: Bratoszewice, Dobra, Niesułków, Dmosin, Mroga-Dolna, Nikołajew, Lipiny, Gałków, Będków, Łaznów, Ciosny, Łaziska, Biała, Bedoń, Popielń, Długie.

3. Powiat Rawski.

Miasta: Rawa, Biała, Nowe-Miasto, Inowłodz.

Gminy Wiejskie: Marjanów, Wałowice, Byliny albo Boguszyce, Żelechlin, Budziszewice, Stara-Wieś, Regnów, Czerniewice, Lubochnia, Rzeczyca, Gartatowice, Lubania, Góra.

4. Powiat Łodzinski.

Miasta: Łodź, Kazimierz, Aleksandrów, Zgierz, Konstantynów, Tuszyn, Rzgów.

Gminy Wiejskie: Lućmierz, Dzierząźna, Nakielnica, Łagiewniki, Bełdów, Babice, Brużyca-Wielka, Rąbień, Rszew, Radogoszcz, Nowosiolna, Chojny, Puczniew, Bruss, Wiskitno, Gospodarz, Brujce, Żeromin, Górki, Czarnocin.

5. Powiat Łaski.

Miasta: Łask, Widawa, Szczerców, Lutomiersk, Pabjanice.

Gminy Wiejskie: Zapolice, Wodzierady, Bałucz, Pruszków, Dąbrowa-Widawska, Chociw, Dąbrowa-Rusiecka, Dzbanki, Wygiełzów, Wola-Wężykowa, Zelów, Buczek, Łask, Lutomiersk, Widzew, Górka-Pabjańska, Wymysłów, Dłutów.

6. Powiat Noworadomski.

Miasta: Noworadomsk, Pajęczno, Brzeźnica, Pławno, Koniecpol.

Gminy Wiejskie: Rząśnia, Pajęczno, Dworszowice, Zamoście, Sólmierzyce, Brudzice, Dobroszyce, Radziechowice, Prusiecko, Rzeki, Konary, Radomsk, Garnek, Gidle, Dmenin, Gosławice, Przerąb, Kobiele, Żytno, Dąbrowa, Koniecpol, Maluszyn, Wielgomłyny, Masłowice, Kruszyna.

7. Powiat Częstochowski.

Miasta: Częstochow, Krzepice, Kłobuck, Mstów, Przyrów, Olsztyn, Jánów.

Gminy Wiejskie: Lipie, Popów, Bargły, Węgłowice, Wancerzew, Miedzno, Panki, Przystajń, Kamyk, Mykanów, Rędziny, Grabówka, Dźbów, Staropole, Kamienica-Polska, Kuźniczka, Rększowice, Opatów, Olsztyn, Potok-Złoty, Huta-Stara.

8. Powiat Bendinski.

Miasta: Bendin, Siewierz, Koziegłowy, Żarki, Mrzygłód, Włodowice, Czeladź, Modrzejów.

Fragment ukazu carskiego o powołaniu gmin w ramach guberni piotrkowskiej (Dz. Praw Królestwa Polskiego, 1867, s. 367- wersja polska)

Fragment rosyjskiej mapy guberni piotrkowskiej z przełomu XIX i XX wieku

Miejscowość Rząśnia w końcu XIX wieku stanowiła wieś i folwark w powiecie noworadomskim, gminie i parafii Rząśnia. We wsi był kościół parafialny murowany i kaplica na cmentarzu. Gmina Rząśnia należała do sądu gminnego okręgu I w osadzie Pajęczno (st. poczt), liczyła 11085 morgów obszaru i 3080 mieszkańców.[13]

W skład gminy wchodziły miejscowości: Będków, Biała Szlachecka, Gawłów, Krysiaki, Pęciaki, Rychłowiec, Rząśnia, Stróża, Suchowola, Ścięgna, Zielęcin i Żary.

Nie wszystkie obszary współczesnej gminy Rząśnia należały do dawnej gminy. Na przykład miejscowości: Augustów, Broszęcin, Kodrań, Kopy, Krysiaki należały do dawnej gminy Dzbanki (od 1930 roku gmina Szczerców) w powiecie łaskim, natomiast miejscowości: Zabrzezie do gminy Sulmierzyce, Rekle do gminy Zamoście (dziś Strzelce Wielkie).

[13] *Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich pod red. F. Sulimierskiego, B. Chlebowskiego, W. Wawelskiego*. T. X, s. 127. Warszawa 1880-1902.

W tym miejscu należy opisać ówczesny ustrój gminny, ponieważ w większości obowiązywał aż do 1933 roku.[14]

Organem uchwałodawczym gminy było **zebranie gminne.** W zebraniu gminnym mogli brać udział wszyscy pełnoletni gospodarze bez względu na wyznanie. Należało mieć na terenie gminy przynajmniej 3 morgi gruntu, aby uczestniczyć w obradach. W zebraniu gminnym udziału nie brali: sędziowie pokoju, duchowni, urzędnicy policji powiatowej oraz osoby pozostające pod nadzorem policji. Zebrania gminne odbywały się raz na kwartał pod przewodnictwem wójta. Wójt mógł zwołać też nadzwyczajne zebrania. W przypadku, gdy wójt kandydował ponownie na urząd lub też składał sprawozdanie finansowe, zebraniu przewodził wybrany przez zebranych sołtys lub najstarszy wiekiem sołtys. Do uprawnień zebrania gminnego należało:

– *wybór wójta gminy, ławników, pisarza i innych urzędników gminnych,*
– *uchwały we wszelkich interesach gospodarczych i innych dotyczących całej gminy,*
– *przeznaczenie środków opiekuńczych i na urządzenie szkół gminnych,*
– *ustanowienie działań i rachunków osób z wyboru w gminie pracujących,*
– *rozporządzanie nieruchomym majątkiem całej gminy,*
– *wybór pełnomocników do załatwiania spraw gminy,*
– *wyrzeczenie we wszelkich takich przypadkach, w których na zasadzie ogólnego prawa lub innych postanowień zajdzie potrzeba wyrażenia zgody całej gminy lub wypowiedzenia się.*

Do ważności uchwał zebrania gminnego potrzebna była obecność przynajmniej połowy uprawnionych. Uchwały zapadały jednomyślnie lub większością głosów, a w przypadku równości decydował głos wójta. Każdy uprawniony miał jeden głos.

W przypadku rozpatrywania spraw zamiany, sprzedaży czy regulacji gruntów gminnych potrzebna była zgoda przynajmniej dwóch trzecich wszystkich uprawnionych gospodarzy. Uchwały zapisywane były w specjalnej księdze.

Mogło się zdarzyć, że zebranie gminne nie dokonało rozkładów podatków nałożonych na gminę. W tym przypadku wójt po porozumieniu z ławnikami i sołtysami sam nakładał podatki na poszczególne gromady.

Uchwały zebrania gminnego nie wymagały zatwierdzania przez naczelnika powiatu, jeśli podejmowane były w ramach kompetencji. W praktyce naczelnik powiatu osobiście lub poprzez swoich przedstawicieli kierował często obradami zebrania gminnego.

W czasach carskich wybory wójtów przebiegały nie zawsze zgodnie z prawem. Podczas zebrań gminnych częstowano wódką, piwem pozyskując w ten sposób głosy.

Według ukazu carskiego gmina dzieliła się na gromady. Gromada składała się z włościan jednej wsi lub kolonii posiadających w niej prawo własności lub jakąkolwiek nieruchomość. Takim gospodarzom przysługiwało prawo głosu na zebraniach gromadzkich. W zebraniach nie mogli uczestniczyć pracownicy folwarczni oraz robotnicy rolni. Zebranie gromadzkie zwoływał wójt lub sołtys. Mogli w nim uczestniczyć pełnoletni właściciele

[14] Na podstawie ukazu carskiego z 2 marca 1864 roku i Szumski J., *Chłopi a gmina w guberni łomżyńskiej*, „Studia Łomżyńskie", tom IV, s. 38-42.

nieruchomości na terenie gromady. Od 1880 roku mogły w nich także uczestniczyć kobiety – właścicielki gruntów.

Zebranie gminne wybierało sołtysa, rozporządzało mieniem wspólnym (gromadzkim) oraz naradzało się w sprawach całej gromady.

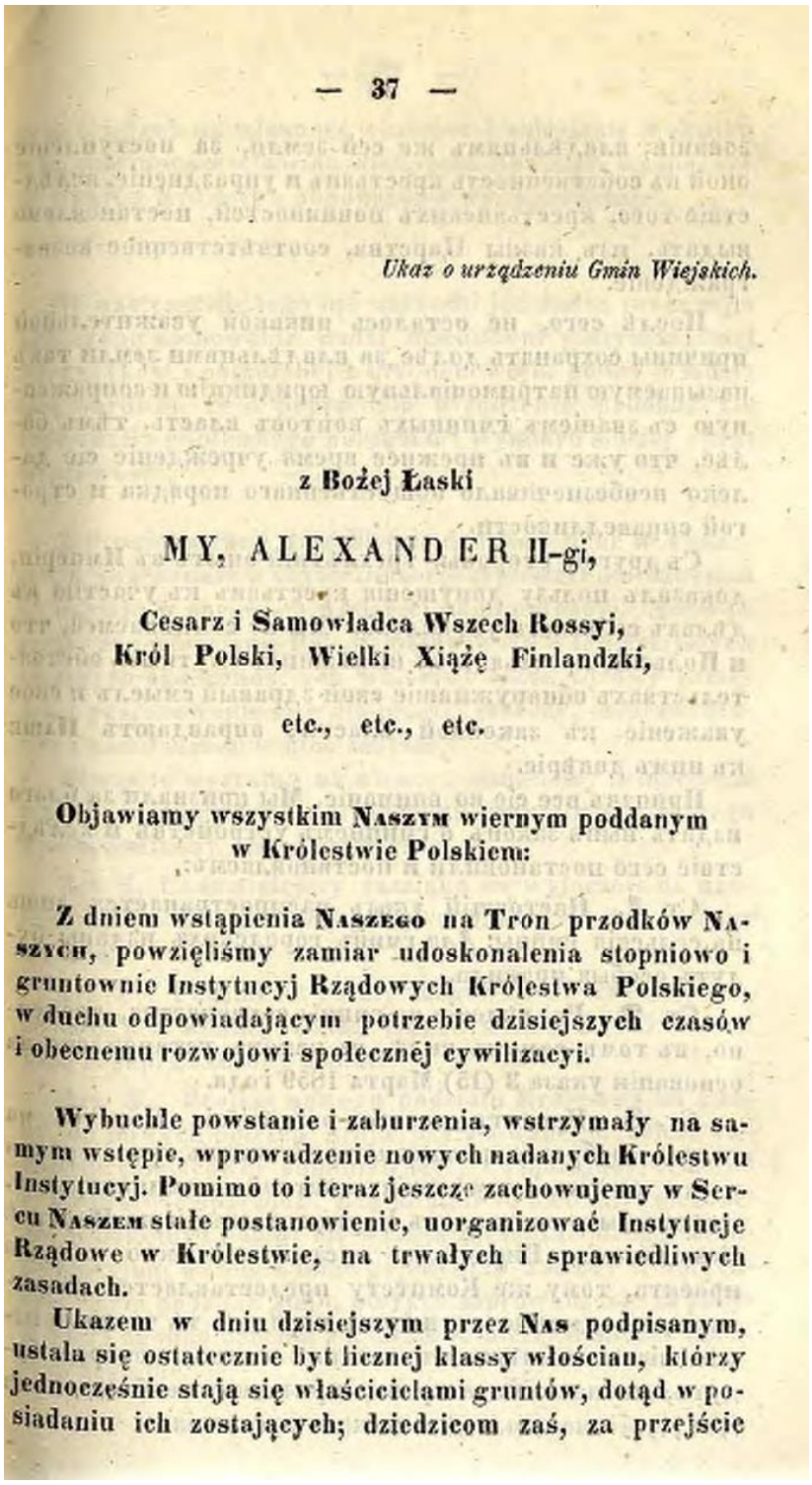

— 37 —

Ukaz o urządzeniu Gmin Wiejskich.

z Bożej Łaski

MY, ALEXANDER II-gi,

Cesarz i Samowładca Wszech Rossyi,
Król Polski, Wielki Xiążę Finlandzki,

etc., etc., etc.

Objawiamy wszystkim Naszym wiernym poddanym w Królestwie Polskiem:

Z dniem wstąpienia Naszego na Tron przodków Naszych, powzięliśmy zamiar udoskonalenia stopniowo i gruntownie Instytucyj Rządowych Królestwa Polskiego, w duchu odpowiadającym potrzebie dzisiejszych czasów i obecnemu rozwojowi społecznej cywilizacyi.

Wybuchłe powstanie i zaburzenia, wstrzymały na samym wstępie, wprowadzenie nowych nadanych Królestwu Instytucyj. Pomimo to i teraz jeszcze zachowujemy w Sercu Naszem stałe postanowienie, uorganizować Instytucje Rządowe w Królestwie, na trwałych i sprawiedliwych zasadach.

Ukazem w dniu dzisiejszym przez Nas podpisanym, ustala się ostatecznie byt licznej klassy włościan, którzy jednocześnie stają się właścicielami gruntów, dotąd w posiadaniu ich zostających; dziedzicom zaś, za przejście

Ukaz carski o urządzeniu gmin wiejskich w Królestwie Polskim z 2 marca 1864 roku (Dziennik Praw Królestwa Polskiego, tom 62, rok 1864, s. 37)

Wójt gminy. Władza wójta rozciągała się na wszystkich mieszkańców gminy. Był on zobowiązany:

– *donosić zwierzchności o samowolnie wydalających się z gminy i o popełnionych w gminie nieporządkach,*
– *donosić zwierzchności policyjnej o wszelkich nadzwyczajnych w gminie wypadkach jak pożary, wylewy wód, choroby epidemiczne itp.,*
– *zabezpieczać ślady przestępstw, dochodzić i zatrzymywać winowajców,*
– *wykonywać wyroki sądów,*
– *zwoływać i zamykać zebranie gminne,*
– *wnosić sprawy pod jego obrady,*
– *mieć nadzór nad urzędnikami i sołtysami,*
– *czuwać nad wypełnieniem rządowych i gminnych powinności oraz wojskowego zaciągu,*
– *mieć dozór nad gruntami opuszczonymi w gminie,*
– *przestrzegać rzetelności miar i wag w publicznych miejscach sprzedaży,*
– *opiekować się ubogimi, sierotami i dotkniętymi kalectwem lub chorobą.*

W ukazie carskim zapisano: *wójt winien się naradzać z ławnikami i sołtysami i wzywać ich do wspólnego z sobą działania, a w szczególności w tych sprawach, które dotyczą ogólnego zagospodarowania i dobra gminy*.

Wójt miał prawo ukarać każdego w swojej gminie za wykroczenia policyjne najwyżej dwudniowym aresztem lub karą pieniężną do wysokości 1 rubla z zamianą na dwudniową robotę publiczną. Wójt miał prawo kontrolować świadectwa osób przejeżdżających przez gminę i czasowo na jej terenie przebywających. Miał prawo przywoływać do urzędu każdą osobę oraz przeprowadzać rewizję prywatnych domów w obecności dwóch ławników lub sołtysów. Wójt był na terenie gminy przedstawicielem i wykonawcą władzy państwowej oraz wykonawcą uchwał zgromadzenia gminnego.

Urzędnicy gminni składali przysięgę przed naczelnikiem powiatu. Pobierali wynagrodzenie i byli wolni od świadczeń w naturze i służby wojskowej. Jeżeli wójt przez dwie kadencje sprawował „należycie" urząd, mógł zwolnić od służby wojskowej syna lub krewnego. Była to poważna zachęta dla wójtów. Wójt posługiwał się pieczęcią i podlegał naczelnikowi powiatu, przez którego mógł być ukarany.

Sołtys był pomocnikiem wójta i wykonywał jego polecenia. Każda wieś lub kolonia stanowiła oddzielną gromadę wiejską z wybieranym spośród mieszkańców sołtysem. Sołtys miał następujące uprawnienia:

– *zwoływać i zamykać zebranie gromadzkie oraz czuwać nad porządkiem na zebraniach,*
– *wnosić pod obrady zebrania gromadzkiego sprawy dotyczące dobra gromady,*
– *wykonywać uchwały zebrania gromady.*

W gromadach, w których nie było osobnego poborcy podatkowego zbieraniem podatków zajmował się właśnie sołtys. Podobnie jak wójt w gminie, tak i sołtys w gromadzie mógł ukarać winnych.

Prowadzeniem ksiąg gminnych zajmował się **pisarz gminny.** Sprawował swoje obowiązki pod nadzorem wójta. Pisarz pociągany był do odpowiedzialności za brak

dokładności w treści podjętych uchwał.

Zdarzało się czasem, że gmina nie miała dość środków na utrzymanie pisarza, wtedy obowiązki prowadzenia ksiąg spadały na wójta. Pisarz był przyjmowany do gminy na zasadzie najmu, kontraktu za zgodą wójta, ławników i sołtysów lub też na zasadzie uchwały zebrania gminnego. Osoba piastująca stanowisko pisarza musiała być wykształcona. Władze powiatowe, według ukazu, miały czuwać nad tym, aby pisarze nie przywłaszczyli sobie zbyt wielkiej władzy. W praktyce pisarze często stawali się faktycznymi kierownikami pracy w gminie.

Urzędów w gminie (wójt, pisarz, sołtys) nie mogły sprawować osoby poniżej 25 roku życia, niechrześcijanie, osoby bez stałego miejsca zamieszkania, skazani za przestępstwa oraz osoby pozostające pod dozorem policji lub sądu. Umiejętność czytania i pisania nie była konieczna, aby zostać urzędnikiem gminnym, z wyjątkiem pisarza. Kadencja urzędowania wójta i sołtysów trwała trzy lata.

Na wójtów i sołtysów zebranie gminne lub gromadzkie wybierało dwóch kandydatów. Jednego z nich zatwierdzał naczelnik powiatu, drugi zostawał zastępcą (podwójcim, podsołtysem). Naczelnik powiatu mógł nie dopuścić do urzędowania niewygodnych dla siebie osób i zarządzał ponowne wybory.

Wójt i sołtysi obejmowali urzędy po zaprzysiężeniu przez naczelnika powiatu. Wójta ze stanowiska mógł zwolnić gubernator, natomiast sołtysa – naczelnik powiatu.

Wójt miał do pomocy ławników wybieranych przez zebranie gminne. Od 1876 roku ławnicy byli tylko urzędnikami sądowymi, w gminie powoływano w ich miejsce pełnomocników gminnych bez potrzeby ich zatwierdzenia. Pełnili oni swe funkcje bezpłatnie.

Władze carskie generalnie chciały na urzędach wójtów widzieć chłopów, odsuwano szlachtę i ziemian. Wójt i sołtysi łączyli władzę samorządową oraz państwową. Wypełniali różne czynności zlecone przez władze powiatowe. Chodziło głównie o podatki i funkcje porządkowe. Nieraz zlecone zadania wypełniały cały czas wójtów czy sołtysów. Praktyka stale wskazywała, że rząd nad gminą sprawował naczelnik powiatu i starszy strażnik ziemski za pośrednictwem posłusznych sobie wójtów. Naczelnik dysponował prawnymi, jak i pozaprawnymi możliwościami, aby nieposłusznego wójta podporządkować *bądź usunąć z urzędu*[15].

Gminy wiejskie początkowo były też po części organem sądowniczym dla miejscowej ludności, powstały sądy gminne na czele z wójtem i ławnikami. Od wyroków takiego sądu nie było odwołania[16].

W 1876 roku zreformowano system sądownictwa podstawowego. Sądy oddzielono od gmin. Powstały okręgi sądowe złożone z dwóch lub więcej gmin na czele z sędziami pokoju oraz ławnikami. Sędzia oraz ławnicy byli wybierani na zebraniach gminnych. Sądy te zajmowały się cywilnymi sprawami mieszkańców[17].

---

[15] Szumski J., *Chłopi a gmina w guberni łomżyńskiej*, „Studia Łomżyńskie”, tom IV, s. 40.
[16] Tamże, s. 41.
[17] Tamże.

Powiat noworadomski w 1907 roku (fragment mapy, J.K. Bazewicz, *Atlas Geograficzny Ilustrowany Królestwa Polskiego*, Warszawa 1907).

Ówczesne gminy były narzędziem rusyfikacji. W urzędach gmin prowadzono korespondencję po rosyjsku. Pisarze gminni musieli znać ten język i często byli to Rosjanie. Szkolnictwo także prowadzono po rosyjsku. Dodatkowo każdy mieszkaniec gminy musiał płacić dość duże podatki na utrzymanie szkół. Powodowało to opór ludności wiejskiej.

Gmina Rząśnia funkcjonowała w guberni piotrkowskiej i w powiecie noworadomskim do 1915 roku.

I WOJNA ŚWIATOWA

Latem 1914 roku rozpoczęła się I wojna światowa. Wkrótce działania wojenne wkroczyły na terytorium Królestwa Polskiego. Już w końcu 1914 roku cały region został zajęty przez wojska niemieckie i austriackie. Niemcy zajęli północną część regionu łódzkiego, natomiast Austriacy południową, czyli powiaty: radomszczański, piotrkowski oraz część łaskiego, łódzkiego, rawskiego i wieluńskiego. Rosjanie ustąpili na wschód likwidując urzędy i zabierając ze sobą wszelkie akta.[18] Gmina Rząśnia podlegała okupacji austro-węgierskiej.

W 1915 roku po zajęciu całego Królestwa Polskiego Niemcy i Austriacy podzielili ten kraj między dwie strefy okupacyjne. Dla ziemi okupowanych przez Niemców utworzono Generał Gubernatorstwo Warszawskie. Dla ziem austriackich utworzono Generał Gubernatorstwo Lubelskie.

Fragment mapy Królestwa Polskiego (pod okupacją) z 1917 roku

[18] Bandurka M, *Zmiany administracyjne i terytorialne ziem województwa łódzkiego w XIX i XX wieku*, Łódź 1995, s. 67.

Działania wojenne bardzo wyniszczyły kraj. Niemcy rozpoczęli pobór kontyngentów. Spowodowało to szybkie ubożenie ludności. Niemcy i Austriacy pozwalali na działalność organizacji o charakterze charytatywnym. W gminach powołano komitety obywatelskie w celu niesienia pomocy i zaspokajania potrzeb mieszkańców oraz współdziałania z władzami.

Nadal działały urzędy gminne z wójtem na czele, podległe całkowicie władzy okupacyjnej. Nowością było to, że akta spisywano w języku polskim. Zadaniem gmin było głównie zbieranie kontyngentów dla wojsk okupacyjnych. Władze niemieckie zezwoliły na działalność polskiego szkolnictwa. Lata I wojny światowej to czas żywiołowego powstawania polskich małych szkół wiejskich opłacanych przez rodziców.

GMINA RZĄŚNIA W II RZECZPOSPOLITEJ

Jesienią 1918 roku wojskowa władza austro- węgierska i niemiecka załamała się. Już 7 listopada 1918 roku w Lublinie ogłoszono powstanie Rządu Ludowego Republiki Polskiej. Gdy w kilka dni później Józef Piłsudski wyruszał z Magdeburga (z obozu dla internowanych) zamierzał przyjechać właśnie do Lublina, ale Rada Regencyjna w Warszawie[19] przekazała mu swoje uprawnienia i wkrótce także rząd lubelski podporządkował się Piłsudskiemu.[20]

Władze lokalne tworzono w oparciu o dawne powiaty. Początkowo rządzili nimi komisarze wyznaczeni przez rząd w Warszawie, następnie starostowie. W sierpniu 1919 roku powołano województwo łódzkie wraz z powiatem radomszczańskim i gminą Rząśnia.[21]

Odrodzone państwo tworzono z czterech różnych jednostek państwowych (zabór rosyjski, pruski, austriacki i Królestwo Polskie) o różnych tradycjach, językach urzędowych i różnych ustrojach samorządu. Zewsząd zagrażali wrogowie. Początkowo władze w Warszawie utrzymały w mocy odrębne dla dawnych zaborów ustroje samorządu lokalnego. Na obszarze byłego Królestwa Polskiego utrzymano w mocy ustawę o samorządzie gminnym z marca 1864 roku. Zmodyfikowano ją jednak dekretem Naczelnika Państwa z 27 listopada 1918 roku. Według dekretu Naczelnika Państwa gmina, tak jak poprzednio, pozostała formą samorządu zbiorowego, w jej skład wchodziły gromady wiejskie – sołectwa. Nadal główną instytucją gminy pozostało zgromadzenie gminne, jednak odtąd mogli w nim uczestniczyć wszyscy pełnoletni obywatele gminy (w tym także kobiety) bez względu na stan majątkowy. Zebrania winny się odbywać się raz na kwartał, w praktyce działo się to w miarę potrzeby, najczęściej raz w roku dla uchwalenia budżetu. Zgromadzenie zajmowało się sprawami majątku gminy, zatwierdzało budżet, zajmowało się sprawami dróg i mostów, zasadami prowadzenia handlu, ochroną zdrowia, opieką nad ubogimi.[22]

Co roku zebranie gminne uchwalało budżet. Koszty działalności gminy pokrywano we własnym zakresie. Dochody pochodziły z majątku gminy, ze świadczeń od mieszkańców i dodatków do państwowego podatku gruntowego (gmina pobierała podatki państwowe)

[19] Powstała z inicjatywy Niemców w czasie I wojny światowej.
[20] Ćwik W., Reder J., *Lubelszczyzna, dzieje rozwoju terytorialnego, podziałów administracyjnych i ustroju władz*, Lublin 1977, s. 124.
[21] *Dziennik Praw Państwa Polskiego*, 1919, nr 65, poz. 395.
[22] *Dziennik Praw Państwa Polskiego*, 1918, nr 18, poz. 48.

liczonego od 1 ha. Czasem ustalano dodatkowe podatki, na przykład od zbytku mieszkaniowego. Płaciły go osoby posiadające wolne, niezamieszkałe pomieszczenia.

Zupełnie nowym organem była rada gminy wybierana przez zgromadzenie gminne na okres 3 lat. Składała się z 12 członków oraz 6 zastępców (w razie śmierci lub wygaśnięcia mandatu do rady wchodził automatycznie zastępca z największą liczbą głosów).

Rada przygotowywała wnioski i budżet, zarządzała majątkiem i funduszami gminnymi, kontrolowała urzędników gminnych i wójta. Rada zbierała się przynajmniej raz w miesiącu lub częściej na żądanie co najmniej 5 członków. Uchwały podejmowano większością głosów. Raz w roku rada gminy przedstawiała wyniki swojej działalności na forum zebrania gminnego. Wybory do rad gminnych zarządzał starosta. W razie słabej działalności rad gminnych wojewoda miał prawo ją rozwiązać i zarządzić nowe wybory.

Na czele rady gminy stał wójt wybierany przez zgromadzenie gminne. Wójtowie i sołtysi byli jednocześnie funkcjonariuszami państwowymi i przedstawicielami władzy samorządowej. Zarządzenia dotyczące wyborów wójta, radnych i sołtysów wydawał starosta powiatowy. To on zatwierdzał (bądź nie) wójtów i sołtysów i to przed nim składali oni przysięgę służbową. Zebranie gminne wybierało dwóch kandydatów na wójta. Pierwszego na liście zazwyczaj starosta mianował wójtem, drugiego podwójcim. Kandydaci musieli mieć dobre opinie z posterunku policji. W przypadku odrzucenia przez starostę jednego z kandydatów na wójtów przeprowadzano ponowne wybory.

Wójt reprezentował gminę na zewnątrz. Zawierał umowy w jej imieniu. Dokumenty musiały mieć jego podpis i dwóch radnych. Wójt wypełniał zadania narzucone przez władze zwierzchnie. Wójtowie nie pracowali codziennie. Bywali w urzędzie gminy w miarę potrzeby. Z kasy gminnej otrzymywali wynagrodzenie, lecz było ono bardzo niskie – na poziomie najniższych wynagrodzeń pracowników gminnych. Wójtowie posiadali najczęściej gospodarstwa rolne i to one były podstawą dochodów. Często w aktach można znaleźć zażalenia wójtów na niskie wynagrodzenie za pracę na rzecz gminy. Była to zatem praca społeczna.

Wójt miał do pomocy aparat urzędniczy – urząd gminy, który składał się z kilku urzędników: sekretarza (zwanego też pisarzem gminnym), jego pomocników (było ich zazwyczaj dwóch) oraz woźnego.

Pisarza gminnego zatrudniano w porozumieniu ze starostwem. To właśnie on ponosił prawie cały ciężar pracy biurowej w gminie. Przez jego ręce przechodził praktycznie każdy dokument. Sekretarz musiał mieć odpowiednie wykształcenie – najczęściej średnie. Wysyłano ich na rozmaite kursy doszkalające. Za swoją pracę otrzymywał największe uposażenie. Najczęściej było ono trzykrotnie większe od zarobków wójta.

Sekretarz gminy najczęściej mieszkał w urzędzie gminy na jej koszt. Miał czasem kawałek gruntu gminnego na swoje potrzeby. W czasach II RP często przenoszono pisarzy z jednego urzędu do drugiego. Preferowano osoby z zewnątrz nieposiadające rodziny na terenie gminy. Wójtowie i pisarze gminni stanowili elitę gminną. To najczęściej oni zakładali ochotnicze straże pożarne, spółdzielnie mleczarskie.

Urząd gminy był czynny od poniedziałku do soboty. Tylko wójt i sekretarz posiadali klucze do kasy gminnej.

Pomocnicy sekretarza to najczęściej miejscowi młodzi mężczyźni po ukończeniu gimnazjum. Czasem mieszkali w urzędzie gminy. Wyróżniający się pomocnicy zostawali pisarzami gminnymi.

Funkcje pomocnicze i porządkowe spełniał woźny gminny. To on pilnował więźniów w areszcie gminnym, rozpalał w piecach, roznosił dokumenty i chodził do siedziby starostwa z korespondencją.

Poszczególne wsie tworzyły tak zwane gromady wiejskie, czyli wspólnoty samorządowe mieszkańców jednej wsi. Organem gromady były zebrania wiejskie oraz sołtys. Zebrania wiejskie decydowały samodzielnie w sprawach wspólnot gruntowych, ustalały podatki, podejmowały decyzje w sprawach remontów dróg, zajmowały się działalnością opiekuńczą. Zebranie wiejskie wybierało sołtysa na 3-letnią kadencję. Równocześnie wybierano podsołtysa – zastępcę sołtysa. Wybory sołtysa zarządzał starosta powiatowy i to starosta odbierał przysięgę od nowo powołanego sołtysa.

Przed zatwierdzeniem wójta czy sołtysa starosta zawsze wysyłał pismo do Policji Państwowej, by sprawdzić czy „prowadzi się on moralnie" i czy nie ma żadnych zastrzeżeń wobec kandydata. Ówczesne prawo pochodziło z czasów carskich i było dosyć restrykcyjne. Gdy na przykład sołtys chciał zrezygnować z funkcji (a zdarzało się to często), władze powiatowe mogły nie wyrazić na to zgody i za uchylanie się od obowiązków oporny sołtys trafiał do więzienia.

Sołtys reprezentował wieś, zbierał wszelkie podatki gminne, przekazywał ogłoszenia gminne i powiatowe, czasem pracował w charakterze listonosza. Raz w tygodniu w urzędzie gminy miała miejsce odprawa sołtysów, na której omawiano ważne sprawy gminy, przekazywano zarządzenia władz zwierzchnich. Sołtys posiadał specjalną odznakę. Podobną odznakę miał też wójt, często w formie ozdobnego łańcucha.

Sołtys organizował warty nocne. Każdy gospodarz, co pewien czas miał obowiązek pełnić nocne warty w celu ochrony przed złodziejami i pożarami. Sołtys kontrolował wykonanie szarwarków, czyli nieodpłatnych prac na rzecz gminy, które świadczyli wszyscy gospodarze w zależności od areału gruntów. Przeliczano je na dniówki piesze i konne. Z pomocą szarwarków remontowano i budowano drogi. Sołtys wyznaczał kolejność stójki konnej – obowiązek każdego gospodarza do przewożenia furmanką urzędników gminnych, policjantów i nauczycieli podczas pełnienia obowiązków służbowych. Wiązało się to z brakiem innych środków lokomocji (rower był rzadkością).

48.

DEKRET

o utworzeniu Rad Gminnych na obszarze b. Królestwa Kongresowego.

Do czasu wydania przez Sejm ustawy o samorządzie gminnym zarządza się co następuje:

Art. 1. Ustawa o urządzeniu gmin wiejskich w Królestwie Polskiem z dnia 2 marca 1864 r. (zbiór praw, t. II, rozdział V: Organizacja Zarządu Królestwa Polskiego, art. 194—313) zachowuje moc obowiązującą ze zmianami i uzupełnieniami, w poniższych artykułach przewidzianemi.

Art. 2. W każdej gminie tworzy się Radę Gminną. Jednocześnie znosi się dotychczas istniejący urząd pełnomocników gminnych (art. 229 i 230 organ. zarz. K. P.). Wykonanie uchwał Rady Gminnej należy do wójta.

Członkowie Rady Gminnej.

Art. 3. Rada Gminna składa się z wójta i 12-tu członków, wybieranych za pomocą tajnego głosowania przez Zgromadzenie Gminne względną większością głosów.

Członkowie Rady Gminnej pełnią swe obowiązki bezpłatnie.

Dekret Naczelnika Państwa z 27 listopada 1918 roku[23]

[23] *Dziennik Praw Państwa Polskiego*, 1918, nr 18, poz. 48

Art. 4. Na członków Rady Gminnej oraz na wójta mogą być obrane osoby, które mają prawo udziału w Zgromadzeniu Gminnem, jednak wójt musi mieć 25 lat skończonych, a również umieć czytać i pisać po polsku.

Art. 5. Zgromadzenie Gminne wybiera jednocześnie z wójtem i członkami Rady Gminnej zastępcę wójta i 6-iu zastępców członków Rady Gminnej.

W razie ustąpienia którego z członków Rady Gminnej lub wybrania go na wójta, miejsce jego zajmuje zastępca, który otrzymał z kolei największą ilość głosów.

Art. 6. Okres urzędowania członków Rady Gminnej i ich zastępców trwa lat 3.

Zakres działalności.

Art. 7. Do zakresu działalności Rady Gminnej należy:

a) przygotowywanie wniosków i budżetu na Zgromadzenie Gminne oraz czuwanie nad wykonaniem jego uchwał;
b) zawiadywanie nieruchomościami i funduszami, należącemi do gminy lub przez nią zarządzanemi;
c) kierownictwo i dozór nad instytucjami i zakładami gminnemi;
d) mianowanie, kontrola i usuwanie urzędników gminnych, nominację i uwolnienie pisarza zatwierdza jednak władza nadzorcza;
e) kontrola działalności wójta.

Z działalności swej Rada Gminna conajmniej raz do roku składa sprawozdanie wobec Zgromadzenia Gminnego.

Urzędowanie.

Art. 8. Wójt jest przewodniczącym Rady Gminnej. Przewodniczący zwołuje Radę Gminną na posiedzenia przynajmniej raz na miesiąc, w razie potrzeby zaś częściej. Przewodniczący obowiązany jest zwołać Radę Gminną na żądanie pięciu członków. Zebrania Rady Gminnej są prawomocne przy udziale conajmniej połowy członków. Uchwały zapadają większością głosów obecnych, w razie równego podziału głos przewodniczącego przeważa.

Art. 9. O ile członek Rady Gminnej opuści trzy z rzędu posiedzenia Rady bez podania ważnych powodów, Rada Gminna może wykluczyć takiego członka na wniosek trzech członków Rady Gminnej.

Art. 10. Obrady Rady Gminnej są jawne. O ile przeto miejsce pozwala, na posiedzenia Rady mogą przychodzić za biletami, wydanemi przez przewodniczącego Rady Gminnej, mieszkańcy gminy, nie mają jednak prawa zabierania głosu i mogą być z polecenia przewodniczącego usunięci w razie przeszkadzania obradom. Rada Gminna może wiekszością głosów uznać swe posiedzenia za poufne.

Wszystkie uchwały Rady Gminnej wpisuje się do specjalnej księgi protokułów, która jest dostępna dla każdego mieszkańca gminy. Sekretarzem Rady Gminnej jest pisarz, który ma głos doradczy.

Dekret Naczelnika Państwa z 27 listopada 1918 roku[24]

[24] *Dziennik Praw Państwa Polskiego*, 1918, nr 18, poz. 48

W okresie międzywojennym gmina Rząśnia należała do powiatu radomszczańskiego, województwa łódzkiego, składała się z 23 miejscowości. Według danych z 1921 roku gmina liczyła 759 domów, 4810 mieszkańców (2348 mężczyzn, 2462 kobiety). Pod względem wyznania było: katolików 4616, ewangelików 23, wyznania mojżeszowego 171. Pod względem narodowościowym gminę zamieszkiwało: narodowości polskiej 4798, narodowości żydowskiej 11 i 1 Litwin.

W 1921 roku w skład gminy wchodziły miejscowości: Będków wieś, Biała Szlachecka folwark, Biała Szlachecka kolonia, Biała Szlachecka wieś, Dęboszyn kolonia, Gawłów wieś, Grabowiec kolonia, Józefina kolonia, Krysiaki wieś, Marcelin kolonia, Pęciaki wieś, Rychłowiec wieś, Rząśnia kolonia, Rząśnia wieś, Stróża folwark, Stróża wieś, Suchowola kolonia, Suchowola wieś, Ścięgna wieś, Trzcinica kolonia, Zielęcin folwark, Zielęcin wieś, Żary wieś.[25]

[25] *Skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej* - Tom I I - Województwo łódzkie, Główny Urząd Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 1925, s. 91 - 92.

10. Powiat Radomsko. **Gminy: 18. Radziechowice, 19. Rząśnia.**

Miasta, Gminy, Miejscowości	Charakter miejscowości	Budynki: z przezn. mieszkalne	Budynki: inne zamieszkałe	Ludność obecna w dniu 30 września 1921 r. (bez objętej spisem wojskowym): Ogółem	Mężczyzn	Kobiet	W tej liczbie było wyznania: rzymsko-katolick.	ewangelickiego	innego chrześc.	mojżeszowego	innego	niewiadomego	Podało narodowość: polską	niemiecką	żydowską	inną	niewiadomą
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
19. Gm. Rząśnia		**759**	**1**	**4810**	**2348**	**2462**	**4616**	**23**	—	**171**	—	—	**4798**	—	**11**	**1°**	—
1. Będków	wieś	88[3])	—	492	233	259	489	—	—	3	—	—	492	—	—	—	—
2. Biała Szlachecka	folw.	2	—	24	10	14	24	—	—	—	—	—	24	—	—	—	—
3. Biała Szlachecka	kol.	42	—	265	139	126	265	—	—	—	—	—	265	—	—	—	—
4. Biała Szlachecka	wieś	79	—	438	210	228	430	—	—	8	—	—	438	—	—	—	—
5. Dęboszyn	kol.	4	—	22	9	13	22	—	—	—	—	—	22	—	—	—	—
6. Gawłów	wieś	76	—	455	220	235	441	—	—	14	—	—	447	—	8	—	—
7. Grabowiec	kol.	7	—	37	21	16	37	—	—	—	—	—	37	—	—	—	—
8. Józefina	kol.	10	—	63	26	37	63	—	—	—	—	—	63	—	—	—	—
9. Krysiaki	wieś	14	—	84	44	40	84	—	—	—	—	—	84	—	—	—	—
10. Marcelin	kol.	18[1])	—	114	60	54	114	—	—	—	—	—	114	—	—	—	—
11. Pęciaki	wieś	20	—	140	66	74	140	—	—	—	—	—	140	—	—	—	—
12. Rychłowiec	wieś	14	—	82	34	48	82	—	—	—	—	—	82	—	—	—	—
13. Rząśnia	kol.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
14. Rząśnia	wieś	123[1])	—	808	402	406	690	—	—	118	—	—	808	—	—	—	—
15. Stróża	folw.	5	—	136	57	79	136	—	—	—	—	—	136	—	—	—	—
16. Stróża	wieś	35	—	219	104	115	219	—	—	—	—	—	219	—	—	—	—
17. Suchowola	kol.	33	—	242	132	110	220	22	—	—	—	—	242	—	—	—	—
18. Suchowola	wieś	49	—	329	160	169	326	1	—	2	—	—	328	—	—	1	—
19. Ścięgna	wieś	24	—	134	66	68	129	—	—	5	—	—	134	—	—	—	—
20. Trzcinica	kol.	9	—	56	24	32	56	—	—	—	—	—	56	—	—	—	—
21. Zielęcin	folw.	5	—	69	35	34	69	—	—	—	—	—	69	—	—	—	—
22. Zielęcin	wieś	69	1	407	200	207	389	—	—	18	—	—	407	—	—	—	—
23. Żary	wieś	33	—	194	96	98	191	—	—	3	—	—	191	—	3	—	—

Spis powszechny z 1921 roku dla gminy Rząśnia- dane szczegółowe

Miasta, Gminy, Miejscowości	Charakter miejscowości	Budynki		Ludność obecna w dniu 30 września 1921 r. (bez objętej spisem wojskowym)													
							W tej liczbie było wyznania						Podało narodowość				
		z przezn. mieszkalne	inne zamieszkałe	Ogółem	Mężczyzn	Kobiet	rzymsko-katolick.	ewangelickiego	innego chrześc.	mojżeszowego	innego	niewiadomego	polską	niemiecką	żydowską	inną	niewiadomą
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
7. Gm. Dzbanki		**1083**	**1**	**8311**	**4066**	**4245**	**6586**	**182**	**6[a]**	**1537**	—	—	**8038**	**30**	**242**	**1[c]**	—
1. Andrzejów	wieś	11	—	48	22	26	7	39	—	2	—	—	48	—	—	—	—
2. Augustów	wieś	29	—	188	95	93	164	24	—	—	—	—	164	24	—	—	—
3. Bednarze	wieś	13	—	91	47	44	91	—	—	—	—	—	91	—	—	—	—
4. Broszęcin	kol.	50	—	322	163	159	307	—	—	15	—	—	322	—	—	—	—
5. Broszęcin	wieś	42	1	262	125	137	262	—	—	—	—	—	262	—	—	—	—
6. Chrząstawa	kol.	11	—	62	31	31	62	—	—	—	—	—	62	—	—	—	—
7. Chrząstawa	wieś	35	—	240	121	119	240	—	—	—	—	—	240	—	—	—	—
8. Dubie	kol.	8	—	45	22	23	45	—	—	—	—	—	45	—	—	—	—
9. Dubie	wieś	39	—	255	132	123	252	3	—	—	—	—	255	—	—	—	—
10. Dzbanki	folw.	4	—	65	30	35	65	—	—	—	—	—	65	—	—	—	—
11. Dzbanki	wieś	10	—	81	43	38	81	—	—	—	—	—	81	—	—	—	—
12. Dzbanki-Borowa	wieś	29	—	157	75	82	157	—	—	—	—	—	157	—	—	—	—
13. Dzbanki-Polowa	wieś	27	—	160	72	88	160	—	—	—	—	—	160	—	—	—	—
14. Dzbanki-Żydowskie (Kościuszki)	wieś	29	—	162	69	93	162	—	—	—	—	—	162	—	—	—	—
15. Koch	os. mł.	2	—	16	8	8	11	5	—	—	—	—	16	—	—	—	—
16. Kodran	wieś	18	—	123	56	67	123	—	—	—	—	—	123	—	—	—	—
17. Kopy	wieś	12	—	84	37	47	84	—	—	—	—	—	84	—	—	—	—
18. Korablew	wieś	57	—	415	215	200	320	88	—	7	—	—	408	—	7	—	—
19. Krysiaki	wieś	12	—	84	46	38	84	—	—	—	—	—	84	—	—	—	—
20. Krzyżówka	wieś	5	—	24	12	12	24	—	—	—	—	—	24	—	—	—	—
21. Leśniaki	wieś	19	—	126	59	67	120	6	—	—	—	—	120	6	—	—	—
22. Lubośnia	wieś	8	—	69	37	32	69	—	—	—	—	—	69	—	—	—	—
23. Pawłów	wieś	14	—	88	47	41	85	3	—	—	—	—	88	—	—	—	—
24. Podżar	wieś	8	—	52	27	25	52	—	—	—	—	—	52	—	—	—	—
25. Rudzisko	wieś	34	—	235	120	115	234	—	1	—	—	—	234	—	—	1	—
26. Szczercowska Wieś	kol.	18	—	112	54	58	112	—	—	—	—	—	112	—	—	—	—
27. Szczercowska Wieś	wieś	41	—	300	149	151	300	—	—	—	—	—	300	—	—	—	—
28. Szczerców	os. mł.	486	—	4350	2103	2247	2828	4	5	1513	—	—	4115	—	235	—	—
29. Zagrodniki	wieś	12	—	95	49	46	85	10	—	—	—	—	95	—	—	—	—

Niektóre miejscowości współczesnej gminy Rząśnia należały do dawnej gminy Dzbanki (od 1930 roku gmina Szczerców)[26]. Wyżej szczegółowe dane ze spisu powszechnego z gminy Dzbanki.

[26] Monitor Polski, 1930, nr 156, poz. 238.

RZAŚNIA.

Wieś i gmina (z przynależn.: Biała Szlachecka, Gawłów, Gołębiniec, Grabowiec, Pęciaki, Stróża, Suchowola, Ścięgna, Zielęcin), pow. Radomsko, sąd pokoju Brzeźnica, sąd okr. Piotrków, 808 mieszkańc. (38 km) Radomsko Pajęczno, 1 kat. Młyny, krochmalnia.

V-ge et commune (y compris: Biała Szlachecka, Gawłów, Gołębiniec, Grabowiec, Pęciaki, Stróża, Suchowola, Ścięgna, Zielęcin), distr. de Radomsko, just. de paix Brzeźnica, trib. d'arr-t Piotrków, 808 habit. (38 km) Radomsko Pajęczno, 1 cath. Moulins, fabr. d'amidon.

Właściciele ziemscy (*propriétaires fonciers*): Golembowska Anna (B. S. 58) — Łubieński M. (Str. 666) — Rezler Marja (Z. 486) — Zawistowska Stef. (B. S. 51).

Bednarze (*tonneliers*): Rozicki T.

Bydło — handel (*march. de bestiaux*): Walasik R. (B. S.).

Cegielnie (*briqueteries*): Bogusławska J. (Such.).

Cieśle (*charpentiers*): Cybuski S. (B. S.) — Pach A.

Drób (*volailles*): Flakowicz P. — Garbacz W. (Śc.) — Lewiński M.

Kasy pożyczk.-oszczędn. (*caisses d'empr. et d'épargne*): ×Kasa Stefczyka.

Kowale (*forgerons*): Binek F. — Czajkowski A. (Z.) — Gidyński T. — Matusiak A. (B. S.) — Milkowski B. (B. S.) — Pawełoszek K. — Pietrzyk B.

Krawcy (*tailleurs*): Choda A. (Z.) — Orzegowski J. — Podolski W.

Krochmalnie (*fabr. d'amidon*): Łubieński M. (Str.).

Lasy — eksploatacja (*exploitations forestières*): Rozenbaum J. (Str.). Guterman L. (Str.).

Manufaktura (*tissus*): Włoszczowska.

Młyny (*moulins*): Chinalska Z. (wod) (Gaw.) — Leszczyk F. (B. S.) — Lewera A. — Pęciak M. (wod) (P.) — Wierzbicki W. (B. S.).

Murarze (*maçons*): Urbański (B. S.).

Piekarze (*boulangers*): Flakowicz Sz. — Staszewski J.

Różne towary (*art. divers*): ×Włościańskie Kółko Rolnicze.

Rzeźnicy (*bouchers*): Abramowicz Ch. — Herczyński J. — Rosicki A. — Szymczak M. (St.) — Walasik R. (B. Sz.) — Wójcik W.

Spożywcze artykuły (*comestibles*): Grąnek F. — Karo I. — Mikołajczyk J. (B. S.) — Pietrzyk M. — Rozumek M. (Gol.) — Szymczyk M. (Str.) — ×„Zgoda", Stow. Spoż. — Zimon W.

Abramowicz I. — Herczyńska H. — Olczak M. (Str.) — Pawłoszek F. (B. S.) — Urszulska M. (Z.).

Stolarze (*menuisiers*): Ignasiak M. (B. S.) — Kaftan M.

Szewcy (*cordonniers*): Fabieciński Wł. (St.) — Kostrzewa J. (Z.) — Obrowski M. — Szmulewicz G.

Tokarze (*tourneurs*): Tokarczyk M. — Tokarczyk S.

Wiatraki (*moulins à vent*): Kosiński F. (B. S.) — Leszczyk F. (P.) — Lewera A. — Matusiak F. (Gr.).

Księga Adresowa Polski z 1929 roku

Fragment mapy administracyjnej z 1933 roku. Siedzibą Gminy była miejscowość Rząśnia.[27]

Lata dwudzieste były dość ciężkie dla samorządów gminnych. Wszyscy dopiero uczyli się demokracji lokalnej po latach zaborów. Dodatkowo dużym problemem w początku lat dwudziestych była szalejąca inflacja. Uchwalony, na przykład, na początku 1923 roku budżet należało co miesiąc nowelizować. Nie sprzyjało to wcale inwestycjom w budowę dróg i szkół. Zdarzało się, że propozycję rządowe dofinansowania inwestycji były odrzucane przez gminy, gdyż kwoty te w ciągu kilku miesięcy stawały się śmiesznie niskie i gmina musiała sama dokończyć zaczętą budowę.

[27] Województwa centralne i wschodnie Rzeczypospolitej Polskiej, podział na gminy według stanu z dnia 1 kwietnia 1933 roku, Warszawa 1933.

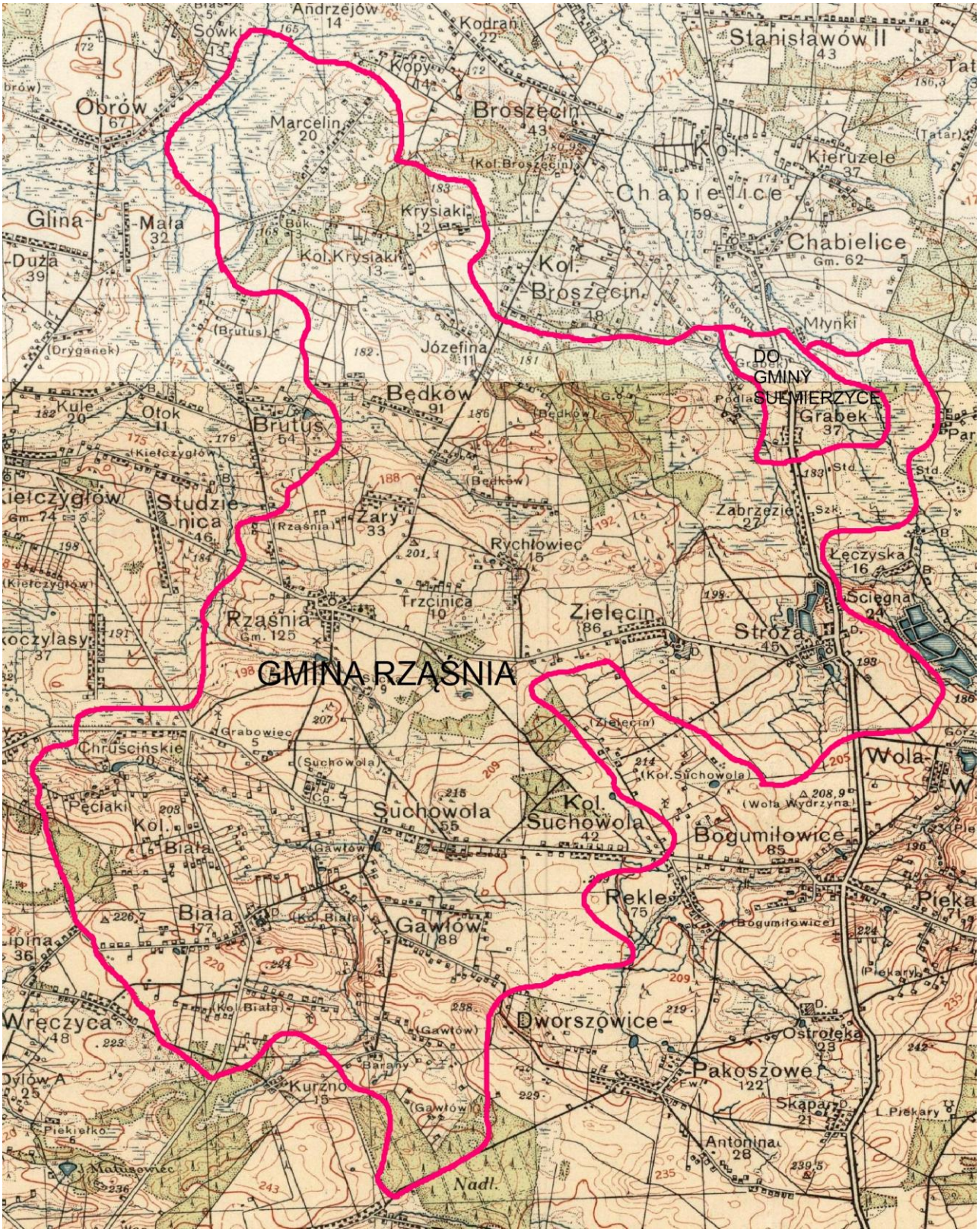

Gmina Rząśnia w latach trzydziestych XX wieku – opracowanie własne na dawnej mapie

W 1931 roku przeprowadzono kolejny spis powszechny. Według niego gmina zajmowała obszar 69,5 km^2, powierzchnia użytków rolnych wynosiła 52,8 km^2, w tym gruntów ornych było 39,1 km^2. Liczba budynków mieszkalnych na dzień 30 września 1921 wynosiła 759, a w dniu 9 grudnia 1931 roku budynków mieszkalnych było 837. Liczba ludności na dzień 30 września 1921 roku wynosiła 4810, a w dniu 9 grudnia 1931 roku były 5539 mieszkańców.[28]

W 1933 roku dokonano wielu zmian w funkcjonowaniu gmin wiejskich w Polsce. Według nowej ustawy gminnej[29] z 23 marca 1933 roku zniesiono zebranie gminne, czyli zgromadzenie ogółu gospodarzy z terenu gminy. Uprawnienia zniesionego organu przekazano częściowo radzie gminnej. Mimo to według nowych przepisów rada gminy miała mniejsze uprawienia. Wyboru radnych dokonywało kolegium złożone z delegatów rad gromadzkich, sołtysów i podsołtysów wszystkich gromad. Istniał cenzus wieku przy prawie wyborczym czynnym 25 lat (wcześniej 21) i w prawie wyborczym biernym wynoszący 30 lat (wcześniej 25).

W gminach do 5000 mieszkańców radnych było 12. Kadencja radnych wynosiła 5 lat. Warto wspomnieć, że w czasach II RP mandat radnego nie wiązał się z żadnym wynagrodzeniem.

Namiastką zniesionego zebrania gminnego było zebranie gromadzkie. Wprowadzono, bowiem nowy formalny podział gmin na gromady wiejskie, które obejmowały jedną lub kilka wsi. Podział na gromady był ogłaszany w Dzienniku Urzędowym Województwa. Zebranie gromadzkie zbierało się pod przewodnictwem sołtysa lub jego zastępcy (podsołtysa). Zebranie gromadzkie podejmowało uchwały dotyczące danej gromady, wybierało sołtysa i jego zastępcę na 3-letnie kadencje. Wybrani musieli mieć ukończone 30 lat. Zebranie gromadzkie wybierało radnych gromadzkich w liczbie od 12 do 30. Organem wykonawczym gromady był sołtys oraz jego zastępca. Gromada wiejska miała od tej pory własny budżet. Wybory zatwierdzał starosta powiatowy. Każdy mieszkaniec wsi w przypadku zgłoszenia go na sołtysa lub podsołtysa miał obowiązek sprawowania obowiązków do końca kadencji. Składali oni przysięgę służbową na ręce starosty. Do sołtysa należało kierowanie sprawami gromady, zarządzanie majątkiem, reprezentowanie gromady na zewnątrz. Przewodniczył zebraniom. Do sołtysa należały też sprawy bezpieczeństwa, porządku publicznego, przestrzegania przepisów, doręczania pism sądowych, wykonywania obowiązków związanych z poborem wojskowym.

W nowym ustroju gminnym utworzono nieznany wcześniej organ – zarząd gminy. Przejął on część uprawień dawnej rady gminy. Zarząd gminy funkcjonował na czele z wójtem i podwójcim. W skład zarządu wchodziło też dwóch lub trzech ławników. To właśnie zarząd gminy, na co dzień sprawował władzę w gminie. Zarząd gminy przygotowywał projekt budżetu, regulaminy, instrukcje urzędu, decydował o wydatkach. Kadencja członków zarządu wynosiła 5 lat. Wójta oraz członków zarządu wybierała Rada Gminy w głosowaniu tajnym.

[28] Skorowidz gmin Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 1933, s. 22.
[29] Dziennik Ustaw nr 35, z dnia 13 maja 1933 roku, poz. 294.

Na czele urzędu gminy stał sekretarz. Jako jedyny musiał mieć on odpowiednie kwalifikacje. Mianował go i zwalniał starosta powiatowy. Sekretarz protokołował posiedzenia rady gminy i miał głos doradczy na radzie. Sekretarz był kierownikiem urzędu gminy.

Wójt był zwierzchnikiem całej gminy i aparatu urzędniczego. Miał prawo reprezentowania gminy i podpisywania umów w jej imieniu. Dokumenty, w których były zobowiązania finansowe gminy, należało opatrzyć podpisem jeszcze jednego członka zarządu gminy. Wójt był reprezentantem administracji rządowej w terenie, wykonywał także zadania zlecone przez rząd.

Wójt, jako organ rządowy, działał jednoosobowo i pod osobistą odpowiedzialnością. Nadzór nad jego działalnością sprawował starosta. Starosta miał prawo zwolnić wójta lub rozwiązać radę gminy w przypadkach łamania prawa.

Zgodnie z powyższymi nowymi rozwiązaniami prawnymi należało podzielić gminę na gromady wiejskie (odpowiednik sołectw).

nie może być obecny przy rozważaniu sprawy i w głosowaniu nad nią brać udziału. Postanowienie to stosuje się również, jeżeli interesowani są: małżonek członka organu, jego krewni lub powinowaci pierwszych trzech stopni, osoby, pozostające pod jego opieką, przysposabiający (przysposobiciel), bądź przysposobiony, albo jeżeli chodzi o sprawę, w której pomiędzy członkiem organu a osobą trzecią zachodzi stosunek zastępstwa prawnego.

(3) Uchwały powyższych organów, powzięte w obecności osób, o których mowa w ust. (1) lub (2), może władza nadzorcza unieważnić, ma zaś obowiązek to uczynić na wniosek osoby interesowanej, zgłoszony w ciągu dni 30 po dniu powzięcia danej uchwały.

Rozdział 3.

Gmina wiejska i gromada.

Gmina wiejska.

Art. 10. (1) Do obszaru gminy wiejskiej wchodzi jedna lub więcej miejscowości (osad, miasteczek, wsi, siół, osiedli, przysiółków, kolonij, zaścianków, folwarków i t. p.).

(2) Wielkość obszaru gminy powinna odpowiadać naturalnemu, o ile możności, zasięgowi wspólnego zainteresowania lokalnemi sprawami publicznemi ogółu mieszkańców połączonych miejscowości, jak również zapewnić gminie zdolność wykonywania ciążących na niej zadań.

(3) Każda gmina wiejska jest samorządną jednostką terytorjalną, osobą prawa publicznego i podmiotem praw majątkowych.

Art. 11. (1) Członkami rady gminnej są: wójt, jako przewodniczący, podwójci, ławnicy oraz radni.

(2) Liczba radnych wynosi w gminach wiejskich:

a) do 5.000 mieszkańców — dwunastu;

b) od 5.000 do 10.000 mieszkańców—szesnastu;

c) powyżej 10.000 mieszkańców — dwudziestu.

Art. 12. (1) Zarząd gminny składa się z wójta, podwójciego oraz dwóch, w gminach zaś, liczących ponad 10.000 mieszkańców, trzech ławników.

(2) Wójta i podwójciego wybierają radni w głosowaniu tajnem większością głosów ustawowej ich liczby. Przy zachowaniu tej zasady należy w razie potrzeby zastosować głosowanie ściślejsze.

(3) Ławników wybierają radni w głosowaniu tajnem. Jeżeli na gminę przypada dwóch ławników, wybory ich oparte są na zasadach ograniczonego głosowania imiennego; głosować wolno tylko na jednego z kandydatów uprzednio zgłoszonych, za wybranych zaś uznaje się tych dwóch kandydatów, którzy otrzymali kolejno największą ilość głosów. Jeżeli na daną gminę przypada trzech ławników, wybierani są oni w głosowaniu stosunkowem. Bliższe zasady w tym zakresie ustalą regulaminy wyborcze, wydane przez Ministra Spraw Wewnętrznych.

(4) Radny, obejmując stanowisko wójta, podwójciego lub ławnika, traci mandat radnego.

Art. 13. (1) Gmina wiejska obowiązana jest utworzyć taką ilość stanowisk służbowych, jaka jest niezbędna do prawidłowego wykonywania jej zadań, a przynajmniej stanowisko sekretarza gminnego.

(2) Na stanowisko sekretarza gminnego mogą być powoływane tylko osoby, które posiadają przepisane wykształcenie, odbyły praktykę i złożyły egzamin z zakresu wymagań fachowych i umiejętności praktycznych. Na pozostałe stanowiska w gminie wiejskiej mogą być powoływane tylko osoby, które posiadają przepisane wykształcenie. Wojewoda po zasięgnięciu opinji wydziału wojewódzkiego (izby wojewódzkiej) władny jest zwolnić kandydata od wymaganego cenzusu wykształcenia, jeżeli złoży on przepisany egzamin zastępczy.

(3) Obowiązek ustanowienia stanowiska sekretarza gminnego (ust. (1)) nie dotyczy gmin, liczących do 5.000 mieszkańców, jeżeli w gminach tych ustanowiony jest urząd wójta zawodowego (art. 49). Władza nadzorcza może również zwolnić z obowiązku ustanowienia stanowiska sekretarza gminnego (ust. (1)) powyższe gminy, jeżeli wójt posiada kwalifikacje na sekretarza gminnego i czynności służbowe są głównem zajęciem wójta.

(4) Upoważnia się Ministra Spraw Wewnętrznych do wydania przepisów, normujących sprawę wykształcenia i praktyki, wymaganej od osób, powoływanych na stanowisko sekretarza gminnego, oraz ustalających program egzaminów tudzież skład komisyj egzaminacyjnych. Wykształcenie, wymagane od kandydatów na pozostałe stanowiska w gminie wiejskiej, określa miejscowy statut służbowy, uchwalony przez radę gminną i zatwierdzony przez wydział powiatowy (art. 14 ust. (5)).

Art. 14. (1) Sekretarza gminnego powołuje i zwalnia wójt na podstawie uchwały zarządu gminnego, działającego w tym zakresie kolegjalnie, po zatwierdzeniu uchwały przez starostę powiatowego, który zasięga uprzednio opinji wydziału powiatowego. Jeżeli gmina ustanowi stanowisko zastępcy sekretarza gminnego, w powyższy sposób również odbywa się powoływanie i zwalnianie zastępcy.

(2) Pozostałych pracowników gminnych przyjmuje i zwalnia wójt na podstawie uchwały zarządu gminnego, działającego w tym zakresie kolegjalnie.

(3) Przyjmowanie i zwalnianie sekretarza gminnego oraz pozostałych pracowników gminnych następuje z zachowaniem praw nabytych, zastrzeżonych w ustawach specjalnych.

(4) Sekretarz gminny bierze udział w obradach zarządu gminnego i rady gminnej z głosem doradczym i protokółuje uchwały tych organów. Postanowienia art. 9 stosują się również do sekretarza gminnego.

(5) Zakres obowiązków i praw sekretarza gminnego oraz innych pracowników gminnych, jak również przepisy dyscyplinarne ustala w granicach ustaw specjalnych statut służbowy, uchwalony na wniosek zarządu gminnego przez radę gminną i zatwierdzony przez wydział powiatowy.

Gromada.

Art. 15. (1) Obszar gminy wiejskiej, jeżeli nie stanowi jednej miejscowości, dzieli się na gromady.

Fragment ustawy o częściowej zmianie ustroju gminnego (Dz. U. rok 1933, nr 35, poz. 294)

W 1933 roku gminy wiejskie zostały podzielone na gromady (sołectwa) w skład, których wchodziła jedna, dwie lub kilka miejscowości. Gmina Rząśnia została podzielona na gromady: Będków, Biała, Gawłów, Grabowiec, Marcelin, Rząśnia, Stróża, Suchowola, Zielęcin, Żary.

W sąsiedniej gminie Zamoście wyróżniono gromadę Rekle (wieś Rekle, grunty rozparcelowanego folwarku Rekle t.j. Rekle nr I, II, III oraz grunty części flwarku Rekle).

W gminie Sulmierzyce powołano gromadę Zabrzezie (wieś Zabrzezie, wieś Grabek, wieś Łęczyska, wieś Markowizna, osada młyńska Wojewodzizna, osada Wola Wydrzyna Nr I).[30]

W skład gminy Szczerców w powiecie łaskim wchodziły gromady, które współcześnie wchodzą w skład gminy Rząśnia: Augustów (Augustów), Broszęcin (wieś i osada nr 8 i 9 Broszęcin), Kolonia Broszęcin (Kolonia Broszęcin), Kodrań (wieś Kodrań, wieś Kopy).[31]

XX. Obszar gminy wiejskiej Rząśnia dzieli się na gromady:

1. Będków, obejmującą: wieś Będków, majątek Będków część, kolonję Będków część (Glanc).
2. Biała, obejmującą: wieś Biała Szlachecka, majątek Biała Szlachecka, kolonję Biała I.
3. Gawłów, obejmującą: wieś Gawłów.
4. Grabowiec, obejmującą: kolonję Grabowiec, majątek Suchowola.
5. Marcelin, obejmującą: kolonję Marcelin, kolonję Będków część Józefina, kolonję Dęboszyn, kolonję Będków część B.
6. Rząśnia, obejmującą: wieś Rząśnia, wieś Rząśnia poduchowna, grunty kolejowe Rząśnia Maj., kolonję Rząśnia Nr. II. Sucha, kolonję Rząśnia Nr. III. Wykno, kolonję Rząśnia Nr. V. Jasień, kolonję Rząśnia Nr. VIII. Brzezina, kolonję Rząśnia Nr. X Zasusze, kolonję Rząśnia Nr. XI Zagóry, kolonję Rząśnia Nr. XII. Gonisko, kolonję Rząśnia Nr. VI. Ospikowe, kolonję Rząśnia Nr. VII. Góry.
7. Stróża, obejmującą: wieś Stróża, majątek Stróża, wieś Ściegno.
8. Suchowola, obejmująca wieś Suchowola.
9. Zielęcin, obejmującą: wieś Zielęcin, majątek Zielęcin.
10. Żary, obejmującą: wieś Żary, wieś Rychłowice, kolonję Rząśnia Nr. IV. Trzcińska, kolonję Rząśnia Nr. IX. Rychłówek.

Fragment rozporządzenia wojewody łódzkiego o podziale gminy Rząśnia na gromady (Łódzki Dziennik Wojewódzki 1933 nr 20 poz. 259)

[30] Łódzki Dziennik Wojewódzki 1933 nr 20 poz. 259.
[31] Łódzki Dziennik Wojewódzki 1933 nr 20 poz. 258.

Lata trzydzieste były dużo lepszym okresem rozwoju samorządu gminnego, mimo że w wielu gminach władze państwowe (sanacyjne) narzucały swoich wójtów i ograniczały czasem demokrację. Stabilizacja gospodarcza i rozwój ekonomiczny wpłynął na możliwość większych inwestycji. Budowano brukowane drogi (głównie szarwarkiem), sadzono drzewa, z tego okresu pochodzi wiele murowanych szkół. Był to także czas zorganizowania się licznych ochotniczych straży pożarnych, kółek rolniczych i organizacji społeczno-politycznych typu „Strzelec", kół Przysposobienia Wojskowego, Wychowania Fizycznego i wielu innych. W każdej gminie świętowano rocznice narodowe, budowano pomniki. Efektem tego było wpojenie ducha patriotyzmu i odpowiedzialności, który tak bardzo przydał się w czasie nadchodzącej wojny.

II WOJNA ŚWIATOWA

1 września 1939 roku wybuchła II wojna światowa. W pierwszych dniach września obszar gminy został opanowany przez Niemców. Początkowo Niemcy nie wiedzieli, co robić z regionem łódzkim. W dniu 9 listopada 1939 rok uroczyście włączono Łódź (zmieniając w rok później nazwę miasta) do III Rzeszy. Wzorem reszty Niemiec podbite ziemie podzielono na prowincje, te na rejencje, w skład których wchodziły powiaty. Niżej były gminy wiejskie.

Łódź wraz z zachodnią częścią województwa łódzkiego z powiatem sieradzkim oraz tureckim (z dawnego województwa poznańskiego) włączono do prowincji Kraj Warty. Prowincja podzielona była na rejencje: kaliską, poznańską i inowrocławską. Okolice Rząśni włączono do powiększonego powiatu łaskiego i włączono do rejencji kaliskiej. W ten sposób gmina Rząśnia znalazła się w graniach Niemiec.

W skład W 1941 roku siedzibę rejencji kaliskiej przeniesiono do Łodzi.[32]

Do zadań samorządowych gmin wiejskich utworzono w powiatach tak zwane związki gmin. Miały one spełniać zadania nie zastrzeżone dla innych urzędów. Do zadań związku samorządowego należały: przebudowa i rozbudowa, utrzymanie i naprawa dróg powiatowych.

W czasie wojny rozbudowano urząd gminy, aby zapewnić sprawny pobór podatków i kontyngentów. Co tydzień każdy sołtys musiał stawić się w urzędzie gminy i wysłuchać kilkunastu zarządzeń w sprawie kontyngentów, podwód, podatków, bezpieczeństwa i wielu innych spraw. Rozbudowano system kontyngentów.

[32] Bandurka M, *Zmiany*…, s. 106.

Gmina Rząśnia w granicach III Rzeszy. Widoczna powyżej czarna granica to granica III Rzeszy i Generalnej Guberni (pilnie strzeżona)

Obok oficjalnych struktur władz gminnych wyznaczanych i kontrolowanych przez Niemców istniały też struktury polskiego państwa podziemnego. Każda gmina w ówczesnej Polsce miała podziemnego, konspiracyjnego wójta.

Okupacja niemiecka trwała do stycznia 1945 roku.

GMINNA RADA NARODOWA RZĄŚNIA 1945-1954

W styczniu 1945 roku obszar ziemi łódzkiej został zajęty przez Armię Czerwoną. Niemiecka administracja szybko opuściła ten teren.

Początkowo władzę przejmowali przedstawiciele delegatury Rządu na Kraj, bowiem legalnym rządem był Rząd Londyński, który w każdej gminie miał swojego przedstawiciela. Tymczasem w Lublinie powstał Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego działający pod osłoną ZSRR. To właśnie przedstawiciele tego komitetu, przy pomocy wojsk radzieckich, przejmowali faktyczną władzę w terenie. W każdej gminie, opanowanej przez Sowietów, ustanowiono komendanta wojennego, który bardzo szybko odsunął od władzy prawowitych przedstawicieli. Sprzyjało temu skoncentrowanie dużych grup wojsk radzieckich. Po kilku tygodniach od wejścia Rosjan tworzono na nowo urząd gminy na czele z wójtem. Byli to z reguły ludzie z autorytetem tolerowani przez wojska radzieckie. Wraz z wejściem Sowietów ustalono obowiązkowe kontyngenty na rzecz Armii Czerwonej i wojsk polskich. Miały one podobny wymiar jak te z czasów wojny, zwano je „świadczeniami rzeczowymi". Z czasem je obniżano aż do zniesienia w 1947 roku.

W pierwszym okresie po wyzwoleniu opierano się na przedwojennych rozwiązaniach ustrojowych. Ustanowiony przez Sowietów PKWN w Lublinie wydawał dekrety w sprawach organizacji obszaru kraju wyzwolonego z pod okupacji niemieckiej. Dnia 21 sierpnia 1944 roku dekret PKWN przywrócił przedwojenne podziały na województwa, gminy i gromady. [33]

Gmina Rząśnia powróciła do powiatu radomszczańskiego w województwie łódzkim, gmina Szczerców powróciła do powiatu łaskiego w powiecie łaskim.

[33] Dz.U. 1944 nr 2 poz. 8

22

USTAWA

z dnia 11 września 1944 r.

o organizacji i zakresie działania rad narodowych.

Z ofiarnej walki ludu polskiego,
z krwi patriotów, przelanej ku chwale Ojczyzny,
z bohaterskiego znoju żołnierzy Wolności,
z ducha braterskiej więzi Słowian w walce z dziczą germańską,

powstaje znów do życia Wolna i Niepodległa Polska.

My, członkowie Krajowej Rady Narodowej, zgromadzeni na uwolnionej Ziemi Polskiej, pomni obowiązku wobec Narodu, z którego woli zjednoczyliśmy się do czynu i walki, wierni zasadom Manifestu Lipcowego, postanawiamy:

Rozdział I.

Powołanie rad narodowych.

Art. 1. Do czasu powołania stałej politycznej reprezentacji narodu w myśl zasad konstytucji z dnia 17 marca 1921 r., jako tymczasowe organy ustawodawcze i samorządowe na oswobodzonych od okupanta terenach Rzeczypospolitej Polskiej, działają rady narodowe.

Art. 2. 1. Struktura hierarchiczna rad narodowych jest następująca:

a) Krajowa Rada Narodowa,
b) wojewódzkie rady narodowe,
c) powiatowe rady narodowe,
d) miejskie rady narodowe,
e) gminne rady narodowe.

2. Zakres działalności terytorialnej rad narodowych wskazanych w § 1 punkty b—e, opiera się na podziale administracyjnym Rzeczypospolitej Polskiej z tym, że Rady Narodowe miast Warszawy i Łodzi posiadają uprawnienia wojewódzkich rad narodowych, miejskie rady narodowe miast wydzielonych posiadają uprawnienia powiatowych rad narodowych, zaś miejskie rady narodowe miast nie wydzielonych — uprawnienia gminnych rad narodowych.

Rozdział II.

Skład rad narodowych.

Art. 3. Udział w tworzeniu rad narodowych biorą wszystkie organizacje i zrzeszenia

Fragment dekretu o radach narodowych z 11 września 1944 roku (Dz. U. 1944, nr 5, poz. 22)

Władze PKWN-u wprowadziły nowe rozwiązania ustrojowe. Wprowadzono wzorem ZSRR rady narodowe. W dniu 11 września 1944 roku wydano dekret o organizacji i zakresie działań rad narodowych. [34]

Miały działać tymczasowo, ale pozostały aż do 1990 roku. Rady narodowe stanowiły „uspołecznioną formę sprawowania administracji". Była to instytucja nieznana w społeczeństwie i podchodzono do niej na wsi z nieufnością. Rady narodowe zostały włączone w skład systemu samorządowego. Ostateczny kształt organizacji samorządu lokalnego został określony na mocy dekretu z 23 listopada 1944 roku.[35] Zagwarantowano istnienie wspólnot samorządowych gminnych, powiatowych i wojewódzkich z własnym majątkiem i osobowością prawną. Wspólnota samorządowa posiadała swoje organy wykonawcze – zarządy oraz uchwałodawcze – rady narodowe (zamiast poprzednio rad gminnych). Zakres działań organów regulowały przepisy przedwojenne (z 1933 roku). Jednocześnie rady narodowe na mocy innych przepisów stanowiły organy władzy państwowej o szczególnych kompetencjach kontrolnych. Organem rad narodowych były prezydia rad narodowych złożone z przewodniczącego, zastępcy i kilku członków. To właśnie prezydia rad narodowych z czasem zaczęły przejmować funkcje zarządów gmin. Organ ten

[34] Dz.U. 1944, nr 5 poz. 22
[35] Dz.U. 1944, nr 14 poz. 74.

działał kolegialnie zbierając się na sesjach.

Gminne rady narodowe składały się z nie mniej niż 16 i nie więcej niż 36 radnych, „reprezentujących w miarę możliwości ludność poszczególnych wsi". W skład gminnej rady narodowej wchodzili odtąd członkowie rady gminnej powołani przed uchwaleniem dekretu o radach narodowych, przedstawiciele organizacji politycznych, zrzeszeń społecznych, organizacji młodzieżowych, przedstawiciele wojskowości, nauki i pracy społecznej.

W praktyce członkowie rad byli delegatami partii politycznych i organizacji społecznych kontrolowanych przez nowe władze. Początkowo zasiadały w nich także osoby z przedwojennego samorządu, autorytety miejscowe, nawet księża. Te osoby wyrzucano przy częstych „reorganizacjach" rad zarządzanych przez rady wyższego szczebla. Wola ludności poszczególnych wsi nie miała najmniejszego znaczenia. Niewygodnych radnych usuwano, a w ich miejsce powoływano nowych na mocy uchwały gminnej rady. Preferowano ludzi związanych z PPR (potem PZPR) i o niskim statusie majątkowym. Największa „akcja wymiany" radnych miała miejsce w 1948 roku.

Gminne rady narodowe w głosowaniu tajnym większością głosów wybierały zarząd gminny, jako organ wykonawczy. Zarząd składał się z wójta, podwójciego i trzech członków. Wybór wójta i podwójciego podlegał zatwierdzeniu przez starostę. Kompetencje zarządu były takie same jak przed wojną, jednak z czasem zaczęto pomniejszać ich rolę. Ich funkcje przejmowały prezydia rad narodowych spychając wójta do mało znaczącej w gminie roli wykonawcy poleceń prezydium GRN.

Zarząd gminy miał do pomocy urząd gminy z sekretarzem na czele. W urzędach zatrudniono więcej urzędników – referentów. Byli to referenci ds. administracyjnych, wojskowych, kontyngentów, podatkowych itp. Zatrudniano także woźnego. Wiązało się to ze wzrostem biurokracji. Po wojnie płace w administracji lokalnej były bardzo małe i z tego powodu wielu wykwalifikowanych urzędników przedwojennych odeszło z pracy. Z czasem zastąpili ich nowi – ukształtowani według zupełnie nowych wzorców.

iny wiejskie (c. d.).

Miasta Gminy wiejskie	Ludność ogółem	mężczyźni	kobiety	w wieku lat poniżej 18	18-59	60 i więcej
Pow. Piotrków (dok.) — *County Piotrków (concl.)*						
Krzyżanów	6741	3296	3445	2518	3697	526
Łęczno	7681	3605	4076	3207	3974	500
Łękawa	6038	2830	3208	2377	3134	527
Parzniewice	5147	2410	2737	2040	2693	414
Podolin	5174	2458	2716	1943	2856	375
Ręczno	11691	5613	6078	5010	5923	758
Rozprza	8828	4173	4655	3622	4593	613
Szydłów	7112	3470	3642	2734	3798	580
Uszczyn	3442	1622	1820	1293	1873	276
Wadlew	6378	3115	3263	2330	3476	572
Woźniki	6939	3304	3635	2699	3697	543
Pow. Radomsko — *County Radomsko*						
Miasta						
Koniecpol	1784	840	944	638	993	153
Radomsko	19551	8767	10784	6726	11436	1389
Gminy wiejskie						
Brudzice	5848	2809	3039	2237	3148	443
Brzeźnica	7342	3567	3775	2759	3949	634
Dąbrowa	6771	3227	3544	2539	3686	546
Dmenin	6123	2961	3162	2322	3370	431
Dobryszyce	5784	2704	3080	2198	3067	519
Garnek	3826	1808	2018	1472	2050	304
Gidle	5156	2435	2721	1955	2791	410
Gosławice	4048	1966	2082	1503	2222	323
Kobiele	5440	2620	2820	2028	2960	452
Konary	6090	2923	3167	2109	3472	509
Koniecpol	4913	2410	2503	1852	2678	383
Kruszyna	8812	4127	4685	3232	4914	666
Maluszyn	7594	3679	3915	3042	3893	659
Masłowice	7843	3835	4008	3262	4001	580
Pągęczno	7709	3684	4025	3000	4120	589
Pławno	1488	689	799	548	806	134
Przerąb	6585	3154	3431	2522	3540	523
Radomsko	8651	4155	4496	3244	4840	567
Radziechowice	6901	3287	3614	2666	3686	549
Rząśnia	5442	2670	2772	2171	2839	432
Rzeki	6295	2956	3339	2346	3472	477
Sulmierzyce	4560	2148	2412	1611	2513	436
Wielgomłyny	7566	3654	3912	3216	3858	492
Zamoście	7406	3518	3888	2598	4178	630
Żytno	5243	2463	2780	2004	2818	421

Dane ze spisu powszechnego z 1946 roku gmina Rząśnia liczyła 5442 mieszkańców (*Powszechny sumaryczny spis ludności z dnia 14 lutego 1946 roku*, Warszawa 1947, s. 29)

Tuż po wojnie praca urzędników gminnych była bardzo trudna. Wszystko za sprawą podziemia niepodległościowego, które walczyło z władzą komunistyczną. Nowa władza nie cieszyła się poparciem ogółu ludności. Powszechnie odbierano ją jako narzuconą przy pomocy Armii Czerwonej. Świadczyły o tym prawdziwe wyniki referendum z 1946 roku (słynne hasło 3 razy „tak") oraz wyborów ze stycznia 1947 roku. Masowe fałszerstwa spowodowały przejęcie pełni władzy przez komunistów.

Typowe dla tego pierwszego okresu powojennego była słaba frekwencja na sesjach gminnych rad narodowych. Zapewne nie wszyscy chcieli uczestniczyć we władzach ustanowionych przez komunistów, dodatkowo w tym czasie uczestniczenie we władzach gminnych mogło spowodować pobicie przez siły niepodległościowe. Wymierzanie publicznie kar cielesnych, było standardową karą dla zwolenników nowej władzy. Często zdarzało się, że niektórzy członkowie władz gminnych wyjeżdżali na Ziemie Zachodnie porzucając często ważne funkcje we władzach lokalnych.

Ówczesny samorząd gminny zajmował się instytucjami oświatowymi, kulturalnymi, ochrony zdrowia, dróg lokalnych, gospodarki komunalnej, transportu.

Dochody samorządu pochodziły z różnego rodzaju opłat administracyjnych, targowych, za korzystanie z urządzeń komunalnych, pożyczek, dotacji Skarbu Państwa oraz dodatków do podatków państwowych (głównie podatek gruntowy).

Gromady wiejskie w okresie powojennym działały w oparciu o dawne rozwiązania prawne. Nadal istniało zebranie gromadzkie na czele z sołtysem i radą gromadzką. Wspólnoty gromadzkie organizowały życie zbiorowe swojej gromady. Jednak ich rola zaczęła być ograniczana. Formalnie rozporządzały majątkiem gromadzkim, jednak niewiele go pozostało, ponieważ został upaństwowiony. Władze komunistyczne wprowadziły, bowiem podział majątku na państwowy, spółdzielczy i prywatny. Grunty gromadzkie i majątek gromadzki w tym podziale przeszły na własność państwa.

Do 1950 roku formalnie nadal działał samorząd gminny, jednak gminne rady narodowe uzyskały niewiele uprawnień do samodzielnego działania. (...) W systemie rad narodowych dominująca rola została powierzona organom wykonawczym i aparatowi urzędniczemu. Następowała biurokratyzacja życia publicznego. Szybko niszczał dawny majątek samorządowy, bo jego nowy właściciel – Skarb Państwa – nie potrafił temu skutecznie przeciwdziałać.[36]

Samorząd gminny nie miał prawa istnieć w socjalistycznym państwie. Na mocy ustawy z 20 marca 1950 roku *O terenowych organach jednolitej władzy państwowej* [37]zniesiono samorząd terytorialny (pozostał nadal okręg zwany gminą). Jego cały majątek przejęło państwo. Rozwiązano organy wykonawcze gmin (wójt i zarząd gminy), rady gromadzkie. Ich kompetencje przejęły rady narodowe. Wprowadzono wtedy jednolity system władz i administracji terenowej oparty na wzorach radzieckich. Rady narodowe *były organami władzy państwowej w jednostkach podziału terytorialnego i na ich obszarze kierowały działalnością gospodarczą, społeczną i kulturalną. Na czele rad stały prezydia, które w praktyce przejęły funkcję rad narodowych*.[38] Rady narodowe wybierano w wyborach

[36] Gończar M., *Samorząd wsi – historia i nowe możliwości*, Warszawa 1990, s. 36.
[37] Dziennik Ustaw, 1950, nr 14, poz. 130.
[38] Kallas M., *Historia Ustroju Polski*, Warszawa 2001, s. 396.

powszechnych przez miejscową ludność[39]. Pierwsze wybory przeprowadzono jednak dopiero w 1954 roku.

W ten sposób pełnię władzy w gminie przejęły rady narodowe oraz prezydia – organ kolegialny. Już wcześniej obniżano rolę wójta i zarządu, teraz zlikwidowano te pozostałości *sanacyjnej Polski*. Prezydia zbierały się na sesjach podobnie jak wcześniej zarządy gminy. Pozostały nadal urzędy gminy pracujące pod kierunkiem sekretarzy gmin. Sekretarze wchodzili odtąd w skład prezydium.

Sołtysi do tej pory podlegali wójtom i starostom, od czasu wejścia przepisów z 1950 roku podlegali przewodniczącym gminnych rad narodowych.

Po wojnie utrzymywał się podział na gromady wiejskie z sołtysami na czele. Nie miały one jednak żadnych uprawnień samorządowych. Gmina Rząśnia składała się z gromad: Biała, Będków, Gawłów, Grabowiec, Marcelin, Rząśnia, Stróża, Suchowola, Zielęcin, Żary. Gromada Rekle wchodziła w skład gminy Zamoście, a gromada Zabrzezie wchodziła w skład gminy Sulmierzyce.[40] W skład gminy Szczerców w powiecie łaskim wchodziły m.in. gromady: Augustów, Broszęcin, Broszęcin kol., Kodrań.[41]

W latach 1953-1954 roku rozpoczęto kampanię propagandową informującą o potrzebie zmian w administracji. Władza ludowa miała znaleźć się *bliżej ludu,* a nie tylko w często odległej siedzibie gminy. „Sanacyjny" przeżytek w postaci gmin miał zostać zlikwidowany. Z końcem 1954 roku gminy (w tym Rząśnia) zakończyły działalność.

GROMADZKIE RADY NARODOWE

Już w 1953 roku rozpoczęto przygotowania do zmian w podziale administracyjnym kraju najniższego szczebla. Dawne granice gmin miały się zmienić. Gminy miały zastąpić mniejsze jednostki – gromady. Celem reformy miało być *włączenie coraz szerszych rzesz pracujących do udziału w rządzeniu państwem, rozwijaniu ich twórczej inicjatywy i aktywności dla pomnażania dobrobytu i kultury wsi*.[42]

Zlikwidowano już samorząd gminny, teraz likwidacji miały ulec także gminy. Kraj miał ulec zupełnej przebudowie. Gromady miały stać się zalążkiem dużych, kolektywnych gospodarstw rolnych, na kształt radzieckich kołchozów.

25 września 1954 roku weszła w życie ustawa o reformie podziału administracyjnego.[43] W miejsce dotychczasowych gmin powstały nowe gromady położone na terenie jednej lub sąsiadujących ze sobą dawnych gmin. Nowe gromady miały mieć powiązania komunikacyjne, wspólne *urządzenia gospodarcze, kulturalne, zdrowotne* (art. 2). Liczba mieszkańców miała się wahać od tysiąca do trzech tysięcy, powierzchnia od 15 do 50 kilometrów kwadratowych. Na czele całości stała gromadzka rada narodowa z prezydium

[39] Tamże.
[40] Wykaz Gromad Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej według stanu z dnia 1 VII 1952 r., PRL, GUS, Warszawa s. 100.
[41] Tamże, s. 91.
[42] Wstęp do ustawy z 25 września 1954 roku o reformie podziału administracji wsi i powołaniu gromadzkich rad narodowych, Dz. U. 1954, Nr 43, poz. 191.
[43] Dz. U. 1954, Nr 43, poz. 191.

(przewodniczący, zastępca, sekretarz prezydium i dwóch, trzech członków).

Początkowo gromadzkie rady narodowe (GRN) miały bardzo wąskie kompetencje. Według ustawy gromadzkie rady: *kierują w swoim zakresie na terenie gromady działalnością gospodarczą, społeczną i kulturalną* (art. 10). W praktyce zostały głównie sprowadzone do wykonywania zarządzeń władz powiatowych. Prezydium Powiatowej Rady Narodowej sprawowało szczegółową kontrolę nad działalnością władz gromadzkich.

Gromada uchwalała budżet (z czego połowa szła na kilkuosobową administrację), zarządzała mieniem gromadzkim, prowadziła sprawy meldunkowe i rejestrację rowerów. Budżety gromadzkie powiązane były z budżetem powiatowym. Bez wsparcia władz powiatowych żadne inwestycje nie mogły być prowadzone, gdyż przekraczało to możliwości niewielkiej gromady. W tych czasach w niewielkim zakresie remontowano drogi sposobem szarwarkowym. Głównym zadaniem gromad okazało się organizowanie rolnictwa w celu powiększenia zbiorów i maksymalne zrealizowanie narzuconych planów skupu i podatków.

Gromady obejmowały kilka wsi, często nie mając na swoim terenie prawie żadnych instytucji użyteczności publicznej z wyjątkiem szkół. Często Gminne Spółdzielnie, ośrodki zdrowia, komendy MO itp. pozostawały poza granicami gromady, skazując je na niesamodzielny byt.

Sołtysi w historii miewali lepsze i gorsze okresy, ale byli zawsze. Obowiązki sołtysów przejęli pełnomocnicy gromadzkich rad narodowych, powoływani przez gromadzką radę narodową. *Pełnomocnik działał w oparciu o wytyczne GRN i był łącznikiem między gromadą a wsią.* Do jego zadań należało organizowanie czynów społecznych, zwoływał zebrania wiejskie, *wpływał na polityczno-społeczne postawy wsi, informował GRN o skargach i postulatach ludności.* Wystawiał świadectwa pochodzenia zwierząt. Co tydzień uczestniczył w odprawach w biurze gromadzkim. Instytucja pełnomocników nie sprawdziła się i nigdy nie została przez wieś zaakceptowana. Pełnomocnik nie był przez nich wybierany i nie reprezentował wsi. Był po prostu przedstawicielem władzy egzekwującym wykonywanie przez obywateli obowiązków wobec państwa. W latach 1954–1958 zebrania wiejskie nie mogły uchwalać żadnych uchwał, mogły jedynie zgłaszać postulaty.[44]

[44] Gończar M., *Samorząd wsi – historia i nowe możliwości*, Warszawa 1990, s. 37.

191

USTAWA

z dnia 25 września 1954 r.

o reformie podziału administracyjnego wsi i powołaniu gromadzkich rad narodowych.

W celu:

— włączenia coraz szerszych rzesz pracujących chłopów do udziału w rządzeniu Państwem, rozwijania ich twórczej inicjatywy i aktywności dla pomnażania dobrobytu i kultury wsi,

— sprawniejszego zaspokajania potrzeb materialnych i kulturalnych ludności,

— dalszego zbliżenia organów władzy państwowej do najszerszych mas pracujących wsi — stanowi się, co następuje:

Rozdział 1.

Utworzenie gromad.

Art 1.

W miejsce dotychczasowych gmin i gromad tworzy się nowe gromady, jako jednostki podziału administracyjnego wsi.

Art. 2.

W skład gromady powinny wchodzić wsie, położone na terenie jednej gminy lub sąsiadujących ze sobą gmin, powiązane komunikacyjnie oraz posiadające wspólne urządzenia gospodarcze, kulturalne lub zdrowotne.

Fragment ustawy o podziale administracyjnym wsi i powołaniu gromadzkich rad narodowych (Dz. U. 1954, Nr 43, poz. 191)

Gromady miały się stać zalążkiem przyszłych dużych kolektywnych gospodarstw rolnych. Powoli wprowadzano kolektywne formy gospodarowania. Na przykład w wykonywaniu siewów poszczególne wsie miały współzawodniczyć i dodatkowo cała gromada współzawodniczyła z inną gromadą. Formalnie każde gospodarstwo rolne było prywatne i oddzielne, lecz plany siewów, omłotów itd. układano wspólnie i każdy rolnik, który za wcześnie lub za późno zasiał zboże mógł mieć kłopoty. Za niewykonanie planów groziły kary. Do najłagodniejszych należało wywieszenie nazwiska „opornego chłopa" na specjalnej tablicy przed biurem gromadzkim.

W październiku 1956 roku dawny system stalinowski upadł. Władzę przejął Władysław Gomułka. Na razie wycofano się z projektu powszechnej kolektywizacji. System podziału na małe gromady nie odpowiadał tym planom.

Od lutego 1958 roku weszła w życie nowa ustawa o radach narodowych dająca im większe uprawnienia.[45] Rozpoczęto także proces komasacji gromad w większe jednostki, bowiem większość z nich była kompletnie nieefektywna. Przy tworzeniu gromad propaganda tłumaczyła, że władza będzie bliżej ludzi. Gdy rozpoczęto scalanie gromad nie było żadnej akcji propagandowej więc ludzie odbierali to z nieufnością.

Według ustawy o radach narodowych z 1958 roku precyzyjniej sformułowano zakres działania rad narodowych i ich kompetencje. Rada uchwalała na posiedzeniach lub rozpatrywała akty o zasadniczym znaczeniu dla podległego terytorium, jak budżet, plan społeczno-gospodarczy, sprawozdania z jego wykonania. Do zadań gromadzkich rad należało w szczególności: *współdziałanie z kółkami rolniczymi, spółdzielniami produkcyjnymi, dbanie o prawidłową gospodarkę w lasach, współdziałanie ze spółdzielniami w zakresie zaopatrzenia i usług, zarząd mieniem gromadzkim, drobnymi zakładami produkcyjnymi, usługowymi, zabezpieczenie pomieszczeń i obsługa szkół podstawowych, przysposobienia rolniczego, izb*

[45] Dz.U. z 1958 nr 5 poz. 16 (teks ujednolicony Dz.. U. z 1975 nr 26 poz. 139

porodowych, bibliotek. Aparatem wykonawczym i zarządzającym rady było prezydium, opiniodawczym i kontrolnym komisje rady. Organami pomocniczymi gromadzkich rad byli sołtysi i zebrania wiejskie. Prezydium (przewodniczący i 4-5 członków) jako organ wykonawczo-zarządzający rady, reprezentowało radę na zewnątrz i organizowało pracę rady narodowej. Przewodniczący prezydium wybrany przez radę musiał być zatwierdzony przez Powiatową Radę Narodową. Komisje rady opiniowały i inicjowały sprawy mające być przedmiotem sesji, kontrolowały działalność aparatu prezydium i całej rady. Szefowie komisji gromadzkich nie wchodzili w skład prezydium.

Sekretarz gromadzki nie wchodził odtąd w skład prezydium, stojąc na czele biura gromadzkiego złożonego z kilku urzędników (referentów). W biurze gromadzkim pracował też przewodniczący jako etatowy pracownik.

Pierwsze wybory do rad gromadzkich przeprowadzono 5 grudnia 1954 roku. Tym wyborom towarzyszyła wielka akcja propagandowa. Kolejne wybory również przeprowadzano w podobny sposób. Frekwencja zawsze zbliżała się do 100%, tyle samo głosowało na jedyną listę wyborczą – Front Jedności Narodu. Mimo, że wyniki były z góry znane władze przywiązywały, wzorem ZSRR, dużą wagę do wyborów. Pierwsze dwie kadencje rad narodowych były trzyletnie (1955-1958, 1958-1961). Od 1961 roku kadencje rad narodowych były czteroletnie. Wybory miały miejsce w latach 1961, 1965 i 1969.[46]

Przed każdymi wyborami na wsiach przeprowadzano kampanię wyborczą, co oznaczało zebranie na którym mieszkańcy mieli wysuwać swoje postulaty (np. budowy drogi czy szkoły). Realne postulaty stawały się programem wyborczym. Z ich wypełnieniem bywało różnie.

Jednym z problemów ówczesnej administracji było rozdrobnienie. W dawnej gminie utworzono po kilka gromadzkich rad narodowych z osobnymi biurami gromadzkimi. W każdej z tych gromad należało zapewnić lokal, sprzęt biurowy i kadry. Często był z tym duży problem. Pensje były niskie i trudno było znaleźć kompetentne osoby do pracy.

Według ustawy o radach narodowych z 1958 roku na wsiach na nowo powołano sołtysów i zwoływano okresowo zebrania wiejskie. Artykuł 72, punkt 1 i 2 głosił: *Celem rozpatrywania spraw dotyczących poszczególnych wsi, wchodzących w skład gromady zwołuje się zebranie mieszkańców tych wsi (zebranie wiejskie). Dla zapewnienia stałej łączności między poszczególnymi wsiami a gromadzką radą narodową i jej prezydium mieszkańcy wsi wybierają sołtysa.* Powrócono do zebrań wiejskich. Sołtys uczestniczył w sesjach GRN z głosem doradczym.

Dla wsi polskiej okres po 1956 roku jest często nawet dobrze oceniany przez świadków. Po latach represji wiele się zmieniło. Władze przestały na siłę tworzyć spółdzielnie produkcyjne i PGR-y, co dało szybki efekt wzrostu produkcji rolnej. Zmniejszono wymiary obowiązkowych dostaw oraz podatków. Podniesiono ceny skupu. Polepszyło się zaopatrzenie sklepów, w tym także w materiały budowlane tak potrzebne na wsi. Władze państwowe położyły duży nacisk na spółdzielczość mleczarską, ogrodniczą i kredytową (Spółdzielnie Oszczędnościowo-Kredytowe). Utworzono Państwowe Ośrodki Maszynowe (POM), które świadczyły usługi maszynowe dla rolników. Władze postawiły na

[46] Daty wyborów: 5 grudnia 1954, 2 lutego 1958, 16 kwietnia 1961, 30 maja 1965, 1 czerwca 1969.

szkolenia rolnicze (organizowane w sezonie jesienno-zimowym). Wieś „zasypano" nawozami sztucznymi, które należało obowiązkowo wykupić[47]. Propagowano uprawę warzyw i owoców. Przy biurze gromadzkim rozpoczęła działalność gromadzka służba rolna złożona z agronoma i zootechnika gromadzkiego. Rozpoczęto weryfikacje gospodarstw rolnych pod względem rentowności. Duży nacisk kładziono na powstawanie kółek rolniczych mogących po preferencyjnych cenach kupować maszyny rolnicze. Kółka prawie siłą zakładano w każdej wsi. Z czasem tworzono Międzykółkowe Bazy Maszynowe mające na celu stworzenie lepszych usług dla rolników. Jednak władze nie zrezygnowały całkiem z zamierzeń kolektywizacji rolnictwa. Podtrzymywano nierentowne Państwowe Gospodarstwa Rolne oraz spółdzielnie produkcyjne, które się nie rozwiązały. W PGR-ach nadal panował bałagan i marnotrawstwo. Wiele jeszcze było marnotrawstwa w Gminnych Spółdzielniach mających monopol na handel, skup i usługi na wsiach.

Dużo sił i środków poświęcono słusznej akcji podniesienia poziomu oświaty, czytelnictwa i zwalczania analfabetyzmu. Na tym polu działały biblioteki gromadzkie. Borykały się one często z licznym problemami.

Jedynymi tolerowanymi partiami politycznymi na wsi było Zjednoczone Stronnictwo Ludowe, cieszące się dość dużym poparciem oraz Polska Zjednoczona Partia Robotnicza. Ta druga cieszyła się małą popularnością. Nowych członków trudno było pozyskać.

W końcu 1954 roku na mocy uchwały Wojewódzkiej Rady Narodowej w Łodzi powołano gromadzkie rady narodowe w poszczególnych powiatach. Zanim jednak uchwała weszła w życie dokonano pewnych zmian administracyjnych. Z gminy Rząśnia w powiecie radomszczańskim wyłączono gromadę Marcelin i włączono ją do powiatu łaskiego.[48]

Warto wspomnieć, że poniższe gromady (gromadzkie rady) powołano w powiecie radomszczańskim, jednak z dniem 1 stycznia 1956 roku utworzono powiat pajęczański w skład którego weszły z powiatu radomszczańskiego, m.in. gromady: Biała, Bogumiłowice, Rząśnia i Stróża.[49]

GROMADZKA RADA NARODOWA BIAŁA 1954 – 1972

W skład gromady Biała z siedzibą GRN w Białej weszły obszary gromad: Biała i Gawłów z gminy Rząśnia, Kurzna z gminy Pajęczno w powiecie radomszczańskim oraz gromady: Wręczyca i Lipina z wyłączeniem koloni Lipina z gminy Siemkowice w powiecie wieluńskim.[50]

Z dniem 29 lutego 1956 roku z gromady wyłączono miejscowość przysiółek Kurzna i włączono je do gromady Pajęczno.[51] W 1962 roku do gromady włączono kolonię Dylów i przysiółek Kurzna ze zniesionej gromady Pajęczno.[52]

---

[47] Landau Z., Roszkowski W., *Polityka gospodarcza II...*,s. 270.
[48] Dz. U. WRN w Łodzi 1954 nr 11 poz. 39.
[49] Dz. U. 1955 nr 44 poz. 286.
[50] Dz. U. WRN w Łodzi 1954 nr 11 poz. 39.
[51] Dz. U. WRN w Łodzi 1956 nr 3 poz. 9.
[52] Dz. U. WRN w Łodzi 1961 nr 11 poz. 61.

GROMADZKA RADA NARODOWA BOGUMIŁOWICE 1954 - 1972

W skład gromady Bogumiłowice z siedzibą GRN w Bogumiłowicach weszły obszary gromad: Bogumiłowice, Piekary i Wola Wydrzyna z gminy Sulmierzyce oraz gromada Rekle z gminy Zamoście.[53]

Gromada została uznana przez ówczesne władze za przyszłościową i z dniem 1 stycznia 1962 roku do gromady włączono: wieś Łęczyska, wieś Markowizna, osadę Siewierzyzna, wieś i parcelę Stróża, osadę młyńską Wojewódzizna, osadę Wola Wydrzyna oraz wieś Zabrzezie ze zniesionej gromady Stróża.[54]

GROMADZKA RADA NARODOWA KODRAŃ 1954 - 1968

W skład gromady Kodrań z siedzibą GRN w Kodraniu weszły obszary gromad: Andrzejów – Pawłów, Broszęcin, Broszęcin Kolonia, Kodrań, Leśniaki i Augustów z wyłączeniem przysiółka Krzyżówki z gminy Szczerców w powiecie łaskim oraz gromada Marcelin z gminy Rząśnia w powiecie radomszczańskim.[55]

Gromada została powołana w ramach powiatu łaskiego. Z dniem 31 grudnia 1961 roku z powiatu łaskiego wyłączono gromadę Kodrań i włączono ją do powiatu pajęczańskiego.[56]

Gromada Kodrań nie została uznana przez ówczesne władze wojewódzkie za przyszłościową i została zniesiona z dniem 30 czerwca 1968 roku. Wieś Andrzejów, wieś Leśniaki Szczercowskie, osadę młyńską Koch oraz wieś Pawłów Duży włączono do gromady Rusiec. Wieś Kodrań, wieś Augustów, wieś i kolonię Broszęcin, wieś Krysiaki Broszęckie, wieś Marcelin, wieś Krysiaki Będkowskie, wieś Kopy, przysiółek Buk, przysiółek Czworaki, przysiółek Stary Ogród kolonię Stawki oraz wieś Krysiaki włączono do gromady Rząśnia.[57]

GROMADZKA RADA NARODOWA RZĄŚNIA 1954 – 1972

W skład gromady Rząśnia z siedzibą GRN w Rząśni weszły obszary gromad: Rząśnia, Suchowola, Żary, Będków i Grabowiec z gminy Rząśnia.[58]

Gromada została uznana przez ówczesne władze wojewódzkie za przyszłościową i w 1962 roku do gromady włączono wieś i parcele Zielęcin ze zniesionej gromady Stróża.[59] Kolejna zmiana granic gromady miała miejsce w 1968 roku, wówczas do gromady włączono wieś Kodrań, wieś Augustów, wieś i kolonię Broszęcin, wieś Krysiaki Broszęckie, wieś

[53] Dz. U. WRN w Łodzi 1954 nr 11 poz. 39.
[54] Dz. U. WRN w Łodzi 1961 nr 11 poz. 61.
[55] Dz. U. WRN w Łodzi 1954 nr 11 poz. 39.
[56] Bandurka M, *Zmiany*..... s. 138.
[57] Dz. U. WRN w Łodzi 1968 nr 8 poz. 89.
[58] Dz. U. WRN w Łodzi 1954 nr 11 poz. 39.
[59] Dz. U. WRN w Łodzi 1961 nr 11 poz. 61.

Marcelin, wieś Krysiaki Będkowskie, wieś Kopy, przysiółek Buk, przysiółek Czworaki, przysiółek Stary Ogród kolonię Stawki oraz wieś Krysiaki wyłączone z gromady Kodrań.[60]

GROMADZKA RADA NARODOWA STRÓŻA 1954 - 1961

W skład gromady Stróża z siedzibą GRN w Stróża weszły obszary gromad: Stróża i Zielęcin z gminy Rząśnia oraz gromady: Łęczyska i Zabrzezie z wyłączeniem wsi Grabek , kol. Komórew i kol. Podlas z gminy Sulmierzyce.[61]

Gromada została zniesiona z końcem 1961 roku. Wieś i parcele Zielęcin włączono do gromady Rząśnia; wieś Łęczyska, wieś Markowizna, osadę Siewierzyzna, wieś i parcelę Stróża, osadę młyńską Województzizna, osadę Wola Wydrzyna oraz wieś Zabrzezie włączono do gromady Bogumiłowice.[62]

[60] Dz. U. WRN w Łodzi 1968 nr 8, poz. 89.
[61] Dz. U. WRN w Łodzi 1954 nr 11, poz. 39.
[62] Dz. U. WRN w Łodzi 1961 nr 11, poz. 61.

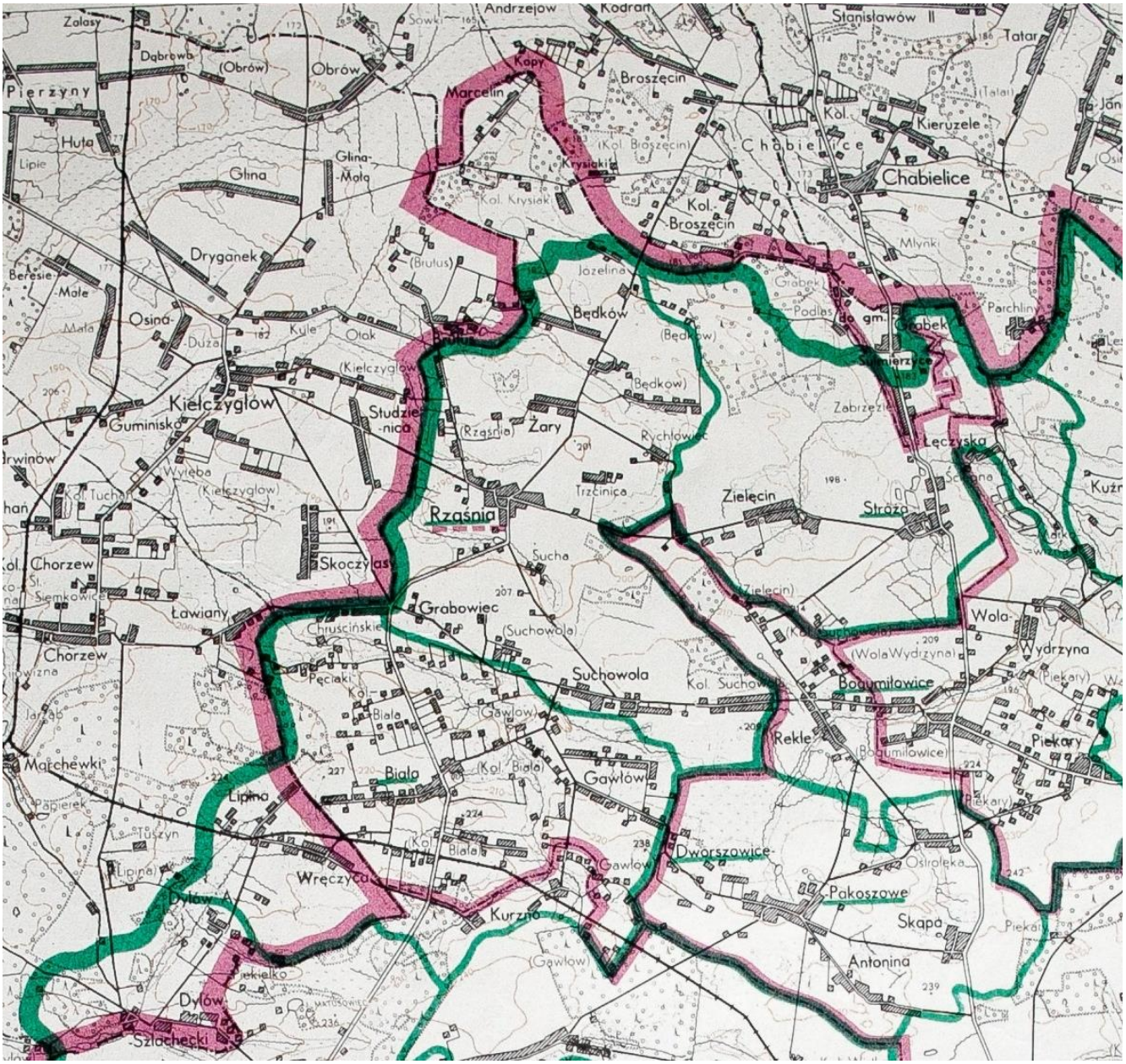

Podział na gromadzkie rady narodowe w 1954 roku – kolor zielony, w tle widoczne dawne granice powiatów i gmin.

PODZIAŁ NA GROMADY W 1955 ROKU (opracowanie własne)

PODZIAŁ NA GROMADY W 1972 ROKU

czasowej gromady Żarnowica stanowiąca kol. Borek — z gminy Wolbórz;

64. gromadę WOŹNIKI z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Woźnikach; w skład tej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad: Kobyłki, Mzurki, Piekary, Stradzew, Woźniki i Woźniki kol. oraz część obszaru dotychczasowej gromady Kozierogi, stanowiąca kol. Piekarki — z gminy Mzurki;

65. gromadę ŻERECHOWA z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Żerechowej; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad: Antonielów, Olszyny, Piwaki, Tomawa wieś, Tomawa kol. i Żerechowa wieś oraz część obszaru dotychczasowej gromady Żerechowa kol. stanowiąca kol. Żerechowa — z gminy Łęki Szlacheckie;

66. gromadę ŻERONIE z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Żeroniach; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad: Piętków — z gminy Wadlew, dotychczasowa gromada Majdany oraz część obszaru dotychczasowej gromady Maleniec stanowiąca Maleniec wieś i Maleniec osada karcz., część obszaru dotychczasowej gromady Gutów stanowiąca Gutów Duży wieś i Gutów Mały wieś i część obszaru dotychczasowej gromady Żeronie stanowiąca wieś Żeronie, os. karcz. Żeronie, os. Kociołki Stefańskiego, os. młyńska Kociołki i os. mł. Kłucjasz — z gminy Grabica;

67. gromadę CHABIELICE z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Chabielicach; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad: Chabielice wieś, Chabielice kol., Janówka, Kieruzele, Stanisławów I, Stanisławów II i Tatar — z gminy Chabielice w powiecie piotrkowskim oraz część obszaru dotychczasowej gromady Zabrzezie stanowiąca wieś Grabek, os. Podlas i os. Komórew — z gminy Sulmierzyce w pow. radomszczańskim.

L. RACHWALSKA — Sekretarz Sesji

R. KACZMAREK — Przewodniczący Sesji

UCHWAŁA Nr 36/54

Wojewódzkiej Rady Narodowej w Łodzi

z dnia 4 października 1954 r.

w sprawie podziału na nowe gromady powiatu radomszczańskiego

Na podstawie art. 3 ust. 1 ustawy z dnia 25 września 1954 r. o reformie podziału administracyjnego wsi i powołaniu gromadzkich rad narodowych (Dz. U. Nr 43, poz. 191) — Wojewódzka Rada Narodowa w Łodzi uchwala, co następuje:

W powiecie radomszczańskim, województwie łódzkim tworzy się następujące gromady:

1. gromadę CHORZENICE z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Chorzenicach; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad: Chorzenice, Bieliki i Marcinów — z gminy Brudzice;

2. gromadę DUBIDZE z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Dubidzach; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowej gromady Dubidze — z gminy Brzeźnica;

3. gromadę GARNEK z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Garnku; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad: Chmielarze, Dąbek, Garnek, Karczewice i Kuźnica — z gminy Garnek;

4. gromadę PIASKI z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Piaskach; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad: Borowa, Kajetanowice i Piaski — z gminy Garnek;

5. gromadę GIDLE z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Gidlach; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad: Gidle, Górka, Skrzypiec, Stęszów i Ruda — z gminy Gidle;

6. gromadę SKSZYDLÓW z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Skrzydlowie; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad: Skrzydlów, Rzeki Małe i Rzeki Wielkie — z dotychczasowej gminy Kłomnice;

7. gromadę KONIECPOL STARY z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Koniecpolu Starym; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad: Koniecpol Stary i Luborcza — z gminy Koniecpol;

8. gromadę KRUSZYNA z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Kruszynie; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad: Kruszyna, Baby, Bogusławice, Jacków i Wikłów — z gminy Kruszyna;

9. gromadę ŁADZICE z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Ładzicach; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad: Ładzice, Radziechowice I, Radziechowice II, Stobiecko Szlacheckie i Wierzbica — z gminy Ładzice;

10. gromadę JEDLNO PODUCHOWNE z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Jedlnie Poduchownym; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad: Jedlno Poduchowne, Adamów, Jankowice, Jedlno II, Wola Jedlińska i Zakrzówek Szlachecki — z gminy Ładzice;

11. gromadę SILNICZKA z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Silniczce; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad: Silniczka, Budzów, Łazów i Polichno — z gminy Maluszyn;

12. gromadę BĄKOWA GÓRA z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Bąkowej Górze; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad: Bąkowa Góra, Będzyn, Demba, Kalinki i Majkowice — z gminy Masłowice;

13. gromadę KRASZEWICE z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Kraszewicach; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad: Kraszewice, Chełmno i Koconia — z gminy Masłowice;

14. gromadę MASŁOWICE z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Masłowicach; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad: Masłowice, Korytno, Krery, Ochotnik i Strzelce Małe z gminy Masłowice;

15. gromadę GAJĘCICE z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Gajęcicach; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad: Gajęcice i Patrzyków — z gminy Pajęczno;

16. gromadę MAKOWISKA z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Makowiskach; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad: Makowiska, Ładzin, i Łężce — z gminy Pajęczno;

17. gromadę WISTKA z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Wistce; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad: Wistka, Siedlec i Marzęcice — z gminy Pajęczno;

18. gromadę KRZEMIENIEWICE z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Krzemieniewicach; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad: Krzemieniewice, Krzemieniewice kol., Krosno, Marianek, Kotków, Wola Kotkowska, Lipowczyce i Żencin — z gminy Przerąb;

19. gromadę PRZERĄB z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Przerębiu; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad: Przerąb, Wola Przerębska, Huta Przerębska i Borki — z gminy Przerąb;

20. gromadę RZĄŚNIA z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Rząśni; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad: Rząśnia, Suchowola, Żary, Będków i Grabowiec — z gminy Rząśnia;

21. gromadę STOBIECKO MIEJSKIE z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Stobiecku Miejskim; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowej gromady Stobiecko Miejskie z gminy Radomsk;

22. gromadę SULMIERZYCE z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Sulmierzycach; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad: Sulmierzyce, Sulmierzyce kol., Kodrań, Eligiów, Nowa Wieś, Kuźnica i Dąbrówka — z gminy Sulmierzyce;

23. gromadę DWORSZOWICE PAKOSZOWE z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Dworszowicach Pakoszowych; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad: Dworszowice Pakoszowe, Antonina i Skąpa — z gminy Zamoście;

Powołanie gromadzkich rad narodowych (Dz. Urz. WRN Łódź, Dz. U. WRN w Łodzi 1954 nr 11 poz. 39)

24. gromadę PACIERZÓW z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Pacierzowie; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad: Konary i Pacierzów z gminy Zawada;

25. gromadę ZAWADA z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Zawadzie; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad: Zawada, Śliwaków i Zbereska z gminy Zawada;

26. gromadę BRUDZICE z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Brudzicach; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad: Brudzice i Janów — z gminy Brudzice oraz gromada Borowa — z gminy Dobryszyce;

27. gromadę WOLA BLAKOWA z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Woli Blakowej; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad: Wola Blakowa — z gminy Brudzice oraz gromady: Krępa Wieś i Krępa kol. — z gminy Dobryszyce;

28. gromadę STRZAŁKÓW z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Strzałkowie; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad: Strzałków — z gminy Gidle oraz gromada Grzebień — z gminy Dmenin;

29. gromadę KŁOMNICE z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Kłomnicach; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad: Kłomnice, Lipicze, Zdrowa i Michałów — z gminy Kłomnice oraz gromada Bartkowice — z gminy Zawada;

30. gromadę SOKOLA GÓRA z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Sokolej Górze; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad: Sokola Góra, Łączkowice i Kawenczyn — z gminy Masłowice oraz gromady: Pratkowice, Trzebce i Trzebce—Perzyny — z gminy Wielgomłyny;

31. gromadę PŁAWNO z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Pławnie; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad: Pławno i Stanisławice — z gminy Pławno, Wygoda i Zagórze — z gminy Gidle oraz Gowarzów, Ludwików i część obszaru dotychczasowej gromady Widzówek stanowiąca wieś Borki — z gminy Zawada;

32. gromadę RZEJOWICE z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Rzejowicach; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad: Rzejowice, Rzejowice—Dąbrówka, Granice, Tworowice i Gembartówka — z gminy Przerąb oraz gromada Biestrzyków Wielki — z gminy Dmenin;

33. gromadę ZAKRZÓWEK z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Zakrzówku; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad: Zakrzówek, Wymysłówek, Bobry, Folwarki i Sucha Wieś — z gminy Radomsk oraz gromada Dąbrówka — z gminy Ładzice;

34. gromadę BOGUMIŁOWICE z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Bogumiłowicach; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad: Bogumiłowice, Piekary i Wola Wydrzyna — z gminy Sulmierzyce oraz gromada Rekle — z gminy Zamoście;

35. gromadę ZAGÓRZE z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Zagórzu; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad: Zagórze, Goszczowa, Karczów i Wólka Bankowa — z gminy Wielgomłyny oraz gromada Biestrzyków Mały — z gminy Dmenin;

36. gromadę CIĘŻKOWICE z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Ciężkowicach; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad: Ciężkowice, Graby, Michałopol i Zabrodzie — z gminy Żytno oraz gromada Wojnowice z gminy Gidle;

37. gromadę ŁĘG z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Łęgu; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad: Łęg i Kijów — z gminy Kruszyna; gromada Szczepocice — z gminy Radomsk oraz dotychczasowa gromada Szczepocice z wyłączeniem kol. Pieńki Szczepockie — z gminy Ładzice;

38. gromadę BORZYKOWA z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Borzykowej; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad: Borzykowa, Czechowiec, Pągów, Pierzaki i Sady z wyłączeniem miejscowości Turznia — z gminy Maluszyn oraz dotychczasowa gromada Bożykówka — z gminy Dąbrowa Zielona;

39. gromadę KRZĘTÓW z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Krzętowie; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad: Krzętów, Rogi, Wola Życińska z wyłączeniem przyś. Błonie — z gminy Maluszyn oraz gromada Rudka z wyłączeniem miejscowości Borowiec — z gminy Wielgomłyny;

40. gromadę LGOTA WIELKA z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Lgocie Wielkiej; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad: Lgota Wielka, Dąbrówka Lgocka, Wiewiórów Prywatny i Wiewiórów Szlachecki — z gminy Brudzice oraz gromady: Długie, Woźniki wieś, Woźniki kol. i Wiewiórów Rządowy z wyłączeniem części zachodniej tej gromady po linii drogi Stawskiego — z gminy Dobryszyce;

41. gromadę CIELĘTNIKI z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Cielętnikach; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad: Cielętniki, Raczkowice z wyłączeniem pust. Zalas—Biedy i Sekursko — z wyłączeniem pust. Bugaj — z gminy Dąbrowa Zielona;

42. gromadę WITKOWICE z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Witkowicach; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad: Chorzenice, Nieznanice i Witkowice z wyłączeniem wsi Niwka — z gminy Kłomnice;

43. gromadę BOROWNO z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Borownie; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad: Borowno, Borowno kol., Grabowa i Łochynia — z gminy Kruszyna;

44. gromadę SOBORZYCE z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Soborzycach; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad: Soborzyce i Cudków oraz część obszaru dotychczasowej gromady Dąbrowa Zielona stanowiąca leśn. Bocian i parc. Maluszyce — z gminy Dąbrowa Zielona;

45. gromadę DMENIN z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Dmeninie; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad: Dmenin, Dziepółć i Smotryszów oraz część obszaru dotychczasowej gromady Zakrzew Wielki stanowiąca wieś Antopol, wieś Bugaj Zakrzewski i wieś Łagiewniki — z gminy Dmenin;

46. gromadę KIETLIN z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Kietlinie; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad: Kietlin i Kietlin kol. — z gminy Dmenin; gromada Konradów — z gminy Gosławice oraz część obszaru dotychczasowej gromady Saniki obejmująca tereny między szosami od m. Radomska do m. Przedborza i do wsi Płoszowa — z gminy Radomsk;

47. gromadę KODRĄB z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Kodrębiu; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad: Kodrąb, Feliksów, Wola Malowana, Zapolice i część obszaru dotychczasowej gromady Zakrzew Wielki stanowiąca wieś Zakrzew Wielki i parc. Zakrzew Wielki — z gminy Dmenin, gromada Józefów i część obszaru dotychczasowej gromady Widawka stanowiąca wieś Wólka Pytowska — z gminy Gosławice oraz część dotychczasowej gromady Klizin stanowiąca kol. Klizin — z gminy Przerąb;

48. gromadę BRZEŹNICA NOWA z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Brzeźnicy Nowej; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad: Brzeźnica Nowa os., Brzeźnica Stara os., Brzeźnica Stara wieś z wyłączeniem os. mł. Almierz — z gminy Brzeźnica oraz gromada Kruplin — z gminy Zamoście;

49. gromadę PRUSICKO z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Prusicku; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad: Prusicko oraz część obszaru dotychczasowej gromady Brzeźnica Stara wieś stanowiąca os. mł. Almierz — z gminy Brzeźnica;

50. gromadę KONSTANTYNÓW z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Konstantynowie; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad: Konstantynów, Janki, Dworszowice Kościelne, Wola Jajkowska i Łążek z wyłączeniem przysiółka Orczuchy, przyś. Płaczki i wsi Trzebce — z gminy Brzeźnica;

51. gromadę WÓLKA PRUSICKA z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Wólce Prusickiej; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad:

Powołanie gromadzkich rad narodowych (Dz. Urz. WRN Łódź, Dz. U. WRN w Łodzi 1954 nr 11 poz. 39)

Kuźnica i Wólka Prusicka oraz część obszaru dotychczasowej gromady Łążek stanowiąca przyś. Orczuchy, przyś. Płaczki i wieś Trzebce — z gminy Brzeźnica;

52. gromadę DĄBROWA ZIELONA z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Dąbrowie Zielonej; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad: Nowa Wieś, Olbrachcice, Święta Anna, Ulesie, Dąbrowa Zielona z wyłączeniem parc. Maluszyce, leśniczówki i leśn. Bocian, Lipie z wyłączeniem os. Knieja oraz część obszaru dotychczasowej gromady Raczkowice stanowiąca pust. Zalas—Biedy — z gminy Dąbrowa Zielona;

53. gromadę DOBRYSZYCE z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Dobryszycach; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad: Galonki, Rożny i Zdania — z gminy Ładzice; gromady: Dobryszyce kol., Zalesiczki, Żaby, Wiewiórów Rządowy z wyłączeniem części zachodniej po drogę Stawskiego; Dobryszyce z wyłączeniem terenów P.K.P.-Blok Dobryszycki oraz część obszaru dotychczasowej gromady Karkoszki stanowiąca wieś Borowiec i wieś Żarki — z gminy Dobryszyce;

54. gromadę WŁYNICE z siedzibą gromadzkiej rady narodowej we Włynicach; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad: Włynice, Chrostowa i Kotfin — z gminy Gidle oraz część obszaru dotychczasowej gromady Cadów stanowiąca wieś Podświerk, wieś Ojrzeń i os. Nadrożna — z gminy Kobiele;

55. gromadę GOSŁAWICE z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Gosławicach; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad: Gosławice, Kuźnica, Wąglin, Piasczyce i Widawka z wyłączeniem wsi Wólka Pytowska — z gminy Gosławice oraz część obszaru dotychczasowej gromady Klizin stanowiąca: przyś. Haba, Brzezinki i Kopaniny — z gminy Przerąb;

56. gromadę PŁOSZÓW z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Płoszowie; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad: Płoszów i Okrajszów — z gminy Gosławice oraz gromada Jadwinówka i część obszaru dotychczasowej gromady Saniki położona na wschód przy szosie płoszowskiej — z gminy Radomsk;

57. gromadę RZERZĘCZYCA z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Rzerzęczycy; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad: Rzerzęczyca i Adamów oraz część obszaru dotychczasowej gromady Witkowice stanowiąca wieś Niwki — z gminy Kłomnice;

58. gromadę KOBIELE WIELKIE z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Kobielach Wielkich; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad: Kobiele Wielkie, Babczów, Cieszątki, Karsy, Kobiele Małe, Przyborów, Przybyszów, Ujazdówek, Zrąbiec z wyłączeniem wsi Dudki i Świerczyny oraz część obszaru dotychczasowej gromady Brzezinki stanowiąca wieś Łazy — z gminy Kobiele i dotychczasowa gromada Wola Rożkowa z wyłączeniem kol. Stary Widok — z gminy Wielgomłyny;

59. gromadę ORZECHÓW z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Orzechowie; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad: Orzechów, Posadówka, Brzezinki z wyłączeniem wsi Łazy, Cadów z wyłączeniem wsi Podświerk, wsi Ojrzeń i os. Nadrożna — z gminy Kobiele oraz gromada Orzechówek — z gminy Dmenin;

60. Gromadę HUTA DREWNIANA z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Hucie Drewnianej; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad: Huta Drewniana i część obszaru dotychczasowej gromady Zrąbie, stanowiąca wieś Swierczyny i wieś Dudki — z gminy Kobiele, część obszaru dotychczasowej gromady Kozie Pole stanowiąca wieś Jacków — z gminy Żytno oraz część obszaru dotychczasowej gromady Wola Rożkowa stanowiąca kol. Nowy Widok i część obszaru dotychczasowej gromady Maksymów stanowiąca wieś Bogusławów oraz gromada Wola Kuźniewska z wyłączeniem wsi Odrowąż — z gminy Wielgomłyny;

61. gromadę ŁYSINY z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Łysinach; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad: Łysiny, Łabędź, Borowce, Radoszewnica i Stanisławice z wyłączeniem wsi Jatno — z gminy Koniecpol;

62. gromadę OKOŁOWICE z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Okołowicach; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad: Grodzisko i Okołowice oraz część obszaru dotychczasowej gromady Stanisławice, stanowiąca wieś Jatno — z gminy Koniecpol;

63. gromadę STRÓŻA z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Stróży; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad: Stróża i Zielęcin — z gminy Rząśnia oraz gromady: Łęczyska i Zabrzezie z wyłączeniem wsi Grabek, kol. Komórew i kol. Podlas — z gminy Sulmierzyce;

64. gromadę BARTODZIEJE BANKOWE z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Bartodziejach Bankowych; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad: Bartodzieje Bankowe, Bartodzieje Włościańskie, Bartodzieje przy Lesie i Bogwidzowy — z gminy Radomsk oraz część obszaru dotychczasowej gromady Dobryszyce stanowiąca przysiółek Blok Dobryszycki — z gminy Dobryszyce;

65. gromadę WIELGOMŁYNY z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Wielgomłynach; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad: Wielgomłyny, Wielgomłyny kol., Myśliwczów, Myśliwczów kol., Niedośpielin, Kruszyna, Maksymów bez wsi Bogusławów; część obszaru dotychczasowej gromady Wola Kuźniewska stanowiąca wieś Odrowąż oraz część obszaru dotychczasowej gromady Rudka stanowiąca parc. i os. mł. Borowiec — z gminy Wielgomłyny;

66. gromadę ZAMOŚCIE z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Zamościu; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad: Zamoście, Dębowiec Mały, Dębowiec Wielki, Górki, Strzelce Wielkie i Zamoście kol. oraz część obszaru dotychczasowej gromady Pomiary stanowiąca wieś Błota Kruplińskie — z gminy Zamoście;

67. gromadę TEKLINÓW z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Teklinowie; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad: Teklinów, Lgota Mała, Widzów i Widzówek z wyłączeniem wsi Borki z gminy Zawady oraz część obszaru dotychczasowej gromady Szczepocice stanowiąca kol. Pieńki Szczepockie — z gminy Ładzice;

68. gromadę SILNICA z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Silnicy; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad: Silnica i Rogaczówek bez wsi Załawie oraz część obszaru dotychczasowej gromady Kozie Pole stanowiąca wieś Kozie Pole — z gminy Żytno;

69. gromadę ŻYTNO z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Żytnie; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad: Żytno, Ewina, Mała Wieś, Rędziny, część obszaru dotychczasowej gromady Rogaczówek stanowiąca wieś Załawie — z gminy Żytno, część obszaru dotychczasowej gromady Sekursko stanowiąca wieś Bugaj — z gminy Dąbrowa Zielona oraz część obszaru dotychczasowej gromady Sady stanowiąca przyś. Turznia — z gminy Maluszyn;

70. gromadę WIEWIEC z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Wiewcu; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad: Wiewiec, Wola Wiewiecka i Pomiary z wyłączeniem wsi Błota Kruplińskie — z gminy Zamoście oraz dotychczasowa gromada Krzywanice — z gminy Brudzice;

71. gromadę PAJĘCZNO z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Pajęcznie; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad: Pajęczno i Dylów — z gminy Pajęczno w powiecie radomszczańskim oraz gromady: Dylów A, Podgórze i Dylów Szlachecki z wyłączeniem wsi Tuszyna — z gminy Siemkowice, w powiecie wieluńskim;

72. gromadę BIAŁA z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Białej; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad: Biała i Gawłów — z gminy Rząśnia, Kurzna — z gminy Pajęczno, w powiecie radomszczańskim oraz dotychczasowe gromady: Wręczyca i Lipina z wyłączeniem kol. Lipina — z gminy Siemkowice, w powiecie wieluńskim;

73. gromadę GOMUNICE z siedzibą gromadzkiej rady narodowej w Gomunicach; w skład nowoutworzonej gromady wchodzą obszary dotychczasowych gromad: Gomunice, Kletnia, Kletnia kol., Karkoszki z wyłączeniem wsi Borowiecko i wsi Żarki — z gminy Dobryszyce, dotychczasowa gromada

Powołanie gromadzkich rad narodowych (Dz. Urz. WRN Łódź, Dz. U. WRN w Łodzi 1954 nr 11 poz. 39)

SPISY RADNYCH GROMADZKICH[63]

GROMADA BIAŁA

Kadencja 1955-1957[64]	Kadencja 1958-1961[65]
1. Pawełoszek Marian 2. Rosa Józef 3. Matusiak Józef 4. Pająk Bolesław 5. Juszczyk Stanisław 6. Pająk Józef 7. Juszczyk Stanisław 8. Pęciak Bronisława 9. Kurowska Julianna 10. Wrona Władysław 11. Mentek Stanisław 12. Pęciak Tadeusz 13. Smejda Józef 14. Tenentka Józef 15. Rozumek Wincenty 16. Gajdzińska Jadwiga 17. Pęciak Maria 18. Grądecka Zofia 19. Ignasiak Leon 20. Rosa Edward 21. Pawlikowski Jan 22. Foltyński Roman 23. Biniecki Józef 24. Miłkowski Roman 25. Kwaśnik Józefa	**Gromadzkiej Rady Narodowej w Białej** **w okręgu wyborczym Nr 1** 1. Juszczyk Stanisław 2. Pawełoszek Jan 3. Walasik Antoni 4. Lachowski Józef 5. Mikołajczyk Jan 6. Bzdak Daniel 7. Pająk Wacław 8. Jankowski Bronisław 9. Szmejda Józef 10. Pająk Bolesław 11. Oziminski Mieczysław 12. Bistuła Władysław **w okręgu wyborczym Nr 2** 1. Ranos Władysław 2. Jaworski Ludwik 3. Beśka Józef 4. Kardas Tadeusz 5. Zieliński Józef **w okręgu wyborczym Nr 3** 1. Mucha Marian 2. Pęciak Antoni 3. Gogolewski Lech 4. Kołodziejski Konstanty 5. Biniecki Józef 6. Pawlikowski Jan

Kadencja 1961-1965[66]
Gromadzkiej Rady Narodowej w Białej w okręgu wyborczym Nr 1 1. Pająk Bolesław 2. Jankowski Bronisław 3. Juszczyk Stanisław 4. Walasik Daniela 5. Kuśmierek Józef 6. Pająk Wacław 7. Zasada Maria w okręgu wyborczym Nr 2 1. Ignasiak Leon 2. Galec Zygmunt 3. Pawelec Leopold 4. Mroczek Teresa w okręgu wyborczym Nr 3 1. Kardas Tadeusz 2. Wrona Władysław 3. Bistuła Krystyna 4. Wiśniewski Stanisław 5. Bukowiec Julian w okręgu wyborczym Nr 4 1. Sadzisz Józef 2. Bakalarz Lucyna 3. Kamyk Wacław 4. Freus Marian 5. Gleń Andrzej 6. Gogolewski Lech

[63]Spisy radnych na podstawie obwieszczeń o wynikach wyborów do rad narodowych (1954,1958,1961,1965,1969)

[64] Dz. Urz. WRN Łódź, 1954, nr 12, poz. 41-101.

[65] Dz. Urz. WRN Łódź, 1958, nr 2.

[66] Dz. Urz. WRN Łódź, 1961, nr 6.

Kadencja 1965-1969	Kadencja 1969-1972 (1973)
Pająk Wacław, Fit Jan, Juszczyk Stanisław, Zasada Marian, Smejda Józef, Mordal Emilia, Pająk Antoni, Koch Stanisława, Pająk Bolesław, Kordas Tadeusz, Wrona Władysław, Kowalski Józef, Krawczyk Zygmunt, Rozumek Wacława, Pawełoszek Stefan, Bryk Leon, Freus Marian, Wybraniec Jan, Pęciak Walery, Barański Wacław, Żarkiewicz Henryk, Ślusarek Józef, Kołodziejski Konstanty, Pęciak Tadeusz[67]	Pająk Wacław, Fit Jan, Brożyna Tadeusz, Barański Stefan, Łakomski Zdzisław, Juszczyk Zdzisława, Pęciak Walery, Pająk Antoni, Mordal Emilia, Ławniczek Teresa, Ignasiak Leon, Kardas Tadeusz, Rozumek Tadeusz, Bryk Leon, Cybulski Bronisław, Zieliński Czesław, Barański Henryk, Rosa Stanisław, Mentek Czesław, Żarkiewicz Henryk, Włodarczyk Józef, Pęciak Tadeusz, Szatan Wiesława, Stachera Edward[68]

[67] Dz. Urz. WRN Łódź, 1965, nr 10.
[68] Dz. Urz. WRN Łódź, 1969, nr 8.

GROMADA KODRAŃ

Kadencja 1955-1957[69]	**Kadencja 1958-1961**[70]
1. Kula Stefan 2. Maciaszczyk Feliks 3. Komor Zenona 4. Stelmaszewska Krystyna 5. Kucharski Jan 6. Szala Antoni 7. Włodarczyk Stefan 8. Pluta Józef 9. Kołodziejczyk Władysław 10. Stępnik Stanisław 11. Kacprzyk Jan 12. Uciński Józef 13. Jedrasik Tadeusz 14. Olszówka Władysław 15. Jachowicz Irena 16. Ławniczak Czesław 17. Kałużny Franciszek	**Gromadzkiej Rady Narodowej w Kodraniu** **w okręgu wyborczym Nr 1** 1. Kucharski Jan 2. Szymorek Jan 3. Jędrasik Tadeusz 4. Stępnik Stanisław 5. Błasik Józef 6. Włodarczyk Tadeusz 7. Studziński Józef **w okręgu wyborczym Nr 2** 1. Kałużny Franciszek 2. Beśka Maciej 3. Maciaszczyk Feliks 4. Glanc Franciszek 5. Drzazga Stefan 6. Pająk Józef 7. Gajda Mieczysław 8. Komór Leon

Kadencja 1961-1965[71]
Gromadzkiej Rady Narodowej w Kodraniu: w okręgu wyborczym Nr 1 1. Beśka Tadeusz 2. Belica Stanisław 3. Błasik Jan 4. Drzazga Stefan 5. Glanc Franciszek 6. Kałużny Franciszek 7. Maciaszczyk Feliks 8. Pluta Józef w okręgu wyborczym Nr 2 1. Błasik Józef 2. Szala Jan 3. Jędrasik Tadeusz 4. Szala Krystyna 5. Krzykowski Zygmunt 6. Bogusławski Feliks 7. Stępnik Stanisław

[69] Dz. Urz. WRN Bydgoszcz, 1954, nr 14, poz. 152.
[70] Dz. Urz. WRN Bydgoszcz, 1958, nr 3, poz. 13.
[71] Dz. Urz. WRN Łódź, 1961, nr 2.

Kadencja 1965-1969[72]
Drzazga Stefan, Ochocki Józef, Kałuźny Marian, Donajczyk Krystyna, Brożyna Józef, Mizera Zygmunt, Pluta Józef, Dźbik Wacław, Kieruzal Janina, Krzykowski Zygmunt, Sukiennik Marian, Stępnik Stanisław, Błasik Józef, Mendak Stefan, Pietrzyk Teresa

[72] Dz. Urz. WRN Łódź, 1965, nr 10.

GROMADA RZĄŚNIA

Kadencja 1955-1957[73]	Kadencja 1958-1961[74]
1. Pluskota Józef 2. Kowalska Kazimiera 3. Słomian Janina 4. Dusza Władysław 5. Kamińska Alicja 6. Więdlak Józef 7. Łakomski Józef 8. Sierszyński Władysław 9. Strzelczyk Adam 10. Kurzynoga Władysław 11. Szczepanik Stanisław 12. Klimczyk Jan 13. Tokarz Józef 14. Miłkowska Kornelia 15. Ciesielski Wincenty 16. Szmajdziński Roman 17. Dłubak Fraciszek 18. Otocka Bronisława 19. Posmyk Marianna 20. Czaiński Stanisław 21. Mielczarek Wacław 22. Czaiński Stanisław	**Gromadzkiej Rady Narodowej w Rząśnie** **w okręgu wyborczym Nr 1** 1. Tokarz Józef 2. Kamińska Alicja 3. Lechowski Franciszek 4. Klimczak Jan 5. Michalak Kazimierz 6. Mielczarek Stefan 7. Dusza Władysław 8. Ciesielski Wincenty **w okręgu wyborczym Nr 2** 1. Dłubak Franciszek 2. Szczelczyk Władysław 3. Szlęk Roch 4. Kowalczyk Bronisław 5. Matusiak Marian 6. Fit Stanisław 7. Szczepanik Stanisław 8. Macherka Janina **w okręgu wyborczym Nr 3** 1. Rogaczewski Stanisław 2. Bednarek Władysław 3. Kałużny Tadeusz 4. Sierszyński Władysław 5. Kałużny Leon

Kadencja 1961-1965[75]		
Gromadzkiej Rady Narodowej w Rząśni:		
w okręgu wyborczym Nr 1	w okręgu wyborczym Nr 2	w okręgu wyborczym Nr 3
1. Szmajdziński Roman 2. Kostrzewa Janina 3. Strzelczyk Stefan 4. Ciesielski Wincenty 5. Michalak Kazimierz 6. Fit Józef 7. Dziembowski Ryszard 8. Panek Stefan	1. Szlęk Roch 2. Jaśkiewicz Tadeusz 3. Czaiński Stanisław 4. Fit Stanisław 5. Brzozowski Mieczysław 6. Sygidus Tadeusz	1. Kałużny Leon 2. Łakomski Józef 3. Sierszyński Władysław 4. Kałużny Tadeusz 5. Bednarek Władysław 6. Szczepański Wacław 7. Rogaczewski Stanisław

[73] Dz. Urz. WRN Łódź, 1954, nr 12, poz. 41-101.
[74] Dz. Urz. WRN Łódź, 1958, nr 2.
[75] Dz. Urz. WRN Łódź, 1961, nr 2.

Kadencja 1965-1969[76]	**1969-1972**[77]
Ciesielski Wincenty, Kostrzewa Janina, Szmajdziński Roman, Fit Józef, Michalak Kazimierz, Mielczarek Jadwiga, Pędziwiatr Antoni, Dziębowski Stefan, Olejnik Wacław, Wyrwas Józef, Jaśkiewicz Tadeusz, Czaiński Stanisław, Fit Stanisław, Wiśniewski Franciszek, Łakomski Józef, Zieliński Stanisław, Sierszyński Władysław, Kubiak Józef, Szydło Eward, Szczepański Wacław, Grzesiak Hieronim, Gierakowski Ryszard, Nagieł Tadeusz, Olewiński Daniel, Kostrzewa Eugeniusz, Poczekajczyk Zofia, Buchwald Stanisław	Dziębowski Stefan, Pawełoszek Zenon, Fit Zenobia, Kostrzewa Janina, Dziębowski Stanisław, Pędziwiatr Antoni, Buchwald Stanisław, Jaśkiewicz Tadeusz, Laskowski Eugeniusz, Nagieł Tadeusz, Dziembowski Tadeusz, Roszczyk Józef, Szlęk Roch, Wiśniewski Franciszek, Grzesiak Hieronim, Łakomski Józef, Kubiak Józef, Szydło Eward, Szczepański Wacław, Urbańczyk Józef, Rogalewicz Stanisław, Błasik Józef, Kieruzal Janina, Mikołajczyk Cecylia, Stępnik Stanisław, Szala Józef, Sukiennik Marian

[76] Dz. Urz. WRN Łódź, 1965, nr 10.
[77] Dz. Urz. WRN Łódź, 1969, nr 8.

GROMADA STRÓŻA

Kadencja 1955-1957[78]	**Kadencja 1958-1961[79]**
1. Pietrzyk Józef 2. Czółnowski Wincenty 3. Kluska Franciszek 4. Szcześniak Maria 5. Kostrzewa Franciszek 6. Grzejdziak Piotr 7. Marasiak Zygmunt 8. Musialik Sabina 9. Tylki Józef 10. Urlich Kazimierz 11. Węglewski Antoni 12. Gąsiorowska Maria 13. Kuśmierek Bronisława 14. Pietrzyk Józef	**Gromadzkiej Rady Narodowej w Stróży** **w okręgu wyborczym Nr 1** 1. Buchwald Stanisław 2. Pietrzyk Józef 3. Juszczyk Franciszek 4. Stępień Franciszek 5. Woźniak Eugeniusz 6. Pietrzyk Wacław 7. Barański Antoni 8. Pietrzyk Bolesław 9. Czarnecki Tadeusz 10. Owsik Marian **w okręgu wyborczym Nr 2** 1. Szymczak Józef 2. Koch Tomasz 3. Retkiewicz Anna 4. Węglewski Antoni 5. Susmenda Józef

Okres gromadzkich rad narodowych funkcjonował w latach 1954-1972. Cechował się częstymi zmianami administracyjnym, szczególnie w pierwszych latach. Jednostki te były zbyt małe, a gromadzkie rady narodowe zbyt słabe finansowo i miały bardzo wąskie kompetencje, mimo stopniowego rozszerzania ich funkcji i tworzenia coraz to większych gromad. Gromady zarządzane były przez miejscowych działaczy społecznych. Niewielu z nich miało wyższe niż podstawowe wykształcenie. Gromady powstały w okresie stalinowskim i zupełnie nie przystawały do rzeczywistości lat siedemdziesiątych.

[78] Dz. Urz. WRN Łódź, 1954, nr 12, poz. 41-101.
[79] Dz. Urz. WRN Łódź, 1958, nr 2.

GMINNA RADA NARODOWA RZĄŚNIA 1973-1990

Od 1954 roku istniał podział kraju na miasta, osiedla i gromady. Podział taki nie sprawdził się. Podjęto więc zasadnicze środki zmierzające do zmian. Te sprawy omawiał VI Zjazd PZPR w 1971 roku oraz VI Plenum PZPR w 1972 roku. 29 listopada 1972 roku Sejm uchwalił ustawę o *utworzeniu gmin i zmianie ustawy o radach narodowych.*[80] Powrócono do idei gmin- większych i samowystarczalnych jednostek.

Na mocy uchwały Wojewódzkiej Rady Narodowej w Łodzi powołano gminę Rząśnia w powiecie pajęczańskim. W skład nowoutworzonej gminy Rząśnia z siedzibą gminnej rady narodowej w Rząśni weszły obszary sołectw: Augustów, Będków, Biała, Broszęcin, Broszęcin – Kolonia, Gawłów, Kodrań, Krysiaki, Marcelin, Rekle, Rząśnia, Stróża, Suchowola, Suchowola – Majątek, Zabrzezie, Zielęcin i Żary.[81]

[80] Dz.U. 1972, nr 49, poz. 312.
[81] Dz. U. WRN w Łodzi 1972 nr 14 poz. 185.

czyckie, Czarnocin, Czarnocin Poduchowny, Dalków, Grabina Wola, Kalska Wola, Podolin, Rzepki, Szynczyce, Tychów, Wola Kutowa, Zamość i Zawodzie;

5) gminę KSAWERÓW z siedzibą gminnej rady narodowej w Ksawerowie; w skład nowo tworzonej gminy wchodzą obszary sołectw: Dąbrowa, Ksawerów, Lublinek, Łaskowice, Nowa Gadka, Nowa Wola, Rypułtowice, Wola Zaradzyńska i Wola Zaradzyńska-Kolonia;

6) gminę LUTOMIERSK z siedzibą gminnej rady narodowej w Lutomiersku; w skład nowo tworzonej gminy wchodzą obszary sołectw: Albertów, Antoniew, Babice, Babiczki, Bechcice, Charbice Dolne, Charbice Górne, Czołczyn, Dziektarzew, Florentynów, Franciszków, Jerwonice, Kazimierz, Legendzin, Lutomiersk, Malanów, Mianów, Mikołajewice, Mirosławice, Nowe Madaje, Nowy Stanisławów, Prusinowice, Puczniew, Stary Stanisławów, Szydłów, Trupianka, Wola Puczniewska, Wrząca, Wygoda, Zalew, Zdziechów, Żabiczki i Żurawieniec;

7) gminę RZGÓW z siedzibą gminnej rady narodowej w Rzgowie; w skład nowo tworzonej gminy wchodzą obszary sołectw: Bronisin, Bronisin Dworski, Czyżeminek, Gospodarz, Grodzisko, Guzew, Huta Wiskicka, Kalinko, Kalino, Prawda, Romanów, Rzgów Drugi, Rzgów Pierwszy, Stara Gadka i Starowa Góra;

8) gminę TUSZYN z siedzibą gminnej rady narodowej w Tuszynie; w skład nowo tworzonej gminy wchodzą obszary sołectw: Bądzyń, Dylew, Garbów, Głuchów, Górki Duże, Górki Małe, Jutroszew, Kruszów, Mąkoszyn, Modlica, Rydzynki, Syski, Szczukwin, Tuszynek Majoracki, Wodzin Majoracki, Wodzin Prywatny, Wodzinek, Wola Kazubowa, Zofiówka i Żeromin;

9) gminę ZGIERZ z siedzibą gminnej rady narodowej w Zgierzu; w skład nowo tworzonej gminy wchodzą obszary sołectw: Bądków, Besiekierz Nawojowy, Besiekierz Rudny, Biała, Ciosny, Czaplinek, Dąbrówka-Strumiany, Dąbrówka Wielka, Dzierżązna, Emilia, Glinnik, Grotniki, Jasionka, Jedlicze A, Jedlicze B, Józefów, Kania Góra, Kębliny, Kontrewers, Lućmierz, Łagiewniki, Maciejów, Proboszczewice, Rosanów, Skotniki, Słowik, Szczawin, Ustronie, Warszyce, Wiktorów, Władysławów, Wola Branicka i Wola Rogozińska;

§ 8.

W powiecie pajęczańskim, województwie łódzkim tworzy się następujące gminy:

1) gminę DZIAŁOSZYN z siedzibą gminnej rady narodowej w Działoszynie; w skład nowo tworzonej gminy wchodzą obszary sołectw: Bobrowniki, Działoszyn, Grądy-Łazy, Lisowice, Lisowice-Kolonia, Niżankowice, Posmykowizna, Raciszyn, Sadowiec, Sadowiec-Niwa, Sadowiec-Pieńki, Sadowiec-Wrzosy, Szczepany, Szczyty, Trębaczew, Zalesiaki i Zalesiaki-Pieńki;

2) gminę KIEŁCZYGŁÓW z siedzibą gminnej rady narodowej w Kiełczygłowie; w skład nowo tworzonej gminy wchodzą obszary sołectw: Beresie Duże, Brutus, Chorzew, Chorzew-Kolonia, Chruścińskie, Dryganek Duży, Glina Duża, Huta, Kiełczygłów, Kiełczygłów-Okupnicy, Kiełczygłówek, Kuszyna, Ławiana, Obrów, Osina Duża, Pierzyny Małe, Podrwinów, Skoczylasy, Studzienica i Tuchań;

3) gminę NOWA BRZEŹNICA z siedzibą gminnej rady narodowej w Nowej Brzeźnicy; w skład nowo tworzonej gminy wchodzą obszary sołectw: Dubidze, Dubidze-Kolonia, Dworszowice-Kolonia, Dworszowice Kościelne, Konstantynów, Kruplin Radomszczański, Kuźnica, Łążek, Nowa Brzeźnica, Prusicko, Stara Brzeźnica, Stara Brzeźnica-Osada, Trzebca i Wólka Prusicka;

4) gminę PAJĘCZNO z siedzibą gminnej rady narodowej w Pajęcznie; w skład nowo tworzonej gminy wchodzą obszary sołectw: Dylów, Dylów Rządowy, Dylów Szlachecki, Janki, Kurzna, Lipina, Ładzin, Łężce, Makowiska, Niwiska Dolne, Niwiska Górne, Nowe Gajęcice, Patrzyków, Podmurowaniec, Siedlec, Stare Gajęcice, Tuszyn, Wręczyca i Wydrzynów;

5) gminę RUSIEC z siedzibą gminnej rady narodowej w Ruścu; w skład nowo tworzonej gminy wchodzą obszary sołectw: Aleksandrów, Andrzejów, Annolesie, Antonina, Dąbrowa Rusiecka, Dąbrowa Rusiecka-Kolonia, Dębina, Dęby Wolskie, Jastrzębice, Korablew, Kuźnica, Mierzynów, Nowa Wola, Prądzew, Rusiec, Rusiec-Kolonia, Wincentów, Wola Wiązowa, Zakurowie i Zalasy;

6) gminę RZĄŚNIA z siedzibą gminnej rady narodowej w Rząśni; w skład nowo tworzonej gminy wchodzą obszary sołectw: Augustów, Będków, Biała, Broszęcin, Broszęcin-Kolonia, Gawłów, Kodrań, Krysiaki, Marcelin, Rekle, Rząśnia, Stróża, Suchowola, Suchowola-Majątek, Zabrzezie, Zielęcin i Żary;

7) gminę SIEMKOWICE z siedzibą gminnej rady narodowej w Siemkowicach; w skład nowo tworzonej gminy wchodzą obszary sołectw: Borki, Delfina, Ignaców, Katarzynopole, Kije, Laski, Lipnik, Lipnik-Kolonia, Łukomierz, Mokre, Pieńki, Ożegów, Radoszewice, Siemkowice i Zmyślona;

8) gminę STRZELCE WIELKIE z siedzibą gminnej rady narodowej w Strzelcach Wielkich; w skład nowo tworzonej gminy wchodzą obszary sołectw: Antonina, Dębowiec Mały, Dębowiec Wielki, Górki, Marzęcice, Pomiary, Strzelce Wielkie, Wiewiec, Wistka, Wola Jankowska, Wola Wiewiecka, Zamoście i Zamoście-Kolonia;

9) gminę SULMIERZYCE z siedzibą gminnej rady narodowej w Sulmierzycach; w skład nowo tworzonej gminy wchodzą obszary sołectw: Bieliki, Bogumiłowice, Chorzenice, Dworszowice Pakoszowe, Eligiów, Kodrań, Kuźnica, Łęczyska, Marcinów, Ostrołęka, Piekary, Skąpa, Sulmierzyce, Sulmierzyce-Kolonia i Wola Wydrzyna;

§ 9.

W powiecie piotrkowskim, województwie łódzkim tworzy się następujące gminy:

1) gminę GORZKOWICE z siedzibą gminnej rady narodowej w Gorzkowicach; w skład nowo tworzonej gminy wchodzą obszary sołectw: Bujnice, Bujniczki, Cieszanowice, Daniszewice, Gorzkowice, Gorzkowiczki, Gościnna, Grabostów, Kotków, Krosno, Krzemieniewice, Krzemieniewice-Kolonia, Marianek, Plucice, Sobaków, Sobakówek, Szczepanowice, Szczukocice, Wilkoszewice, Wola Kotkowska i Żuchowice;

2) gminę GRABICA z siedzibą gminnej rady narodowej w Grabicy; w skład nowo tworzonej gminy wchodzą obszary sołectw: Boryszów, Cisowa, Grabica, Gutów, Dziewuliny, Kamocin, Kamocinek, Kobyłki, Krzepczów, Lubanów, Lubonia, Lutosławice Rządowe, Majdany, Majków Mały, Majków Średni, Mzurki, Ostrów, Papieże, Rusociny, Szydłów, Szydłów-Kolonia, Zaborów, Żądło i Żeronie oraz miejscowości Doły Brzeskie i Żychlin;

3) gminę KAMIEŃSK z siedzibą gminnej rady narodowej w Kamieńsku; w skład nowo tworzonej gminy wchodzą obszary sołectw: Barczkowice, Danielów, Dąbrowa, Gorzędów, Kamieńsk, Koźniewice, Ochocice, Podjezioro, Pytowice, Ruszczyn, Stare Gałkowice, Szpinalów i Włodzimierz oraz miejscowości Huta Porajska i Napoleonów;

4) gminę ŁĘKI SZLACHECKIE z siedzibą gminnej rady narodowej w Łękach Szlacheckich; w skład nowo tworzonej gminy wchodzą obszary sołectw: Adamów, Bęczkowice, Cieśle, Dobrenice, Dobreniczki, Dorszyn, Felicja, Górale, Huta, Kuźnica Żerechowska, Lesiopole, Łęki Szlacheckie, Ogrodzona, Olszyny, Piwaki, Podstole, Teklin, Tomawa, Trzepnica i Żerechowa;

5) gminę MOSZCZENICA z siedzibą gminnej rady narodowej w Moszczenicy; w skład nowo tworzonej gminy wchodzą obszary sołectw: Baby, Białkowice, Gajkowice, Gościmowice Drugie, Gościmowice Pierwsze, Kiełczówka, Kosów, Moszczenica, Nowa Gazomia, Pomyków, Raciborowice, Rękoraj, Sierosław, Srock Prywatny, Srock Rządowy, Stara Gazomia i Wola Moszczenicka;

Akt powołania gminy Rząśnia (Dz. U. WRN w Łodzi 1972 nr 14 poz. 185)

W nowym ustroju gminnym oddzielono funkcje stanowiące od wykonawczych. Organem uchwałodawczym była gminna rada narodowa. Rada spośród swego grona wybierała prezydium i komisje. Przewodniczącym rady zostawał zwyczajowo pierwszy sekretarz gminnego komitetu PZPR. Przewodniczący GRN, jego zastępcy i szefowie komisji tworzyli prezydium gminnej rady narodowej. Na sesjach prezydium omawiano kwestie organizacyjne GRN ale też podejmowano uchwały na przykład o zatwierdzeniu sołtysów.[82]

Obsługą administracyjną i kancelaryjną gminnej rady narodowej i jej organów zajmował się inspektor d/s rady narodowej i biuro rady. Inspektor służbowo podlegał przewodniczącemu, a zatrudniony i finansowany był przez Naczelnika.

Do zadań rady narodowej gminy należało uchwalanie rocznych i wieloletnich planów społeczno-gospodarczych rozwoju gminy oraz koordynowanie i kontrolowanie ich wykonania, uchwalanie budżetu na rok przyszły i kontrola jego wykonania, dysponowanie środkami funduszów celowych niezwiązanych bezpośrednio z budżetem, uchwalanie planu zagospodarowania przestrzennego terenu gminy.

Rada narodowa funkcjonowała w oparciu o uchwalony przez siebie regulamin. Obradowała na sesjach, na których podejmowała uchwały, które jako organ wykonawczy realizował naczelnik gminy.

Organami rady były: prezydium, komisje, a także Gminny Komitet Kontroli Społecznej, powołany na mocy ustawy z dnia 26 maja 1978 roku o zmianie ustawy o radach narodowych. Na czele prezydium (w skład którego wchodzili: przewodniczący, zastępcy oraz szefowie komisji gminnych), stał przewodniczący. Od 1974 roku przewodniczącym obligatoryjnie był I-szy sekretarz miejscowego komitetu PZPR. W niektórych gminach nawet nie przeprowadzano głosowania na forum rady tylko przez aklamację zatwierdzano przewodniczącego po zmianach personalnych w miejscowym komitecie PZPR. Trzeba dodać, że sekretarze partyjni często byli przenoszeni z gminy do gminy, co wiązało się ze zmianami w prezydium.

Powołano urząd gminy, jako terenowy organ administracji państwowej do wykonywania zadań naczelnika gminy. Naczelnik gminy był powoływany i odwoływany przez wojewodę. Gminna rada narodowa mogła tylko wyrażać niewiążącą opinię o kandydaturze. Naczelnicy rzadko pochodzili z terenu gminy, chociaż często bywali związani z władzami powiatowymi. Byli to w większości ludzie z wyższym wykształceniem mający często doświadczenie z administracją. W urzędach gmin zatrudniano osoby mające przynajmniej średnie wykształcenie lub będące w trakcie uzupełniania wykształcenia. Była to zupełna nowość w administracji lokalnej, sprzyjająca profesjonalizacji administracji.

Ustanowienie gmin w 1973 roku było przyznaniem się do porażki funkcjonowania gromadzkich rad narodowych Powstały gminy, często prawie w dawnych granicach. Ustanowiono jednoosobowy organ wykonawczy przypominający dawnego wójta.

Urząd Gminy Rząśnia rozpoczął pracę 1 stycznia 1973 roku na mocy ustawy z 29 listopada 1972 roku *O utworzeniu gmin i zmianie ustawy o radach narodowych*[83]. Urząd funkcjonował w oparciu o Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 30 listopada 1972 r. „w

[82] Dz.U. 1972, nr 49, poz. 312.
[83] Tamże.

sprawie zakresu działania naczelnika gminy, organizacji i zadań urzędu gminy oraz niektórych spraw pracowniczych”[84].

Urząd gminy zasadniczo dzielił się na trzy części: Biuro Urzędu, Gminną Służbę Rolną i Urząd Stanu Cywilnego. Urząd gminy podzielony był na referaty kierowane przez sekretarza Biura Urzędu Gminy. Ważną pozycję zajmował główny księgowy urzędu gminy.

Gminna Służba Rolna (GSR) kierowana była przez kierownika. GSR tworzył zespół kilku ludzi sprawujący nadzór nad rolnictwem w gminie i organizujący jego sprawy. W latach osiemdziesiątych GSR zostały przekształcone w referaty rolnictwa.

W ramach Urzędu Gminy funkcjonował Urząd Stanu Cywilnego na czele z kierownikiem.

Gminnej Radzie Narodowej podlegały wszelkie instytucje gospodarcze i państwowe na terenie gminy (np. GS SCh i posterunki MO). Miały one obowiązek składania sprawozdań. Gminy stały się z zamierzenia okręgiem samowystarczalnym dla wsi. Na jego terenie działała Gminna Spółdzielnia Samopomoc Chłopska, zbiorcza szkoła gminna, biblioteka gminna, gminny ośrodek zdrowia, spółdzielnia kółek rolniczych itp.

Ważne funkcje w środowisku wiejskim pełniły gminne spółdzielnie. *Gminne Spółdzielnie Samopomoc Chłopska są dominującą formą obrotu towarowego na wsi. Prowadzą one skup wszelkich artykułów rolniczych i zaopatrują wieś w artykuły potrzebne do produkcji rolnej oraz do konsumpcji. GS spełniają w imieniu państwa i zgodnie z ogólnospołecznym interesem funkcje organizatora rynku wiejskiego*.[85] Gminne spółdzielnie spełniały zatem wiele funkcji. Zaopatrywały wieś we wszelkie potrzebne towary (od żywności po węgiel i materiały budowlane) i skupowały płody rolne od rolników. GS-y świadczyły też usługi np. transportowe, prowadziły działalność wytwórczą (wytwórnie wód gazowych, masarnie, piekarnie). Zajmowały się także działalnością kulturalną prowadząc Kluby Rolnika. Na czele GS-u stał prezes, zarząd oraz Walne Zgromadzenie członków spółdzielni.

Nadal funkcjonowały kółka rolnicze. W połowie lat siedemdziesiątych nastąpiła komasacja kółek i tworzono Spółdzielnie Kółek Rolniczych – SKR-y. Według ówczesnej definicji: *Celem działalności kółek rolniczych jest niesienie gospodarstwom chłopskim różnorakiej pomocy produkcyjnej, remontowanie maszyn, świadczenie usług budowlanych, rozwijanie wiedzy rolniczej, a także prowadzenie wielostronnej działalności społeczno-kulturalnej. Ponadto gminne SKR mają obowiązek prowadzenia własnej produkcji rolnej na obszarach przejmowanych od chłopów, którzy przechodząc na rentę lub emeryturę nie mają w rodzinie nikogo, komu mogliby przekazać gospodarstwo*.[86]

Władze stawiały na rozwój kół gospodyń wiejskich. *Działalność kół gospodyń wiejskich dotyczy przede wszystkim spraw związanych z racjonalnym prowadzeniem gospodarstwa domowego, żywieniem rodziny, zdrowia i higieny, urządzenia mieszkań, wychowania dzieci i opieki nad nimi, uczestnictwa ludności wiejskiej w życiu kulturalnym itp.*[87]

---

[84] Dz.U. 1972 nr 49, poz.315.
[85] Dyzma Gałaj, *Samorząd wiejski w PRL*, Warszawa 1978, s. 25.
[86] Tamże, s. 24.
[87] Tamże, s. 25.

Powołanie gmin w tamtym okresie było całkiem dobrym posunięciem na miarę ustroju. Powstały większe jednostki terytorialne, które w ramach swego okręgu spełniały większość funkcji administracyjnych, gospodarczych i socjalnych ludności.

Z początkiem czerwca 1975 roku weszła w życie reforma administracji ustanawiająca dwustopniowy podział (zamiast trzystopniowego). Zlikwidowano powiaty, tworząc jednocześnie nowe, mniejsze województwa (zamiast 17 województw – 49).

Gmina Rząśnia weszła w skład województwa piotrkowskiego.[88]

Wybory do gminnych rad narodowych przeprowadzono po raz pierwszy w dniu 9 grudnia 1973 roku (Przez kilka miesięcy, od stycznia do listopada 1973, w gminnych radach zasiadali radni wybrani jeszcze w 1969 roku.) Kolejne wybory organizowano w dniu 5 lutego 1978 roku, 17 czerwca 1984 i 19 czerwca 1988 roku. Wybory także przeprowadzano w atmosferze powszechnej mobilizacji, a wyniki i frekwencja zawsze zbliżały się do 100% (z wyjątkiem ostatnich wyborów).

Lata siedemdziesiąte był to okres entuzjazmu i zmian. Polska wieś odczuła to poprzez zniesienie przez władze uciążliwych obowiązkowych dostaw. Rolników objęto bezpłatnymi ubezpieczeniami społecznymi. Sklepy były nieco lepiej zaopatrzone. Władze sprzyjały młodym prężnym rolnikom, którzy mogli nawet kupić maszyny rolnicze takie jak traktor. Powstało wiele nowych murowanych domów i budynków gospodarczych.

Mimo to już w połowie lat siedemdziesiątych zaczęły się pojawiać symptomy kryzysu gospodarczego.

W latach 1979-1980 kryzys państwa pogłębiał się. Do tego dochodziły klęski żywiołowe (ostra zima 1978/1979, mokre lato 1980). Sposobem na przezwyciężenie kryzysu było powołanie Komisji Kontroli Społecznych w każdej gminie w sierpniu 1978 roku.[89] Tropiły one nieprawidłowości w dystrybucji dóbr.

Latem 1980 roku wiele zakładów pracy rozpoczęło strajki. Doprowadziło to do zalegalizowania ruchu „Solidarności". Był to ciekawy okres w dziejach polskiej wsi. W sklepach niewiele można było kupić ale wiele się zmieniało w kwestiach politycznych. Na przełomie 1980 i 1981 roku masowo podawali się do dymisji przewodniczący gminnych rad narodowych, którzy zajmowali też wysokie funkcje partyjne. Nowymi przewodniczącymi zostawali działacze społeczni cieszący się duży zaufaniem społeczności wiejskiej.

W dniu 19 marca 1981 roku Rada Państwa podjęła uchwałę w sprawie umacniania roli samorządu mieszkańców wsi w ramach istniejących przepisów o radach narodowych. Zebrania wiejskie od tej pory mogły uchwalać projekty uchwał, którymi musiała się zająć gminna rada narodowa. Zebrania zyskały inicjatywę uchwałodawczą. Zebrania wiejskie mogły wybierać rady sołeckie. Funkcja sołtysa została wzmocniona poprzez prawo do uczestniczenia w sesjach GRN z głosem doradczym. Sołtys mógł zawierać umowy w imieniu zebrania wiejskiego, co do udostępnienia obiektów sołectwa[90].

Jesienią 1981 roku w gminach pojawiło się wojsko – terenowe grupy operacyjne. Oficjalnie miały one „udzielać pomocy terenowym organom administracji państwowej w realizacji zadań społecznych, gospodarczych i obronnych, a także współdziałanie z różnymi

[88] Dz. U. 1975 nr 17 poz. 92.
[89] Dz.U. 1978 nr 14 poz. 61.
[90] Gończar M., *Samorząd wsi – historia i nowe możliwości*, Warszawa 1990, s. 55.

rodzajami samorządów i organizacji społecznych działających w środowisku wiejskim[91]. Przygotowywały one jednak grunt pod wprowadzenie stanu wojennego. Wojskowi tropili nieprawidłowości w gminach. Sporo ich wykryli ale najpierw należałoby zmienić cały ustrój, aby poprawić zaopatrzenie.

13 grudnia 1981 roku do urzędów wkroczyło wojsko. Gminne rady narodowe i zebrania wiejskie miały zakaz zgromadzeń. W urzędach gmin urzędowanie rozpoczęli komendanci terenowych grup operacyjnych. Naczelnicy musieli respektować decyzje komendantów.

Władzę odzyskała partia. W ciężkiej sytuacji pozostawali przewodniczący gminnych rad narodowych wybrani na przełomie 1980 i 1981 roku. Cieszyli się oni pewnym autorytetem i nie zawsze chcieli się podporządkować władzom wojskowym i partyjnym.

Jesienią 1982 roku władze zainicjowały powstawanie Patriotycznego Ruchu Odrodzenia Narodowego (PRON).

W 1982 roku powinny były się odbyć wybory do rad narodowych, lecz z uwagi na stan wojenny wybory przełożono na rok 1984.

W początkach lat osiemdziesiątych władze postanowiły zreorganizować administrację wiejską. Ustawa z 20 lipca 1983 roku o systemie rad narodowych i samorządu terytorialnego na nowo powołała samorząd terytorialny.[92] Nie był to samorząd w pełni tego słowa znaczeniu. Przepisy były dość mętne i różnie je interpretowano. Był to jednak pierwszy tak odważny krok władz państwowych. Samorząd wiejski otrzymał prawo do dysponowania własnymi funduszami, ale nie uzyskał osobowości prawnej. Zebrania wiejskie mogły decydować o sprawach lokalnych. Powoływały sołtysa i radę sołecką, jako organy wykonawcze. Na czele rady mógł stanąć przewodniczący rady sołeckiej. Mógł nią także kierować sołtys. Główną osobą reprezentującą samorząd wiejski stawał się przewodniczący rady sołeckiej. Prawo zwoływania zebrań wiejskich przysługiwało radzie sołeckiej na wniosek 1/5 pełnoletnich mieszkańców sołectwa. Sołectwo mogło uchwalić swój statut i powoływać komisje. Nadzór na samorządem wiejskim sprawowała rada narodowa i naczelnik. Nowe przepisy zobligowały naczelnika gminy i GRN do respektowania uchwał zebrań wiejskich. Sprawy dotyczące danej społeczności musiały być z nią uzgadniane. Wybory do rad sołeckich przeprowadzono jesienią 1984 roku, kolejne w 1988 roku.

[91] Tamże, s. 48.
[92] Dz. U. 1983, nr 41, poz. 185

185

USTAWA

z dnia 20 lipca 1983 r.

o systemie rad narodowych i samorządu terytorialnego.

W celu utrwalania socjalistycznego ludowładztwa i umacniania terenowych organów władzy i administracji państwowej oraz zapewnienia powszechnego udziału mieszkańców miast i wsi we współrządzeniu i współodpowiedzialności za sprawy kraju, mając na uwadze, że system rad narodowych i samorządu terytorialnego stanowi szczególnie ważną płaszczyznę wszechstronnego współdziałania przewodniej siły politycznej w budowie socjalizmu — Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej ze Zjednoczonym Stronnictwem Ludowym i Stronnictwem Demokratycznym, oraz działanie zespolonych w Patriotycznym Ruchu Odrodzenia Narodowego wszystkich sił społecznych i obywateli kierujących się konstytucyjnymi zasadami ustrojowymi Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej,

stanowi się, co następuje:

Rozdział 1

Przepisy ogólne.

Art. 1. Rady narodowe jako przedstawicielskie organy władzy państwowej i podstawowe organy samorządu społecznego są zarazem organami samorządu terytorialnego ludności w gminach, miastach, dzielnicach miast i województwach; urzeczywistniają władzę ludu pracującego miast i wsi, umacniają i rozwijają jego zdobycze, uczestniczą w postępowej przebudowie społeczeństwa; strzegą podstaw socjalistycznego państwa oraz praworządności ludowej.

Art. 2. 1. Rady narodowe wybierane są w wyborach powszechnych, równych, bezpośrednich i w głosowaniu tajnym na okres lat czterech licząc od dnia wyborów. Zasady i tryb przeprowadzania wyborów określa odrębna ustawa.

2. Wybory do rad narodowych zarządza Rada Państwa.

Art. 3. 1. Rady narodowe uczestniczą w kształtowaniu i realizacji polityki państwa; kierują całokształtem społeczno-gospodarczego i kulturalnego rozwoju na swoim terenie, wpływają na działalność wszystkich jednostek administracji i gospodarki oraz sprawują nad nimi kontrolę stosownie do przepisów niniejszej ustawy; działają na rzecz zaspokajania potrzeb ludności, ochrony i wykorzystania zasobów gospodarczych i wartości kulturalnych terenu; urzeczywistniają zadania samorządu terytorialnego w jednostkach podziału terytorialnego państwa.

2. W jednostkach osiedleńczych, wyodrębnionych w ramach podstawowych jednostek terytorialnych, zadania samorządu terytorialnego realizowane są przez samorząd mieszkańców miast i wsi i jego organy.

3. Rady narodowe wraz z samorządem mieszkańców miast i wsi tworzą system samorządu terytorialnego.

4. Organy samorządu terytorialnego są właściwe do podejmowania wszelkich działań organizatorskich i gospodarczych zgodnie z zasadami uregulowanymi w niniejszej ustawie.

5. Samodzielność działania organów samorządu terytorialnego w zakresie określonym niniejszą ustawą pozostaje pod pieczą Sejmu oraz chroniona jest przez nadzór Rady Państwa.

Art. 4. Rady narodowe prowadzą samodzielnie — na zasadach określanych ustawami — działalność na rzecz zaspokajania potrzeb ludności oraz rozwoju społeczno-gospodarczego i kulturalnego terenu, w szczególności poprzez:

1) planowanie społeczno-gospodarcze i przestrzenne na danym terenie w formie rzeczowej i finansowej oraz organizowanie wykonania planów w tym zakresie,
2) powoływanie przedsiębiorstw i zakładów dla wykonania zadań służących potrzebom ludności,
3) wytyczanie kierunków i kontrolowanie pracy terenowych organów administracji państwowej,
4) pobudzanie aktywności obywatelskiej służącej wszechstronnemu rozwojowi terenu oraz wykorzystaniu miejscowych zasobów i rezerw,
5) inicjowanie i koordynowanie działań związanych z rozwojem terenu i zaspokajaniem potrzeb ludności.

Art. 5. 1. Rady narodowe wykonują swoje zadania i kompetencje na sesjach oraz za pośrednictwem swoich organów.

2. Organami rad narodowych są ich prezydia i komisje.

Fragment ustawy o radach narodowych i samorządzie terytorialnym z 20 lipca 1983 roku (Dz. U. 1983, nr 41, poz. 185).

Nowa ustawa o radach narodowych i samorządzie wiejskim zwiększyła uprawnienia rad narodowych wobec naczelników. Od tej pory to gminna rada narodowa w porozumieniu z wojewodą wybierała swojego naczelnika.

Mimo pozorowanych i prawdziwych prób naprawienia sytuacji gospodarczej kraju kryzys się pogłębiał. Władza traciła autorytet. W dniu 19 czerwca 1988 roku przeprowadzono ostatnie wybory do rad narodowych w Polsce. Ogłoszono po raz pierwszy prawdziwe wyniki o frekwencji, które były bardzo niskie.

Zmiany zapoczątkowane w 1989 roku doprowadziły do uchwalenia nowej ustawy o samorządzie gminnym, który nadał samorządność dotychczas istniejącym gminom. Z końcem kwietnia 1990 roku zakończyła się, przed terminem, kadencja rad narodowych. Rozpoczął się nowy etap w historii gminy Rząśnia.

WYKAZY RADNYCH GMINNYCH 1973-1990[93]

Kadencja 1973-1978[94]	Kadencja 1978-1984[95]
GMINNEJ RADY NARODOWEJ W RZĄŚNI **w okręgu wyborczym Nr 1** 1. Górecki Józef 2. Gajęcki Józef 3. Fit Wacław 4. Otola Teresa **w okręgu wyborczym Nr 2** 1. Laskowski Eugeniusz 2. Sygidus Tadeusz 3. Wrona Stanisława 4. Nagieł Tadeusz 5. Jaśkiewicz Anna 6. Pająk Anna 7. Gołyś Czesław **w okręgu wyborczym Nr 3** 1. Majewski Antoni 2. Bistuła Włodzimierz 3. Włodarczyk Jan **w okręgu wyborczym Nr 4** 1. Pająk Antoni 2. Kita Janina 3. Pająk Zdzisław 4. Oleszczyk Bronisław 5. Walasik Marian 6. Chodak Józef **w okręgu wyborczym Nr 5** 1. Pęciak Cecylia 2. Czyż Stefan 3. Pawełoszek Stanisław 4. Pietrucha Franciszek **w okręgu wyborczym Nr 6** 1. Krawczyk Józef 2. Urbańczyk Józef 3. Kałużny Aleksander 4. Kuśmierek Weronika	**GMINNA RADA NARODOWA W RZĄŚNI** **okręg wyborczy nr 1:** 1. Gajęcki Józef 2. Górecki Józef 3. Fit Wacław 4. Otola Teresa 5. Kubiak Marian **okręg wyborczy nr 2:** 1. Mroczek Marianna 2. Strzelczyk Adam 3. Żuberek Antoni **okręg wyborczy nr 3:** 1. Czyżykowski Maksymilian 2. Kozioł Piotr 3. Wojewoda Tadeusz 4. Bartoszewska Halina **okręg wyborczy nr 4:** 1. Strzelczyk Kazimierz 2. Lewera Stanisław 3. Posmyk Bolesław 4. Wróblewska Zdzisława 5. Bistuła Halina **okręg wyborczy nr 5:** 1. Stolarczyk Jan 2. Nagieł Tadeusz 3. Budzowska Aleksandra **okręg wyborczy nr 6:** 1. Pająk Jan 2. Pająk Zdzisława 3. Konieczna Janina 4. Pająk Zdzisław 5. Chodak Józef 6. Łuczczak Teresa **okręg wyborczy nr 7:** 1. Chinalski Alfred 2. Mentek Stanisław 3. Rozumek Jan **okręg wyborczy nr 8:** 1. Kałużny Zdzisław 2. Sobala Aleksandra 3. Kacprzyk Jan **okręg wyborczy nr 9:** 1. Fic Józef 2. Cyrulik Wiesław 3. Szataniak Zygmunt

[93] Na podstawie obwieszczeń o wynikach wyborów do rad narodowych z lat 1973,1978,1984 i 1988.
[94] Dz. Urz. WRN Łódź, 1973, nr 16.
[95] Dz. Urz. WRN Piotrków Trybunalski, 1978, nr 4, s. 10.

Kadencja 1984-1988[96]	Kadencja 1988-1990
GMINNA RADA NARODOWA w Rząśni Okręg wyborczy nr 1 1. Fit Wacław 2. Brożyna Ryszard 3. Stolarczyk Jan 4. Fit Józef 5. Pędziwiatr Antoni Okręg wyborczy nr 2 1. Szydło Edward 2. Rogaczewski Henryk 3. Łakomski Józef Okręg wyborczy nr 3 1. Wiśniewska Wiesława 2. Kamyszek Wiesław 3. Wieczorek Tadeusz 4. Jaworski Alfred Okręg wyborczy nr 4 1. Pająk Anna 2. Szlęk Roch 3. Fit Jerzy 4. Wojtysiak Piotr 5. Kula Antoni Okręg wyborczy nr 5 1. Nagieł Krzysztof 2. Telenga Krzysztof 3. Olewiński Daniel Okręg wyborczy nr 6 1. Chodak Józef 2. Buczkowska Janina 3. Fit Stanisław 4. Rostojek Jan 5. Pęciak Alojzy 6. Marchewka Janina Okręg wyborczy nr 7 1. Krawczyk Zygmunt 2. Bryk Leon 3. Rozumek Teresa Okręg wyborczy nr 8 1. Kałużny Aleksander 2. Stępnik Stanisław 3. Koperek Marian Okręg wyborczy nr 9 1. Pluta Józef 2. Pędziwiatr Marianna 3. Kolanek Jan s. Józefa	Fit Wacław, Otola Teresa, Stolarczyk Jan, Gajęcki Józef, Brożyna Ryszard, Brożyna Józef, Szala Andrzej, Dróżdż Jerzy, Olewiński Daniel, Posmyk Leszek, Żmudzki Marian, Sygidus Tadeusz, Kwiecieński Tadeusz, Krężel Józef, Herbański Ryszard, Kula Antoni, Buczkowski Janina, Michalak Stanisław, Szatan Jan, Olaszczyk Teresa, Konieczna Janina, Nowak Grażyna, Boroń Marian, Wrona Roman, Pawełoszek Marek, Sukiennik Marian, Kwieciński Józef, Zalewski Franciszek, Stępnik Stanisław, Kałużny Aleksander, Nagieł Zenon, Kozioł Piotr, Mularczyk Łucja, Jaworski Alfred, Bakalarz Mirosław[97]

[96] Dziennik Urzędowy Województwa Piotrkowskiego, 1984, nr 1, poz. 1.
[97] Dz. Urz. Województwa Piotrkowskiego, 1988, nr 10, s. 112-113.

WSPÓŁCZESNA GMINA RZĄŚNIA

W dniu 27 maja 1990 roku weszła w życie nowa ustawa o samorządzie gminnym z 8 marca 1990 roku.[98] Tego dnia przeprowadzono pierwsze wybory do rad gminnych.

Ustawa nadała samorząd i osobowość prawną gminom. Funkcję uchwałodawczą stanowi rada gminy wybierana w wyborach powszechnych. Organem wykonawczym był początkowo zarząd gminy na czele z wójtem wybierany przez radę gminy. Od 2002 roku organem wykonawczym w gminie jest jednoosobowo wójt wybieranym przez mieszkańców gminy w bezpośrednich wyborach.

Pierwsza kadencja rad gminnych (1990-1994) była okresem wielu, niekiedy dość burzliwych i zaskakujących zmian. Wszyscy uczyli się demokracji lokalnej.

Wybory do rad gminnych przeprowadzano 19 czerwca 1994 roku (kadencja 1994-1998), 11 października 1998 (kadencja 1998-2002), 27 października 2002 (kadencja 2002-2006, tego dnia po raz pierwszy wybierano bezpośrednio wójtów gmin), 12 listopada 2006 (kadencja 2006-2010) oraz 21 listopada 2010 roku (obecna kadencja 2010-2014).

Do końca 1998 roku gmina Rząśnia wchodziła w skład województwa piotrkowskiego. Z dniem 1 stycznia 1999 roku została włączona do województwa łódzkiego i powiatu pajęczańskiego.[99]

Gmina Rząśnia liczy obecnie prawie 5 tysięcy mieszkańców i ma obszar 86,12 km^2 obszaru. Wójtem Gminy jest Pan Tomasz Stolarczyk.

[98] Dziennik Ustaw z 1990 roku, nr 16, poz. 95.
[99] Dz.U. 1998 nr 96 poz. 603

ANEKS

Miejscowość	Przynależność administracyjna
Augustów	W latach 1867 – 1954 do gminy Szczerców, w latach 1954 – 1968 do gromady Kodrań, w latach 1968 - 1972 do gromady Rząśnia, od 1973 roku do gminy Rząśnia.
Będków	W latach 1867 – 1954 do gminy Rząśnia, w latach 1954 – 1972 do gromady Rząśnia, od 1973 roku do gminy Rząśnia.
Biała	W latach 1867 – 1954 do gminy Rząśnia, w latach 1954 – 1972 do gromady Biała, od 1973 roku do gminy Rząśnia.
Broszęcin	W latach 1867 – 1954 do gminy Szczerców, w latach 1954 – 1968 do gromady Kodrań, w latach 1968 - 1972 do gromady Rząśnia, od 1973 roku do gminy Rząśnia.
Broszęcin – Kolonia	Kolonia. W latach 1867 – 1954 do gminy Szczerców, w latach 1954 – 1968 do gromady Kodrań, w latach 1968 - 1973 do gromady Rząśnia, od 1973 roku do gminy Rząśnia.
Gawłów	W latach 1867 – 1954 do gminy Rząśnia, w latach 1954 – 1972 do gromady Biała, od 1973 roku do gminy Rząśnia.
Grabowiec	Kolonia. W latach 1867 – 1954 do gminy Rząśnia, w latach 1954 – 1972 do gromady Rząśnia, od 1973 roku do gminy Rząśnia.
Kodrań	W latach 1867 – 1954 do gminy Szczerców, w latach 1954 – 1968 do gromady Kodrań, w latach 1968 - 1972 do gromady Rząśnia, od 1973 roku do gminy Rząśnia.
Kopy	W latach 1867 – 1954 do gminy Szczerców, w latach 1954 – 1968 do gromady Kodrań, w latach 1968 - 1973 do gromady Rząśnia, od 1973 roku do gminy Rząśnia.
Krysiaki	W latach 1867 – 1954 do gminy Szczerców, w latach 1954 – 1968 do gromady Kodrań, w latach 1968 - 1973 do gromady Rząśnia, od 1973 roku do gminy Rząśnia.
Marcelin	W latach 1867 – 1954 do gminy Rząśnia, w latach 1954 – 1968 do gromady Kodrań, w latach 1968 - 1973 do gromady Rząśnia, od 1973 roku do gminy Rząśnia.
Rekle	W latach 1867 – 1954 do gminy Zamoście, w latach 1954 – 1972 do gromady Bogumiłowice, od 1973 roku do gminy Rząśnia.
Rychłowiec	Przysiółek. W latach 1867 – 1954 do gminy Rząśnia, w latach 1954 – 1972 do gromady Rząśnia, od 1973 roku do gminy Rząśnia.
Rząśnia	W latach 1867 – 1954 do gminy Rząśnia, w latach 1954 – 1972 do gromady Rząśnia, od 1973 roku do gminy Rząśnia.
Stara Wieś	Kolonia. W latach 1867 – 1954 do gminy Rząśnia, w latach 1954 – 1972 do gromady Rząśnia, od 1973 roku do gminy Rząśnia.
Stróża	W latach 1867 – 1954 do gminy Rząśnia, w latach 1954 – 1961 do gromady Stróża, w latach 1962 - 1972 do gromady Bogusławice, od

	1973 roku do gminy Rząśnia.
Stróża	Osada leśna. W latach 1867 – 1954 do gminy Rząśnia, w latach 1954 – 1961 do gromady Stróża, w latach 1962 - 1972 do gromady Bogusławice, od 1973 roku do gminy Rząśnia.
Suchowola	W latach 1867 – 1954 do gminy Rząśnia, w latach 1954 – 1972 do gromady Rząśnia, od 1973 roku do gminy Rząśnia.
Ścięgna	W latach 1867 – 1954 do gminy Rząśnia, w latach 1954 – 1961 do gromady Stróża, w latach 1962 - 1972 do gromady Bogusławice, od 1973 roku do gminy Rząśnia.
Wyrwas	Kolonia. W latach 1867 – 1954 do gminy Rząśnia, w latach 1954 – 1972 do gromady Rząśnia, od 1973 roku do gminy Rząśnia.
Zabrzezie	W latach 1867 – 1954 do gminy Sulmierzyce, w latach 1954 – 1961 do gromady Stróża, w latach 1962 - 1972 do gromady Bogumiłowice, od 1973 roku do gminy Rząśnia.
Zielęcin	Kolonia. W latach 1867 – 1954 do gminy Rząśnia, w latach 1954 – 1961 do gromady Stróża, w latach 1962 - 1972 do gromady Rząśnia, od 1973 roku do gminy Rząśnia.
Zielęcin	W latach 1867 – 1954 do gminy Rząśnia, w latach 1954 – 1961 do gromady Stróża, w latach 1962 - 1972 do gromady Rząśnia, od 1973 roku do gminy Rząśnia.
Żary	W latach 1867 – 1954 do gminy Rząśnia, w latach 1954 – 1972 do gromady Rząśnia, od 1973 roku do gminy Rząśnia.

BIBLIOGRAFIA

ŹRÓDŁA

Dziennik Praw Królestwa Polskiego, 1859, 1864, 1866.

Dziennik Praw Księstwa Warszawskiego, 1809.

Dzienniku Urzędowe Wojewódzkiej Rady Narodowej w Bydgoszczy, 1954-1971.

Dzienniki Ustaw (Dziennik Ustaw Państwa Polskiego), 1918-1998

Powszechny sumaryczny spis ludności z dnia 14 lutego 1946 roku, Warszawa 1947.

Przebój, *Ilustrowane czasopismo poświęcone samorządom i ubezpieczeniom społecznym*, 1930, nr 8.

Skorowidz gmin Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 1933.

Skorowidz miejscowości Rzeczpospolitej Polskiej, nakładem GUS, Warszawa 1925.

Warszawski Dziennik Wojewódzki 1933 nr 14, poz. 136.

Wykaz gromad PRL według stanu z 1 lipca 1952 roku, Warszawa 1952.

OPRACOWANIA

Bandurka M, *Zmiany administracyjne i terytorialne ziem województwa łódzkiego w XIX i XX wieku*, Łódź 1995.

Ćwik W. Reder, *Lubelszczyzna – dzieje rozwoju terytorialnego, podziałów administracyjnych i ustroju władz*, Lublin 1977.

Gałaj Dyzma, *Samorząd wiejski w PRL*, Warszawa 1978

Gończar M., *Samorząd wsi – historia i nowe możliwości*, Warszawa 1990.

Kallas M., *Historia Ustroju Polski*, Warszawa 2001.

Landau Z., Roszkowski W., *Polityka gospodarcza II i PRL*, Warszawa 1995.

Mencel T., *Gmina dominalna w Królestwie Polskim przed uwłaszczeniem*, [w:] *Gmina wiejska i jej samorząd*, pod red. H. Brodowskiej, Warszawa 1989.

Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich pod red. F. Sulimierskiego, B. Chlebowskiego, W. Wawelskiego. Tomy I-XIV. Warszawa 1880-1902.

Szumski J., *Chłopi a gmina w guberni łomżyńskiej*, *Studia Łomżyńskie*, tom IV.

Spis treści

WSTĘP 2

GMINY WOKÓŁ RZĄŚNI W LATACH 1809-1863 3

GMINA RZĄŚNIA W LATACH 1864-1918 7

I WOJNA ŚWIATOWA 18

GMINA RZĄŚNIA W II RZECZPOSPOLITEJ 19

II WOJNA ŚWIATOWA 34

GMINNA RADA NARODOWA RZĄŚNIA 1945-1954 36

GROMADZKIE RADY NARODOWE 41

GMINNA RADA NARODOWA RZĄŚNIA 1973-1990 61

WSPÓŁCZESNA GMINA RZĄŚNIA 71

ANEKS 72

BIBLIOGRAFIA 74